

JOBIG

Journal of Business, Innovation and Governance

ISSN 2717-7027

Period: Annually

<http://www.zmr.org.in/jobig>

Journal of Business, Innovation and Governance: Volume • Cilt: 7 / Issue • Sayı: 1, June • Haziran: 2024
Biannual Peer-Reviewed Academic Journal / 6 Aylık Hakemli Akademik Dergi
e-ISSN: 2717-9559

Owner • İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Saffet KÖSE (Rector • Rektör)

Owner of the Journal • Derginin Sahibi

On behalf of İzmir Kâtip Çelebi University Faculty of Economics and Administrative Sciences, İKÇÜ İİBF adına
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Dean • Dekan)

Editors • Editörler

Assist. Prof. Dr. Emrah NOYAN, İzmir Kâtip Çelebi University, Editor • Editör

Assoc. Prof. Dr. Ela Burcu UÇEL, İzmir Kâtip Çelebi University, Asst. Editor • Editör Yardımcısı

Editorial Board • Yayın Kurulu

Prof. Dr. Alan PORTER, Georgia Institute of Technology | USA

Prof. Dr. Barrie AXFORD, Oxford Brookes University | UK

Prof. Dr. Hayrettin USUL, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Prof. Dr. Munan LÍ, South China University of Technology | China

Prof. Dr. Kemal KURTULUŞ, Antalya Bilim University | Turkey

Prof. Dr. Serhat BURMAOĞLU, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Prof. Dr. Sevtap ÜNAL, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Prof. Dr. Simon GRİMA, University of Malta | Malta

Prof. Dr. Tevfik DALGIÇ, University of Texas at Dallas | USA

Assoc. Prof. Dr. Masaki KAKİRZAKİ, Tokyo Temple University | Japan

Assoc. Prof. Dr. Şuayyip Doğuş DEMİRCİ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Dr. Sercan ÖZCAN, University of Portsmouth | UK

Advisory Board • Danışma Kurulu

- Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU, Başkent University | Turkey
Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ, Bahçeşehir University | Turkey
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN, Sakarya University | Turkey
Prof. Dr. Ahmet ÖZEN, Dokuz Eylül University | Turkey
Prof. Dr. Akif TABAK, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Ayşe KAYA, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Bernur AÇIKGÖZ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Bilçin TAKMEYDAN, Uludağ University | Turkey
Prof. Dr. Birgül DEMİRTAŞ, TOBB University | Turkey
Prof. Dr. Bruce BURTON, University of Dundee | Scotland
Prof. Dr. Cenk SÖZEN, Başkent University | Turkey
Prof. Dr. Çağrı ERHAN, İstanbul Kemerburgaz University | Turkey
Prof. Dr. Çiğdem KIREL, Anadolu University | Turkey
Prof. Dr. Durmuş ACAR, Mehmet Akif Ersoy University | Turkey
Prof. Dr. Dursun BİNGÖL, THK University | Turkey
Prof. Dr. Engin DİNÇ, Karadeniz Technical University | Turkey
Prof. Dr. Engin HEPKSAZ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Ensar YEŞİLYURT, Pamukkale University | Turkey
Prof. Dr. Ertuğrul DELİKTAŞ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ, Dokuz Eylül University | Turkey
Prof. Dr. Ganite KURT, Ankara Hacı Bayram Veli University | Turkey
Prof. Dr. Gülgün Nazan GÜNAY, Ege University | Turkey
Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA, TOBB University | Turkey
Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK, Toros University | Turkey
Prof. Dr. Hüseyin BAĞ, Middle East Technical University | Turkey
Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. İhsan IŞIK, Rowan University | USA
Prof. Dr. İsa İPÇİOĞLU, Bilecik Şeyh Edebali University | Turkey
Prof. Dr. Levent Bekir KIDAK, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Mehmet BALCILAR, Doğu Akdeniz University | Turkey
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN, Ankara Hacı Bayram Veli University | Turkey
Prof. Dr. Metin KARADAĞ, Ege University | Turkey
Prof. Dr. Muhsin KAR, Ankara Yıldırım Beyazıt University | Turkey
Prof. Dr. Murat ÇOKGEZEN, Marmara University | Turkey
Prof. Dr. Mustafa SAKAL, Dokuz Eylül University | Turkey
Prof. Dr. Mustafa Zihni TUNCA, Süleyman Demirel University | Turkey
Prof. Dr. Necdet SAĞLAM, Anadolu University | Turkey
Prof. Dr. Nejat BASIM, Başkent University | Turkey
Prof. Dr. Nesrin DEMİR, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Nezh Metin ÖZMUTAF, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Nuri ÖMÜRBEK, Süleyman Demirel University | Turkey
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA, Recep Tayyip Erdoğan University | Turkey
Prof. Dr. Özlem TÜR, Middle East Technical University | Turkey

- Prof. Dr. Özlem ÖNDER, Ege University | Turkey
Prof. Dr. Pınar Evrim MANDACI, Dokuz Eylül University | Turkey
Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ, TOBB University | Turkey
Prof. Dr. Reinhold ROTH, Bremen City University of Applied Sciences | Germany
Prof. Dr. Recep KÖK, Dokuz Eylül University | Turkey
Prof. Dr. Sait GÜRBÜZ, Social Sciences University of Ankara | Turkey
Prof. Dr. Sibel TURAN, Trakya University | Turkey
Prof. Dr. Sinan NARDALI, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR, İstanbul University | Turkey
Prof. Dr. Selçuk EMSEN, Atatürk University | Turkey
Prof. Dr. Seval Kardeş SELİMOĞLU, Anadolu University | Turkey
Prof. Dr. Şaban UZAY, Erciyes University | Turkey
Prof. Dr. Şeref KALAYCI, Karadeniz Technical University | Turkey
Prof. Dr. Tark OĞUZLU, Antalya Bilim University | Turkey
Prof. Dr. Tayyar ARI, Uludağ University | Turkey
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR, Ankara Yıldırım Beyazıt University | Turkey
Prof. Dr. Türker SUSMUŞ, Ege University | Turkey
Prof. Dr. Uğur ZEL, Okan University | Turkey
Prof. Dr. Ünsal SİĞRI, Başkent University | Turkey
Prof. Dr. Volkan ALPTEKİN, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Prof. Dr. Ziya ÖNİŞ, Koç University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman KORKMAZ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Alper DOĞAN, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Bora AKTAN, University of Bahrain | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Dilek MEMİŞOĞLU, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Elif Türkan ARSLAN, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Güçlü ÇİÇEK, Süleyman Demirel University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Sinem KOCAMAZ, Ege University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Şaban KARDAŞ, TOBB University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Şevket OVALI, Dokuz Eylül University | Turkey
Assoc. Prof. Dr. Uğur Burç YILDIZ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Secretary • Sekreteryaya

Res. Assist. Barış BOSTANCI, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Manuscript and Language Editors • Yazım ve Dil Editörleri

Res. Assist. Emre TELCİ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. Furkan AKCEBE, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. Nur KOÇ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Tuğba Betül ÖZAV, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Typesetters and Layout Designers • Mizanpajcılar

Res. Assist. Dr. Ali Fuat URUŞ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. Burcu BAŞÇECİ BAŞKURT, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. Cemalettin SEVER, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. Derya AKTAŞ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. İpek CAMUZ BERBER, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. Özge KOBAK, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Res. Assist. Pınar EBE GÜZGÜ, İzmir Kâtip Çelebi University | Turkey

Contact Details • İletişim Bilgileri

T. C. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jobig>

Address • Adres: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, Çiğli Ana Yerleşkesi, 35620
Çiğli/İzmir, Türkiye

Phone • Tel: +90 232 329 3535 / 3277

Fax • Faks: +90 232 386 0888

Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İKÇÜ İİBF) tarafından Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı şeklinde yayımlanan, uluslararası ve hakemli bir elektronik dergidir. Türkçenin yanı sıra, İngilizce yayınların da kabul edildiği JoBIG, işletmecilik, inovasyon ve yönetim alanlarında akademik bakış açısının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Dergiye gönderilen tüm yayınlar, hakem değerlendirmesi öncesinde intihal programında taranmaktadır. Dergide yer alan yayınlarda ileri sürülen fikirler yazarlarına aittir ve dergi yönetimi ile kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır. JoBIG kapsamında yayımlanan eserlerden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilmektedir.

Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG) is an international and peer-reviewed electronic journal published bi-annually, in June and December, by İzmir Kâtip Çelebi University Faculty of Economics and Administrative Sciences (İKÇÜ İİBF). JoBIG, which accepts publications in English as well as Turkish, aims to develop an academic perspective in the fields of business administration, innovation, and governance. All publications sent to the journal are scanned in the plagiarism program before the referee evaluation. The ideas put forward in the publications in the journal belong to the authors and do not reflect the views of the journal management and the institution. It is possible to quote from the works published within the scope of JoBIG by showing the source.

Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG), yönetim, organizasyon, finans, muhasebe, üretim yönetimi, pazarlama, uluslararası ticaret, iktisat, maliye politikaları, kamu yönetimi ve siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve sağlık kurumları yönetimi alanlarındaki bilimsel çalışmaları alanyazına kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsam- larda hazırlanan makaleler ve kitap incelemeleri/eleştirileri, JoBIG tarafından değerlendirilmeye alınmaktadır. Dergide yayınlanan eserlerde bilimsel etik kurallarına ve kör hakem sistemine bağlı kalınmaktadır.

Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG) aims to bring scientific studies in the fields of management, organization, finance, accounting, production management, marketing, international trade, economics, fiscal policies, public administration and political science, international relations, and health institutions management to the literature. Articles and book reviews/criticisms prepared within these scopes are evaluated by JoBIG. In the studies published in the journal, scientific ethical rules and blind referee system are adhered to.

EDİTÖRDEN***Değerli Okurlarımız,***

Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG), 2024 yılı ilk sayısını sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz. 7. Cilt, 1. Sayı itibarıyla JoBIG, 3 adet araştırma makalesine ev sahipliği yapmaktadır. Bu sayımızda da, önceki sayılarımızda olduğu gibi alanyazına kıymetli katkılar sağlayan, orijinal eserlere yer vermenin heyecanı içerisindeyiz. Sayıda yer alan çalışmalarda, kuruluş yeri seçimi sürecinde analitik hiyerarşi sürecinin kullanılması bir gıda işletmesi üzerinden araştırılmış ve birinci petro dönemi stratejik yönetim açısından değerlendirilmiştir. Yazarlarımıza, dergimize gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkür ederiz. Sayıda yer alan yayınların ilgi ile okunacağını ve başka araştırmalara ışık tutacağını umuyoruz.

Sayımızın hazırlanmasında, bilimsel görüşünü ve desteğini özveri ve titizlikle sunan hakemlerimize, emeklerinden ve dergimizde yer alacak yayınların kalitesinin artırılmasına yönelik yapmış oldukları değerli katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

JoBIG sayısının ve yapısının geliştirilmesi için emek sarf eden kıymetli yayın ekibimize değerli katkılarından ve özverili çalışmalarından dolayı içten teşekkür ederiz.

Dergimizin 7. yılına yaraşır bu son sayısında diğer sayılarımızda olduğu gibi arzumuz ve gayemiz, ulusal ve uluslararası indekslerin belirlemiş olduğu kriterlere ve standartlara haiz bilimsel bir yayın organı olmak yönündedir.

Meslektaşlarımızı, alanının gelişmelerini yakından takip eden araştırmacıları, kıymetli çalışmalarını Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG) aracılığı ile bilim dünyasıyla paylaşmaya davet eder, saygılarımızı sunarız.

2024 yılının ikinci sayısında buluşmak dileğiyle...

Dr. Emrah NOYAN

FROM THE EDITOR

Dear Readers,

We are pleased to share with you the first issue of the Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG), 2024. As of Volume 7, Issue 1, JoBIG hosts 3 research article. In this issue, as in our previous issues, we are excited to include original works that make valuable contributions to the literature. In the studies included in the issue, the use of the analytical hierarchy process in the establishment site selection process was researched on a food business and the First Petro period was evaluated in terms of strategic management. We would like to thank our authors for their interest in our magazine. We hope that the publications in the issue will be read with interest and will shed light on another research.

We would like to express our endless thanks to our referees, who provided their scientific opinion and support with devotion and meticulousness in the preparation of our issue, for their efforts and for their valuable contributions to improving the quality of the publications to be included in our journal.

We sincerely thank our esteemed publication team for their valuable contributions and devoted work, who have made efforts to improve the issue and structure of JoBIG.

In this last issue of our journal, worthy of its 6th year, as in our other issues, our desire and aim is to be a scientific publication that meets the criteria and standards determined by national and international indexes.

We invite our colleagues, researchers who closely follow the developments in the field, to share their valuable studies with the scientific world through the Journal of Business, Innovation and Governance (JoBIG), and we present our respects.

Hope to meet you in the second issue of 2024...

Dr. Emrah NOYAN

Referees of This Issue • Bu Salinan Hakem Kurulu

Prof. Dr. Onur DOĞAN, Dokuz Eylül University | Turkey

Assoc. Prof. Dr. Kıvanç DEMİRCİ, Bitlis Eren University | Turkey

Assoc. Prof. Dr. Veysel KARAGÖL, Yüzüncü Yıl University | Turkey

Assist. Prof. Dr. Alican UMUT, Trakya University | Turkey

Assist. Prof. Dr. Andaç KARABULUT, Yozgat Bozok University | Turkey

Assoc. Prof. Dr. Eser GEMİCİ, Anadolu University | Turkey

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

*FROM EDITOR / EDİTÖRDEN**RESEARCH ARTICLES / ARAŞTIRMA MAKALELERİ***AVRUPA BLOK ZİNCİRİ HİZMETLERİ ALTYAPISININ (EBSİ) SÜREÇ ANALİZİ
MODELİ İLE İNCELENMESİ**

1 – 22

POLICY ANALYSIS OF THE EUROPEAN BLOCKCHAIN SERVICES INFRASTRUCTURE
(EBSI)*Derya AKTAŞ, Evrim TAN, İbrahim ARAP***DÜNYADA BÖLGESEL VE KÜRESEL SAVAŞ RİSKİ TAŞIYAN:
DONDURULMUŞ ÇATIŞMA ALANLARI**REGIONAL AND GLOBAL WAR RISKS IN THE WORLD: FROZEN AREAS OF
CONFLICT*Mustafa ÖZAPL***TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI İŞSİZLİK ORANLARINI ETKİLİYOR MU?
WAVELET YAKLAŞIMINDAN KANITLAR**DOES PUBLIC EXPENDITURES AFFECT UNEMPLOYMENT RATES IN TURKEY?
EVIDENCE FROM THE WAVELET APPROACH*Eren ERGEN, Tahsin AVCI, Şevket PAZARCI*

23 – 40

AVRUPA BLOK ZİNCİRİ HİZMETLERİ ALTYAPISININ (EBSI) SÜREÇ ANALİZİ MODELİ İLE İNCELENMESİ

POLICY ANALYSIS OF THE EUROPEAN BLOCKCHAIN SERVICES INFRASTRUCTURE (EBSI)

Derya AKTAŞ

Araş. Gör. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-1985-536X, derya.aktaş@ikcu.edu.tr.

Evrım TAN

Post Doktora Araştırmacı, Ku Leuven Public Governance Institute, ORCID: 0000-0002-8603-9736, tanevrim@gmail.com.

İbrahim ARAP

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-5890-5927, İbrahim.arap@deu.edu.tr.

Kabul Tarihi /

Accepted: 8 Temmuz
2024

İletişim /

Correspondence: Derya
AKTAŞ

Benzerlik Oranı/

Plagiasim: %13

Makale Türü/Article

Type: Araştırma
Makalesi/ Research
Article

ÖZET

Kamu sektöründe blok zincirine ilişkin projelerin yaşama geçme ya da uygulama aşamasında sorunlar olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada Avrupa'da devlet çapında en önemli ve daha önce örneği bulunmayan bir proje olan Avrupa Blok Zinciri Hizmet Altyapısı (EBSI) ele alınmıştır. EBSI, Avrupa Birliği üye ülkeleri ile Norveç ve Lihtenştayn'ın dahil olduğu blok zinciri tabanlı sınır ötesi kamu yönetimi hizmet altyapısı kurmayı amaçlayan bir projedir. EBSI sürecini kamu politikası analizi perspektifinden ele alarak hangi süreçlerde tıkanma olduğu, bu tıkanmaların nedenleri ve sorun alanlarına yönelik üretilen cevapları tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel yöntem kullanılmış olup, doküman incelemesi ve saha gözlemlerinden yararlanılarak EBSI süreç analizi modeli ile incelenmiştir. EBSI teknik altyapısı ile proje uygulamalarını destekleyecek kapasiteye gelmiş olmakla beraber uygulama aşamasına geçilmemiştir. EBSI'nin uygulamaya geçmesinin önündeki temel zorluklar yönetim yapısı, yasal/düzenleyici çerçeveler, kurumsal hazırlıklar, EBSI aktörler arası birlikte çalışabilirlik (işbirliği) ve uygulama araçlarının geliştirilme sürecinin devam etmesinden kaynaklanmaktadır. EBSI politika geliştirme sürecinde karşılaşılan zorluklar yeni bir kurumsal yapının, Europeum EDIC (Avrupa Dijital Altyapı Konsorsiyumu) doğmasına neden olmuş ve bazı hukuksal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Blok Zinciri Teknolojisi, EBSI, Kamu Politikası Süreç Analizi, Kamu Yönetimi, Yönetişim.

JEL Kodları: H1, O3

ABSTRACT

In the public sector, problems have been observed in the implementation or production phases of projects related to blockchain. To understand better the challenges, this article studies the European Blockchain Services Infrastructure (EBSI), which is the most salient project of its kind at the supra-state level in Europe. EBSI is a project that aims to establish a cross-border public administration service infrastructure based on blockchain, involving EU member states as well as Norway and Liechtenstein. This study aims to identify where bottlenecks occur in the EBSI process from a public policy analysis perspective, the reasons for these bottlenecks, and the responses produced for problem areas. Towards this aim, the study adopts the process analysis model and methodologically utilizes document analyses and field observations. Findings suggest that even though EBSI has reached the capacity to support project applications with its technical infrastructure, it has not yet transitioned to the full production phase. The main challenges for the transition to the full production phase include governance structure, legal/regulatory frameworks, institutional preparedness, interoperability of existing systems, and the ongoing development process of the application tools. To overcome certain challenges encountered in the policy development process of EBSI, a new institutional structure, Europeum EDIC (European Digital Infrastructure Consortium) and a number of regulative adjustments are initiated.

Keywords: Blockchain Technology, EBSI, Public Policy Process Analysis, Public Administration, Governance

JEL Codes: H1, O3

1. GİRİŞ

Kamu yönetiminde blok zinciri uygulamalarına yönelik literatür ve projeler giderek artmaktadır. Ancak genel olarak projelerin hayata geçiş noktasında sorunlar görülmektedir. 2020 tarihli bir Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) Raporuna göre, kamu sektöründeki pek çok blok zinciri projesinin pilot aşamada kaldığı, uygulama aşamasına geçemediği ve kamu sektörü üzerinde minimum etkisi olduğu belirtilmektedir (Lindman vd., 2020).

Kamu sektöründe blok zincirinin benimsenmesindeki zorluklara ilişkin artan literatüre göre temel zorluklar şunlardır: Açık yönergelerin ve düzenlemelerin olmaması; teknolojiyi çevreleyen güvenlik ve gizlilik kaygıları; yetersiz ve birlikte çalışabilir veri altyapısının olmaması; verimsiz ve enerji maliyetli işlemler; idari süreçlerde değer odaklılığa geçişe duyulan ihtiyaç ve etkili yönetim modellerinin bulunmamasıdır (Ølnes vd., 2017; Zachariadis vd., 2019; Janssen vd., 2020; Tan vd., 2022; Tan, 2023: 2).

Blok zincirinin kamu yönetimine uygulanmasında karşılaşılan zorluklardan hareketle blok zincirinin bir kamu politikası haline gelme ve uygulamaya aktarılma sürecinin kamu sektöründe ilerleme kaydetmiş örnek bir proje üzerinden incelenmesi, sorun alanlarına üretilen cevapları ortaya koyabilecektir. Blok zincirinin kamu sektöründe uygulama zorlukları ile ilgili giderek artan başarısız örneklerden ayrılan bir girişim olan EBSI, teknik altyapısı oluşturulmuş, kurumsallaşmaya yönelik önemli aşamalar kaydetmiş bir projedir. Bu doğrultuda çalışmada, Avrupa Komisyonu ve 27 AB üyesi ülke ile Norveç ve Lihtenştayn'ın hükümetler arası bir girişimi olan Avrupa Blok Zinciri Ortaklığı (European Blockchain Partnership-EBP) ile oluşturulan ve bir ilk olarak, Avrupa çapında kamu sektörü için blok zinciri tabanlı Avrupa Blok Zinciri Hizmet Altyapısı oluşturulması girişimi olan EBSI örneği ele alınmaktadır. EBSI faaliyete geçtiğinde, Avrupa sınırları içinde, katılımcı ülke vatandaşlarının kamu hizmetlerine güvenli, güvenilir ve hızlı ulaşabilmesini sağlaması beklenmektedir. EBSI, daha önce örneği bulunmayan, ulusötesi kamu hizmet altyapısı kurmayı amaçlayan bir girişim olarak yasal çerçevelerini oluşturmuş/oluşturmaya devam etmekte, birçok pilot projeyi tamamlamış, farklı gelişim aşamalarında uygulama örnekleri bulunan bir girişim olması ve altyapısının hazır olması ile incelemeye konu olmuştur.

Bu doğrultuda araştırmanın amacı, EBSI süreçlerini derinlemesine incelenmek ve kamu politikası analizi perspektifinden hangi süreçlerde tıkanma olduğu, bu tıkanmaların nedenlerini ve yukarıda belirtilen problemlerin nasıl aşıldığını ya da bunları aşmak için hangi politikaların geliştirildiğini tespit etmek ve sürecin evrimini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel yöntem kullanılmış olup, doküman incelemesi ve saha gözlemlerinden yararlanılarak EBSI, süreç analizi ile incelenmiştir. EBSI projesinin politika süreç analizi ile incelenmesi, kamu sektöründe blok zinciri uygulamalarının neden yetersiz kaldığı ya da hayata geçirilemediği, bu sorunlara yol açan etkenlerin neler olduğu ve eksiklerin giderilmesi için neler yapıldığı konusunda bir tablo sunmaktadır. Geniş kapsamlı ve çok aktörlü olan bu projenin süreçlerine ayrılarak incelenmesi yoluyla analizin kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Ayrıca EBSI'nin henüz tam üretim aşamasına geçmemesi nedeniyle süreç analizinin uygulama ve değerlendirme kısımlarının dahil olmaması da analizi kolaylaştırmakta ve devam eden politika geliştirme sürecini derinlemesine incelemeye olanak sağlamaktadır.

EBSI ile ilgili literatüre bakıldığında sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma, doğrudan EBSI girişimini ele alması ve süreçlerini kamu politikası analizi perspektifinden derinlemesine incelemesi, aktörlere, aktörler arası ilişkilere, karar alma ve politika geliştirme süreçlerine ışık tutması bakımından literatürdeki sınırlı sayıdaki çalışmalardan ayrılmaktadır.

Kamu sektöründe blok zinciri uygulamalarına yönelik araştırmaların %5'inden azı siyaset bilimi ve kamu yönetimi disiplininin gelmektedir (Tan, 2023: 2). Sosyal bilimler alanındaki blok zinciri çalışmaları %10 civarında kalmaktadır (Aktaş, 2022: 135). Bu nedenle daha önce örneği bulunmayan, Avrupa genelinde kamu yönetiminde hizmet altyapısı kurmayı amaçlayan bir projenin kamu yönetimi perspektifinden incelenmesi önemlidir. Konu güncel

ve toplumu yakından ilgilendirmektedir. Aynı zamanda Türkçe literatüre katkı sunulması amaçlanmaktadır. Blok zincirinin kamu yönetimine uygulanmasında karşılaşılan zorluklardan hareketle sürecin incelenmesi ve hangi noktalarda tıkanmalar yaşandığının tespiti, diğer projeler ve çalışmalar için yol gösterici olabilecek ve süreçlerin nasıl yürüdüğünü görme ve politikadan etkilenenlerin bilgilenebilmesi için yararlı olacaktır.

Bu doğrultuda kamu politikası süreç analizine yönelik kavramsal çerçeveye yer verildikten sonra çalışmanın metodolojisi sunulmuş, ardından süreç modeli ile EBSI projesi incelenmiş ve EBSI politika geliştirme süreci hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KAMU POLİTİKASI SÜREÇ ANALİZİNİN AŞAMALARI

Kamu politikalarının analizinde kullanılan pek çok model bulunmaktadır. EBSI girişimini çeşitli ülkelerin, özel sektörün, çıkar gruplarının veya bunların destekçileri arasında bir avantaj elde etme mücadelesi olarak ele alıp lobicilik faaliyetleri (*grup modeli*), EBSI ile ilgili mevzuatın yürürlüğe girmesini güvenceye almada meclis yapısı ve prosedürleri, tasarımın Meclise sunulması, tasarı versiyonları üzerindeki farklılıklar ve yasalaşması (*kurumsalci model*), EBSI'nin ortaya çıkmasının üst düzey liderleri ilgilendiren bir mücadele alanı olduğu, vatandaşların süreçle ve içerikle ilgili bilgi sahibi olmadığı ancak bunun vatandaş yararına olduğu (*elit model*), EBSI'nin ortaya çıkmasında siyasi, sosyal ve ekonomik ortamlardan gelen girdilerin (talepler, baskılar, bilgiler) karar alıcıları nasıl etkilediği (*sistem modeli*), EBSI paydaşlarının (düğüm operatörleri, üye ülke uzman/karar alıcıları gibi) altyapı oluşumunda hangi çıkarlarla hareket ettiği ve süreci nasıl etkilediği (*rasyonel model*) inceleme alanı olarak farklı çalışmalarda ele alınabilir ancak bu çalışmanın temel sorunsalı blok zinciri teknolojisinin kamu yönetiminde uygulama güçlüklerini EBSI örneği üzerinden anlamak, sorunlara yönelik geliştirilen çözümleri belirlemek ve gelişim sürecindeki evrimi ortaya koymaktır. Bu nedenle araştırmanın temel sorunsalına uygun olan süreç modeli tercih edilmiştir.

Süreç modeli, dikkati karar vericilere, kurumlara ve bunların eylemlerini etkileyen faktörlere odaklanmaktadır. Politika kararlarını kimin aldığı ve bunu nasıl yaptığı sorgulanır. Politika oluşturmaya yetkili organın rolü, yapısı karar almayı nasıl etkiler? Karar alıcıların kararlarını ne tür koşullar ve düşünceler etkiler? Süreç modeli, yalnızca bu sorulara cevap vermeye yardımcı olmaz, aynı zamanda hükümetin nasıl çalıştığına dair daha bütünsel bir bakış açısı sağlar (Anderson, 2011: 6).

Temel bir şablon görevi görmesi için kamu politikasının bir süreç/döngü çerçevesi ile ele alınması fikri politika sürecinin kronolojisini tanımlamada geleneksel bir yol haline gelmiştir. Ancak teorik yapısının yanı sıra ampirik geçerliliği açısından da eleştiriler almıştır¹. Eleştirilere rağmen analizlerde sıklıkla tercih edilen süreç modeli, planlama ve karar almanın ideal bir yolu olarak, sorunların ve hedeflerin kapsamlı analizi, kapsamlı bilgi toplama/analizi ve hedeflere ulaşmada en iyi alternatifin araştırılmasına dayanması nedeniyle rasyonel, kanıta dayalı politika yapımı için normatif bir model sunmaktadır. Aynı zamanda politikacıların karar

¹ Eleştiriler: Gerçek dünyada karar vermenin bu ayrık aşamalar dizisini takip etmediği, aşamaların iç içe geçmiş ve birbirine karışmış olması, politikanın sonlandırılması veya yeniden formüle edilmesine yol açan kapsamlı değerlendirmelerin söz konusu olmadığı, politika süreçlerinin başlangıç ve bitişlerinin net olmadığı, politikaların yan etkileri nedeniyle sektörler arasında/içinde veya sonraki politikalarda sorunların nedeni haline gelmesi (Hogwood ve Peters, 1983), aşamalar arası nedensel faktörleri içermemesi (Sabatier, 2007: 7) vd. olarak özetlenebilir.

alması ve bu kararların tarafsız kamu hizmeti olarak sunulması şeklindeki demokratik anlayışla uyumludur. Politika süreci perspektifi, dikkati belirli aktörler veya belirli önemli sorunlar ve ilgili programlardan ziyade politika sürecinin genel özelliklerine/temalarına odaklanan bir araç sunmaktadır (Jann ve Wegrich, 2007: 43-45).

Süreç modelinin sıralı doğası, politika sürecindeki eylem akışının kavranmasına yardımcı olur. Politika sürecine ilişkin statik ve kesitsel bir bakış açısı yerine, dinamik ve bütünsel bir bakış açısı sunar. Politikanın evrimi ile ilgilidir. Sürecin bir aşamasından diğerine neyin taşıdığını düşünmeyi gerektirir. Bir aşamadaki eylemin daha sonraki eylemi nasıl etkilediğini keşfetmeye çalışır (Anderson, 2011: 7).

Süreç modeli ile EBSI politika geliştirme süreçlerini bütünsel olarak görmek mümkündür. Kamu politikası süreci, pek çok farklı aktörün yer aldığı, karmaşık bir süreçtir. Politika sürecini aşamalara ayırarak inceleme suretiyle analizi kolaylaştırmayı hedefleyen süreç modeli çerçevesinde, literatürde tespit edilen sorun alanlarının neden kaynaklandığı açıklanmaya çalışılmıştır. Böylelikle blok zincirinin kamu yönetimine uygulanmasındaki karmaşık bir süreci aşamalara ayırarak anlamayı kolaylaştırmak hedeflenmektedir.

Kamu politikası süreç analizi, dört temel (bazı kaynaklarda beş-yedi) aşamadan oluşan döngüsel bir süreçtir. Bunlar: 1. Problemin tanımlanması ve gündem oluşturma, 2. Politikanın formüle edilmesi, 3. Uygulama, 4. Değerlendirmedir (Anderson, 2011: 4-6; Jann ve Wegrich, 2007: 43; Sabatier, 2007: 6; Yıldız ve Sobacı, 2015: 24). Kamu politikasının ilk aşamasında, problemi tanımayla yönelik bir inceleme (politika çevresi) ve problemin idarenin gündemine nasıl ve kimler aracılığıyla geldiği (gündem oluşturma) analiz edilmektedir (Birkland, 2007: 63). Farklı gündem seviyelerinin içinden bir problemin yönetim tarafından algılanması, kabul edilmesi ve seçilmesi ile kamu politikasının döngüsel sürecinin ilk aşaması başlamaktadır. Çeşitli aktörler (baskı grupları, danışmanlar vd.), idarenin seçimi üzerinde etki sağlayarak kendi problemlerinin gündeme gelmesi için çalışmaktadır (Anderson, 2011: 4, 90-91; Yıldız ve Sobacı, 2015: 24). Politikanın formüle edilmesi aşamasında, kamu politikasının hedefleri belirlenmekte, bu hedeflere ulaşmak ve problemi çözmek için alternatifler üretilmekte ve alternatifler arasından birinin uygulanmasına karar verilmektedir (Dye, 2012: 42; Jann ve Wegrich, 2007: 48; Sidney, 2007: 79). Politika formüle edildikten sonra, karar alıcılar alternatif politikalar arasından bir seçim yapar ve politika tasarısı resmîyet kazanır. Resmîyet kazanan politika uygulamaya konulur. Son olarak değerlendirme aşamasında, hayata geçirilen politikanın etkisi ölçülmekte ve analizi yapılmakta, başarılı olunan politika sürdürülmekte, kısmen veya tamamen başarısız olan politikalar yeniden tasarlanmakta veya sonlandırılmaktadır (Anderson, 2011: 6; Yıldız ve Sobacı, 2015: 25).

3. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

EBSI politika analizi sürecinin incelenmesinde nitel yöntemden yararlanılmıştır. Nitel yöntem veri toplama ve analiz araçlarından biri olan doküman incelemesi ile birincil ve ikincil kaynakların sentezlenmesi ve saha gözlemlerinden yararlanılarak EBSI politika geliştirme süreci analiz edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırma hakkında bilgi içeren materyallerin analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 189). Doküman incelemesi ile politikanın aşamalı evrimine kanıt sağlanmaktadır. Bu doğrultuda ilgili AB hukuksal çerçeveleri, AB Dijital On Yıl Programı, EBSI yasal/düzenleyici belgeleri, EBSI web sitesi, ilgili kurumların web sitesi, resmi-yarı resmi yayınlar, kurumsal veriler, basın açıklamaları ve uzman raporları incelenmiştir. EBP'nin kurulması sürecinden itibaren sahada bulunan yazarın² saha gözlemlerinden yararlanmak suretiyle, süreçte aktif olarak yer alan değişim ve direniş

² Dr. Tan, Avrupa Blockchain Ortaklığı'nın Belçika temsilcilerinden, Belçika için Avrupa Blockchain Hizmetleri Altyapısı (EBSI4BE) üyesi ve Uluslararası Güvenilir Blockchain Uygulamaları Birliği (INATBA) akademik danışma kurulu üyesidir.

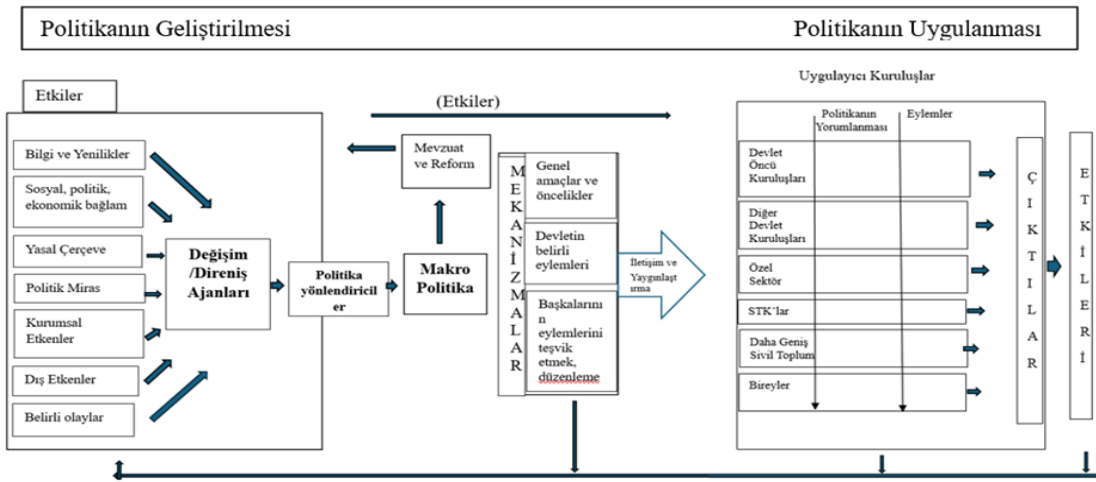
aktörlerini daha fazla tanıma ve bunların faaliyetlerini gösteren yapılara dair bir anlayış sağlanmaktadır.

Tablo 1. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın Analiz Kapsamı	
Politika Konusu	EBSI
Zaman	EBSI başlangıcından günümüze kadar olan süreç
Sınırlılıklar	EBSI henüz uygulama aşamasında olduğu için süreç modelinin uygulama kısmına kadar ele alınmıştır.

Politika sürecini anlama ve analizi için pratik bir metodoloji sunan Blaikie ve Soussan'ın (2001) politika süreci analizi, altı temel basamaktan oluşmaktadır. Bunlar: 1. Temel politika kilometre taşları (politika mirası, yasal çerçeve ve belirli olaylar); geçmiş politika ve eylemlerin toplamıdır. 2. Siyasi ve yönetim bağlamları (sosyal, politik ve ekonomik bağlam, kurumsal etkiler vd.); kurumların bürokratik tarzı ve kapasiteleri ile politika çevresi bağlamında ilerlemektedir (1. ve 2. unsurlar Şekil 1'de "etkiler" olarak özetlenmiştir). Bu etkiler, etkilere verilecek tepkileri tanımlayarak, "değişimin ve direnişin ajanları" haline gelen stratejik olarak yerleştirilmiş bireyler ve kurumlar üzerinde etki gösterir. 3. Temel politika sorunları ve EBSI yaklaşımıyla ilişkileri³; politika geliştirme tartışmalarıyla ortaya çıkan temel politika konularını tanımlamaktadır. 4. Politika geliştirme süreci analizi; aktörlerin politika formülasyonu etrafındaki etkileşimleri ve tepkileri, formüle edilen "makro politika" açısından bu eylemlerin sonuçlarını anlamak hedeflenir. (Çeşitli etkiler ve aktörler, özellikle temel politika konularının (3.adım) artan baskısı ile politikayı belirli yönlelere iterek "politika yönlendiricileri" haline gelmek için bir araya gelmektedir. 2, 3 ve 4. adımla ilgilidir.) Makro politikanın onaylanmasından sonra, "iletişim ve yaygınlaştırma" ile yeni politikaya ilişkin farkındalığın artırılması önemlidir. 5. Politika çıktıları, sonuçlar ve etkiler; "uygulama" aşamasındaki eylemlerin yol açtığı sonuçlar ve etkiler incelenmektedir. 6. Değerlendirme; politikanın geleceğine yönelik beklentilerin ve nasıl ilerleyeceğinin değerlendirilmesidir. Aşağıdaki şekilde politikanın geliştirilmesi ve uygulanmasını gösteren politika süreci modeline yer verilmektedir.

Şekil 1. Politika Süreci Modeli

(Kaynak: Springate-Baginski ve Soussan, 2002)

³ Bu adım EBSI'ye göre uyarlanmıştır. Blaikie ve Soussan (2001) geçim yaklaşımı temelinde modeli ele almaktadır.

EBSI uygulamaya geçmediği için bu aşamalardan ilk dördü analiz kapsamına alınmıştır. Başka bir deyişle, politika süreci modeli (politikanın tanımlanması, gündeme gelmesi ve formülasyonu) çerçevesinde politika geliştirme aşaması (temel kilometre taşları, siyasi ve yönetim bağlamları, temel politika sorunları, politika geliştirme) ele alınarak politika sürecinin aşamaları incelenmiştir. Aşağıda araştırma süreci özetlenmektedir.

Tablo 2. EBSI Analizi ve Araştırma Süreci Tasarımı

Politika Süreci Aşamaları	Politika Süreci Analiz Aşamaları	Verilerin elde edilmesi
1. Problemin tanımlanması ve gündem oluşturma	<p>1. <u>Temel politika kilometre taşları</u></p> <ul style="list-style-type: none"> * EBSI'nin Gelişimi ve Politika Geçmişi * Politikanın Hukuksal Dayanakları <p>2. <u>Siyasi ve yönetim bağlamları</u></p> <ul style="list-style-type: none"> * EBSI Politika Çevresi * Kurumların Bürokratik Tarzı ve Kapasiteleri * Dış Etkiler, Bilgi ve Yenilikler <p>3. <u>Temel politika konuları ve EBSI yaklaşımıyla ilişkileri</u></p>	Doküman incelemesi, Birincil ve ikincil kaynakların sentezlenmesi, Saha gözlemleri
2. Politikanın formüle edilmesi	<p>4. <u>Politika geliştirme süreci analizi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> * EBSI'nin Yapısal ve İşlevsel Görünümü ve Aktörleri * EBSI Karar Alma Süreçleri * EBSI Politika Dizayını * EBSI Uygulama Örnekleri ve Projeleri (Geçici Modeller) 	

4. KAMU POLİTİKASI SÜREÇ MODELİ ÜZERİNDEN EBSİ ANALİZİ

Bu analizin konusu “EBSI sınır ötesi kamu hizmet altyapısının oluşturulması”dır. Bu doğrultuda ilk olarak, EBSI'yi ortaya çıkaran ve gündeme gelmesini sağlayan etkiler (temel politika kilometre taşları ile siyasi ve yönetim bağlamları) ile temel politika sorunları ve EBSI yaklaşımıyla ilişkilerine yer verilmiştir.

4.1. EBSİ Temel Politika Kilometre Taşları

EBSI sürecinin temel politika kilometre taşlarından bahsederken politika mirası (politika geçmişi), yasal çerçeveler ve belirli olaylara yer verilmiştir.

EBSI'nin Gelişimi ve Politika Geçmişi

Blok zinciri teknolojisi 2008’de ortaya çıkışının ardından, diğer teknolojilerden ayrılan benzersiz özellikleri ile küresel çapta ilgi uyandırmıştır. Blok zinciri alanına girmenin Avrupa’nın gelişim anahtarı olarak görülmesiyle, blok zinciri teknolojisinde lider olmak için ilgili projeler ve araştırmalar hız kazanmıştır.⁴ Avrupa Komisyonu tarafından, 2013 yılından bu yana AB Yedinci Çerçeve Programı (2007-2014) ve Horizon 2020 (2014-2020) araştırma programları aracılığıyla blok zinciri projelerine finansman sağlanmaktadır.⁵ Avrupa

⁴ Horizon 2020 Blok Zinciri, Dağıtık Defter Teknolojileri Konuları ve Fintech Koordinasyon Eylemi Bilgilendirme Günü (19 Aralık 2017) düzenlenmiştir (European Commission, c)

⁵ 2022 yılına kadar blok zinciri ile ilgili araştırma ve inovasyonu desteklemek için 347 milyon Euro’luk AB fonu kullanılmıştır (European Commission, d).

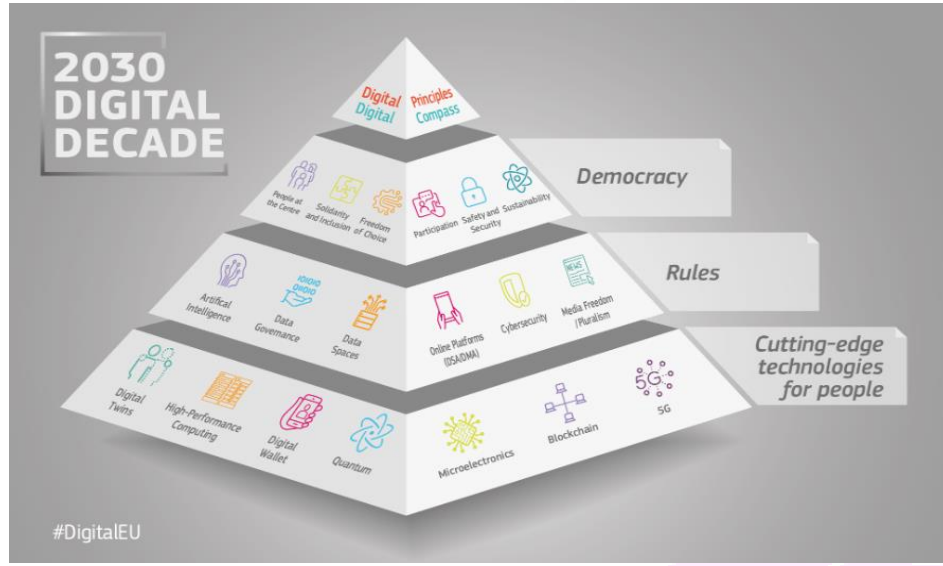
Parlamentosu Sanayi, Araştırma ve Enerji Komitesi'nin blok zincirinin dünya çapında yenilikçiliğin geliştirilmesinde oynayabileceği rolü kabul eden kararı (openaccessgovernment.org), Avrupa Komisyonu Yetkilisi⁶ tarafından blok zincirini “oyun değiştirici” olarak gördüğü, blok zincirinin giderek yaygınlaşarak yeni fırsat alanları sunacağı açıklaması ve Avrupa hükümetlerinin kamu hizmetleri için blok zinciri uygulamalarını destekleme çabaları birbirini izlemiştir. Şubat 2018’de Avrupa Parlamentosu pilot projesi olarak oluşturulan AB Blok Zinciri Gözlemevi ve Forumu ile blok zincirini teşvik etmeye yönelik Avrupa çapında bir girişim başlatılmıştır (European Commission, g). Bu sürecin akabinde 10 Nisan 2018’de 22 Avrupa ülkesinin (*Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık*) imzaladığı deklarasyon ile EBP oluşturulmuştur. Avrupa Komisyonunun davetiyle diğer AB üyeleri ile Norveç ve Lihtenştayn’ın katılımı sonrası ülke sayısı yirmi dokuza ulaşmıştır (Deklarasyon, 2018). Komisyon, AB Blok Zinciri Gözlemevi ve Forumu ile Nisan 2019’da kurulan INATBA (Uluslararası Güvenilir Blok Zinciri Uygulamaları Birliği) aracılığıyla blok zinciri topluluğu ile iletişim kurmaktadır (European Commission, ç).

Avrupa’nın dijital geleceğini şekillendirmede bir araç olarak, EBP’nin oluşturulmasını takiben blok zinciri üzerinde bir AB stratejisi geliştirme ve kamu hizmetlerinde blok zinciri altyapısını oluşturma hedeflenmiştir. EBP, hem teknolojik hem düzenleyici bir sanal alan sunmaktadır. AB ülkeleri arasında yakın işbirliğini teşvik ederek blok zinciri ortamının parçalanmasını önlemeye çalışmaktadır. Dolayısıyla birlikte çalışabilirlik (interoperability) konusuna son derece önem verilmektedir. Blok zincirinin tüm Avrupa’da büyümesi ve gelişmesi için AB yasaları ile uyumlu ve açık yönetim yapıları ve modelleri sunmaktadır. Avrupa politika yapıcıları, blok zincirini kullanarak teknolojinin nasıl çalıştığı, en iyi uygulamaların nerede olacağı, potansiyel ve riskleri hakkında ilk elden bilgi edinmeye çalışmaktadır (European Commission, b). Bu girişimin ana odak noktası EBSI’yi inşa etmektir. EBSI ile Avrupa genelinde daha verimli ve daha erişilebilir sınır ötesi kamu hizmetlerine katkıda bulunma amaçlanmaktadır (European Commission, b). EBSI, bilgilerin doğrulanması ve hizmetlerin güvenilir olması için kamu idareleri, işletmeler ve vatandaşlar için Avrupa çapında sınır ötesi hizmetleri destekleyecek bir dijital altyapı kurmayı amaçlamaktadır. EBSI’nin vizyonu, kamu hizmetlerinin daha verimli, şeffaf ve uygun maliyetli bir şekilde çalışmasını sağlayan güvenli, güvenilir ve dayanıklı bir altyapı oluşturmaktır (European Commission, a).

AB’nin “Dijital On Yıl” politika programında dört ana hedef belirlenmiştir: 1. Dijital olarak yetenekli bir nüfus ve yüksek vasıflı dijital profesyoneller, 2. Güvenli ve sürdürülebilir dijital altyapılar, 3. İşletmelerin dijital dönüşümü ve 4. Kamu hizmetlerinin dijitalleşmesidir (European Commission, e). Kısaca dijital beceriler, dijital iş ve dijital kamu hizmetleri ve bunların bağlantısını hedefleyen EBP, üye devletlerin eylemleri hakkında bilgi edinme ve eylemlerine rehberlik etmeyi hedeflemektedir. Dijital On Yıl politika programına göre, AB ve üye devletlerin hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmalarını sağlayacak bir mekanizma ortaya konmakta, ilerleme izlenmekte ve kaydedilen ilerlemenin değerlendirilmesi için raporlar yayımlanmaktadır (European Commission, e). Belirtilenleri sağlayacak mekanizma olarak EBSI ön plana çıkmaktadır.

⁶ Dijital Ekonomi ve Toplum Komiseri Mariya Gabriel açıklaması için bkz. (European Commission, b).

Şekil 2. 2030 Dijital On Yıl Temel İlkeleri ve Yapıtaşları

(Kaynak: European Commission, e)

Yukarıdaki şekilde görüleceği üzere blok zinciri, Dijital On Yıl politika programının temel teknolojilerinden biridir. Blok zinciri tabanlı hizmet altyapısının oluşturulması yönündeki çalışmalar hızla ilerlemektedir. EBP'nin 2019 yılında yayınladığı rapor ile EBSI gündeme gelmiştir. 2020 yılında, EBSI oluşturulmuş ve kullanım senaryolarının uygulanmasına başlanmıştır (European Commission, a). EBSI, 2020 yılından bu yana Avrupa'yı kapsayan dağıtılmış bir düğüm ağının dağıtımını üstlenmektedir. Eğitim ve sosyal güvenlik gibi alanlarda çeşitli kullanım senaryolarının geliştirilmesi ve test edilmesiyle aktif olarak ilgilenmektedir (Tan vd., 2023). 2021 yılında EBSI'nin pilot ağı olan "Erken Benimseyenler Programı" kamu sektöründen çeşitli organizasyonlar ve 21 bireysel proje ile başlatılmıştır. 2022 yılında ise, EBSI altyapısının kullanıma hazır hale getirilmesi için koşullar ve Genel Veri Koruma Yönetmeliği-GDPR⁷ ile uyumluluğunun değerlendirilmesi yapılmıştır. İlk sınır ötesi entegrasyonların demosu gerçekleştirilmiştir. 2023 yılına gelindiğinde ise pilot uygulamalar hayata geçirilmiştir (European Commission, a). Aynı zamanda EBP, EBSI'yi yönetmek için yeni bir kurumsal model olarak EUROPEUM Avrupa Dijital Altyapı Konsorsiyumu (EDIC) oluşturmak üzere başvuruda bulunan ilk ağ olarak önemli bir kilometre taşı oluşturmuştur. Tüzel kişiliğe ve dolayısıyla yasal kapasite ve mali sorumluluğa sahip olan EDIC, EBP üzerine inşa edilen evrimsel sürecin önemli bir ürünüdür (Tan ve Seuil, 2024). 2024 yılına gelindiğinde EBSI için önemli dönüm noktası ise, Avrupa Dijital Kimliği (European Digital Identity-EUDI) ve EUDI cüzdanı için bir çerçeve oluşturan EIDAS 2.0'in AB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmesi ve mayıs ayı itibarıyla Europeum EDIC'in resmen kurulması belirtilebilir.

Politikanın Hukuksal Dayanakları

EBSI tüm paydaşlar arasında şeffaflık, hesap verebilirlik ve işbirliği sağlayıcı bir takım kural ve prosedür tarafından yönetilmektedir. EBSI'nin çalışmaları ve hizmetleriyle ilgili yasal ve uyumluluk belgeleri (özel gizlilik bildirimleri-privacy statement, hizmet sunma açıklamaları-service offering descriptions, ve ana hizmet düzenlemesi-master service arrangement) bulunmaktadır (European Commission, j). EBSI'nin yasal dayanaklarının oluşturulmasında teknik, hukuksal, yönetimsel vb. pek çok faktörün etken olduğu çok boyutlu

⁷ GDPR (The General Data Protection Regulation): Kişisel verilerin işlenmesi ve bu verilerin serbest dolaşımı ile ilgili olarak gerçek kişilerin korunmasına ilişkindir (European Commission, h).

bir süreç söz konusudur. Bu noktada Avrupa Düzenleyici Deneş Alanı (European regulatory sandbox) ile blok zincirinin kamu alanına uygulanmasında mevcut yasal çerçevelerin uyumluluğunun incelenmesi ve teknolojik çözümlerin hukuki uygunluğu ile ilgili hukuki mercilerden değerlendirmelerin toplanması önem kazanmaktadır.

EBSI'nin resmileşmesi ve kurumsallaşmasında rol oynayan en önemli yasal çerçeveler, AB yasaları kapsamında GDPR ve eIDAS⁸ olarak ön plana çıkmaktadır. EBSI'nin güvenilir sınır ötesi hizmet altyapısı kurma amacına paralel şekilde, kişisel verilerin korunması ve güvenli işlem yapabilmeye ilişkin iki hukuksal metin temel alınmaktadır.

Güvenilir sınır ötesi hizmet altyapısının bel kemiğini ise dijital kimlik ve cüzdanlar oluşturmaktadır. Dijital kimlik bilgilerinin tanınması 2018'de zorunlu hale gelse de üye ülkelerin ulusal bir elektronik kimlik geliştirmeleri ve bunu diğer üye ülkeler ile birlikte çalışabilir hale getirme zorunluluğu olmadığı için ülkeler arası farklılıklar oluşmuştur. Bu nedenle çerçevenin etkinliğinin artırılması, kimliklerin uyumlulaştırılması, faydalarının özel sektöre genişletilmesi ve eIDAS'taki eksiklerin giderilmesi için eIDAS 2.0⁹ gündeme gelmiştir. Bu kapsamda bir diğer çerçeve ESSIF¹⁰ ile, AB Dijital Kimlik Cüzdanı (EUDI Wallet)¹¹ kapsamında vatandaşların kimlikleri üzerinde kontrol sahibi olmaları amaçlanmaktadır.

Kamu hizmetlerinin dijitalleşmesine yönelik politika çerçevesi sunan Dijital On Yıl 2030 hedefleri doğrultusunda kabul edilen AB Dijital Kimlik Cüzdanı yönetmeliği ile 2026 sonuna kadar bütün üye devletlerin vatandaşlarına dijital cüzdan sağlaması gerekmektedir. Süreçteki en önemli konu ise bu cüzdanların EBSI ve kimlik doğrulama (verifiable credential) sistemiyle nasıl uyumlu hale getirileceği üzerinedir. Dijital kimliklerin oluşturulmasının yanında, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi hedefine yönelik AB genelinde hizmetlerin çevrimiçi erişimini kolaylaştırmayı amaçlayan ve 2018'de kabul edilen Tek Dijital Ağ geçidi

⁸ eIDAS Yönetmeliği-İç Pazardaki Elektronik İşlemler için Elektronik Kimlik Tespiti ve Güven Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (eIDAS Regulation), kişilerin ve işletmelerin diğer AB ülkelerinde çevrimiçi olarak sunulan kamu hizmetlerine erişmek için kendi ulusal elektronik kimlik planlarını (eID'ler) kullanabilmelerini ve böylelikle güvenli sınır ötesi işlemlerin (Avrupa iç pazarında) geleneksel kağıt bazlı muadilleriyle aynı yasal statüye sahip olmalarının sağlanmasına yönelik bir düzenleme ortamı oluşturmaktadır (European Commission, f).

⁹ eIDAS 2.0: Avrupa Dijital Kimliği için bir çerçeve oluşturmaya ilişkin (AB) 910/2014 sayılı Tüzüğü değiştiren Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğüdür (Manaila, 2024: 5). 26 Mart 2024'te AB Bakanlar Konseyi tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

¹⁰ Avrupa Öz-Egemen Kimlik Çerçevesi (European Self-Sovereign Identity Framework (ESSIF): kullanıcıların merkezi otoritelere güvenmeden sınırlar arasında kendi kimliklerini oluşturmalarına ve kontrol etmelerine olanak tanıyan genel bir kendi kendine egemen kimlik (SSI) yeteneği uygulamayı amaçlamaktadır.

¹¹ Bkz. (European Commission, k).

yönetmeliği¹² ile bürokratik prosedürlerin azaltılması hedeflenmektedir. Dijital On Yıl Programı doğrultusunda oluşturulan bir diğer önemli araç ise, dijital altyapının sürdürülmesi ve finansmanı için oluşturulan EDIC kurumudur.

4.2. Siyasi ve Yönetişim Bağlıları

EBSI sürecinin siyasi ve yönetişim bağlarını anlamak için sosyal, politik ve ekonomik etkilere (politika çevresi), kurumsal yapıya, dış etkilere, bilgi ve yeniliklere yer vermek gerekmektedir.

EBSI Politika Çevresi

Problemin tanımlanmasında politikanın oluşturulduğu politika çevresi (siyasal kültür, sosyo-ekonomik koşullar) önem arz etmektedir. Siyasal kültür, devlet yönetiminin neyi nasıl yapması gerektiğine, devlet-vatandaş ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin inançlardır (Anderson, 2011: 41-42). EBSI süreçleri bazında değerlendirecek olursak, kamu politikasında geleneksel siyasal kültürün varlığı görülmektedir (Elazar, 1984'den aktaran Fisher ve Pratt, 2006: 49-50). Politika yapım süreçlerinde merkezi hükümetler, üst kademe resmi kuruluşlar ve ulus üstü kurumlar baş aktörlerdir. Kamu kurumları ve kamu kurumlarının işbirliği yaptığı teknoloji üreten şirketler veya bunların temsilci dernekleri doğrudan yada dolaylı olarak süreçte yer almışlardır. Özel sektörün önünü kesmeyen hatta destekleyici yönü bulunması nedeniyle bireysel siyasal kültürden de bahsedilebilir.

Avrupa devlet yönetimlerinde genellikle katılımcı kültür söz konusu olsa da, EBSI politika süreçlerinde vatandaşların yer almadığı görülmektedir. EBSI, düğüm operatörleri ve Erken Benimseyenlerle beraber çeşitli paydaşların aktif katılımına dayanan “topluluk odaklı” bir yaklaşımdır. EBSI ağında bir kısmı karar alıcılardan oluşan yaklaşık 150 uzman bulunmaktadır. Kararların ve çalışmaların küçük bir grup içinde döndüğü, başlangıçtaki o kapsayıcı ve geniş ağı görünmediği belirtilmiştir. Ülkeler arası işbirliğine dayanan ve daha önce örneği görülmemiş kapsayıcılıkta bir kamu hizmet altyapısı kurma çabası uzmanların (elitlerin) yönetimini ön plana çıkarmaktadır. Konunun, yüksek teknik uzmanlık gerektiren bir kamu politikası alanı olması, elitlerin etkin olduğu bir yapıya yol açmıştır.

Politika çevresi ve politik aktörlerinin eylemlerinin açıklanmasında bir diğer boyut sosyo-ekonomik dinamiklerdir. Hızla dijitalleşen dünyada, küresel rekabette yerini almak ve ön plana çıkmada yeni teknolojilere ayak uydurmak ve hızla adapte olmak önem kazanmaktadır. Vatandaşların hizmetlere güvenilir, hızlı ve kolay erişimi yanı sıra değişen talepleri kamu hizmetlerinin de dijitalleşmesini hızlandırmaktadır. Aynı zamanda özel sektörün devletten talepleri bulunmaktadır. Özel sektör ülke sınırları dışında çok farklı hukuki, kültürel ya da ekonomik koşullarda hizmet vermenin yollarını aramaktadır. EIDAS 2.0 çerçevesine uygun olarak oluşturulan EUDI cüzdanı ile vatandaşların bir telefon ile hizmetlere erişimi, gizliliklerini koruyarak verilerinin onaylanması çalışmaları sürdürülmektedir. EBSI Dijital kimliklerin Avrupa genelinde ve kamu ve özel sektörü kapsayıcı şekilde tasarlanmaları ve işlem yapabilmeyi sağlamaları, özel sektörün daha fazla müşteri tabanına ulaşmasını sağlayacaktır. Bu durum dünyanın içinde yer aldığı ekonomik krizi hafifletici bir çözüm olabilir. Daha önemlisi Avrupa devletlerinin AB kuruluşundan bu yana amaçladığı siyasal ve

¹² Tek Dijital Ağ geçidi (Single Digital Gateway): Yönetmeliği 2018'de kabul edilmiş olup, AB vatandaşlarının ve işletmelerin başka bir AB ülkesinde ihtiyaç duyabileceği bilgi, idari prosedür ve yardım hizmetlerine çevrimiçi erişimi kolaylaştırmaktadır (European Commission, o).

ekonomik bütünleşme ve tek pazar olma hayaline de hizmet etmektedir. EBSI girişimleri ile “dijital tek pazarda” AB genelinde yasal olarak güven ve güvenliği sağlayacak temel araçlar oluşturulmaktadır. Avrupa Komisyonu web sitesine (European Commission, p) göre, Avrupa’yı blok zinciri ekosisteminde dünya lideri olarak konumlandırmayı amaçlayan “Dijital Tek Pazar” yolunda bir araç olan bu ortaklık, ülkelerin blok zinciri alanındaki uzmanlıkları ve deneyimlerinden yararlanmayı ve işbirliğini hedeflemektedir. Bu ortaklık Avrupa genelinde blok zinciri kamu hizmet altyapısı sağlayarak bunu bir adım öteye taşımaktadır.

Kurumların Bürokratik Tarzı ve Kapasiteleri

EBSI’nin çok paydaşlı yapısı içinde bulunan 29 üye ülkenin her birinin kendi ulusal sistemleri içerisinde merkeziyet derecesi, bürokratik yapıları ve kapasiteleri farklılık göstermektedir. Ülkelerin bir kısmı federal sistemle yönetilirken (Almanya, Avusturya: parlamenter cumhuriyet; Belçika: parlamenter monarşi) bir kısmı üniter devlet yapısına sahiptir (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Yunanistan: parlamenter cumhuriyet; Danimarka, Hollanda, İspanya, İsveç, Lüksemburg: parlamenter monarşi; Finlandiya, Fransa, Portekiz, Romanya: yarı başkanlık sistemli cumhuriyet; Kıbrıs: başkanlık sistemli cumhuriyet). Örneğin Belçika’da altı hükümet bulunmakta ve dolayısıyla bürokratik işlemler bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir.

Ülkelerin yönetim yapılarının yanı sıra sosyo-ekonomik, tarihsel, toplumsal yapıları da farklılıklar barındırmakta, bu da bürokratik yapının işleyişine yansımaktadır. Bazı ülkeler blok zinciri teknolojisini kendi ülkelerine uygulamada diğer ülkelerden öne geçerken (Örneğin, İspanya diploma doğrulama), bazı ülkeler blok zincirini uygulama konusunda çekincelere sahip olup daha muhafazakâr davranmaktadır (Örneğin, Almanya).

Böylesi çok aktörlü bir girişimin yönetilebilmesi ve koordinasyonun sağlanması için EBSI işbirlikçi yönetim anlayışına dayanmaktadır. EBP, EBSI yönetiminde teknik ve politik tartışmaların yapıldığı bir platform sağlamaktadır. Ancak aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi uygulamalarda standartlaşmanın sağlanamaması ve bazı birlikte çalışabilirlik problemleri doğmaktadır. (Bkz. Tablo 5).

Dış Etkiler, Bilgi ve Yenilikler

Günümüzde teknoloji hızla gelişmekte ve devletler ekonomik kalkınmayı sürdürmek ve küresel rekabette öne geçmek için birbirleriyle teknolojik rekabet içerisine girmektedir. Dolayısıyla hükümetler, teknoloji araştırmalarına büyük ilgi göstermektedir. Bu teknolojilerden biri olan blok zinciri ile ilgili projeler, dünya genelinde birçok ülkenin kamu sektöründe pek çok alana yayılmış görünmektedir. Blok zinciri teknolojisinin beraberinde getirdiği doğrulanabilir kimlik bilgileri, kendi kendini yöneten kimlik sistemleri ve merkezi olmayan tanımlayıcılar gibi kavramlar kamu alanı bilgi yönetim sistemlerini de şekillendirmektedir. EBSI, bu yeniliklerden yararlanan küresel bir girişimdir (Tan ve Seul, 2024). AB, yaygınlaşan ve toplumsal ve ekonomik dönüştürücü etkilere sahip olan dijital teknolojilerden yararlanmak için stratejiler belirlemekte ve kurumsal düzenlemeler yapmaktadır. EBP’nin kurulması ve EBSI’yi oluşturması, EBP’nin EDIC’lere dönüşümü bilgi ve yeniliklerden yararlanmanın kurumsal araçlarıdır.

Yukarıda belirtilenler, EBSI politika geliştirme sürecindeki etkileri göstermektedir. Bu etkiler, etkilere verilecek tepkileri tanımlayarak “değişimin ve direnişin ajanları” haline gelen stratejik olarak yerleştirilmiş bireyler ve kurumlar (Bkz. Şekil 3) üzerinde etki gösterir. Temel politika sorunları, değişimin ve direnişin aktörleri tarafından politika etkilerini oluşturmada kullanılmaktadır.

4.3. Temel Politika Konuları ve EBSI Yaklaşımıyla İlişkileri

Bu kısımda EBSI’ye neden ihtiyaç duyulduğu, EBSI’nin nasıl gündeme geldiği özetlenmektedir. Aşağıda ilk olarak problemin tanımlanması ve gündeme gelmesinde EBSI’ye ihtiyaç duyulmasının nedenlerine yer verilmiştir. Aşağıda sıralanan sebepler doğrultusunda,

AB dijital stratejileri çerçevesinde EBP kurulması ve EBSI'yi gündeme getiren sebeplere yer verilmiştir.

Tablo 3. EBP Kuruluş Amaçları

Tarihsel amaç	Siyasi ve ekonomik bütünleşme, Tek Pazar
Kamu yararı	Güvenlik, gizlilik, kişisel verilerin korunmasına uygunluk, dolandırıcılığın azaltılması, kamu hizmetlerinin daha verimli, şeffaf ve uygun maliyetli bir şekilde çalışmasını sağlayan güvenli, güvenilir ve dayanıklı bir altyapı oluşturmak
Kamu yönetimi ve hizmet	Kayıt tutmanın iyileştirilmesi, Sınırlar içinde ve ötesinde erişim, şeffaflık ve denetlenebilirlik, Avrupa'da blok zinciri için birlikte çalışabilen çerçeveler, standartlaştırılmış çözümler ve yönetim modelleri
Küresel Rekabet	Avrupa küresel liderlik pozisyonunu üstlenmek için iyi bir konum olarak görülmesi
Ekonomik amaç	AB'nin yeni pazarlar keşfetmesi
Teknoloji	Blok zinciri potansiyelinin farkında olunması, dijital hizmetleri dönüştürmek, toplum ve ekonomiye fayda sağlayan yeni iş modelleri,
Veri Kontrolü	Veri bütünlüğünü koruyarak sektör bilgilerinin sağlanması, verilerin vatandaşlar ve etkileşimde bulunan kuruluşlar tarafından daha iyi kontrol edilmesi
Kamu ve özel sektör kaynaklarından yararlanma	Kamu ve özel sektör, özellikle kamu kaynaklarından daha iyi yararlanarak, rekabeti teşvik edebilir, start-up'ların sınır ötesi erişim ve hizmet sunabilmesi, daha büyük oyuncularla eşit şartlarda hizmet verilmesi
Vatandaş talebi	Hızla dijitalleşen ortamda hızlı ve kolay hizmet alırken güven ve güvenilirliğin de sağlanması

(Kaynak: Avrupa Komisyonu web sitesi ve Deklarasyon, 2018'den yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Özetle, yukarıda belirtilen nedenlerle beraber, giderek artan potansiyelinin farkına varılması ile blok zinciri teknolojisinin araştırılması, teşvik edilmesi, geliştirilmesi ve uygulanmasını sağlamaya yönelik konular AB gündemine girmiştir. Aşağıda AB'nin blok zinciri gündemine yönelik geliştirdiği politika formülasyonuna yer verilmiştir.

4.4. Politika Geliştirme Süreci Analizi

Bu kısımda politika formülasyonunda rol alan ana aktörler ile politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasını sağlayan resmi organizasyonel yapılara yer verilmiştir. Ana aktörler ve bunların güç ve rollerinin nasıl uygulandığı, resmi süreçler üzerindeki etkileri ve uygulama düzeyine etkileri belirlenmektedir. Dolayısıyla ilk olarak EBSI'nin yapısal ve işlevsel görünümüne, karar alma sürecine ardından EBSI'nin politika dizaynı ve uygulanan geçici modellerine yer verilmiştir.

EBSI'nin Yapısal ve İşlevsel Görünümü ve Aktörleri

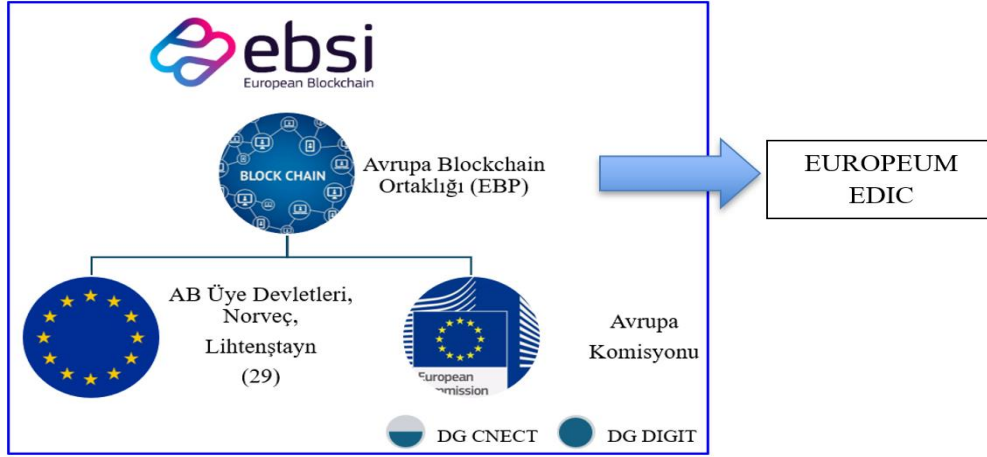
Bu kısımda değişimin/direnin aktörleri ve politika yönlendiriciler olarak ifade edilebilecek kurumlara yer verilmiştir. EBSI politikasının geliştirilmesinde rol alan resmi aktörleri, AB yürütme organı olan Avrupa Komisyonu (EBP'nin kurulmasını, yönetimini ve finansmanı sağlayan temel roldeki organ), üye ülkeler (EBP'nin kurucuları ve geliştiricileri), AB Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu (politikanın hayata geçmesi için gereken yasal

düzenlemeleri yapan), bürokrasi (programları ve raporları hazırlayan uzmanlar); gayri-resmi aktörler ise teknoloji üreten şirketler, üniversiteler ve danışman kuruluşlardır.

EBSI'nin Yapısal Görünümü ve Aktörleri

EBP, AB blok zinciri stratejisini geliştirmek üzere, Avrupa Komisyonu ve tüm AB Üye Ülkeleri (27) ile Norveç ve Lihtenştayn dahil olduğu işbirlikçi yönetim yapısına sahiptir. Bu yapı EBSI girişimini oluşturmuştur ve yönetiminden sorumludur. EBSI ağında 400'den fazla katılımcı kuruluş bulunmaktadır ve çeşitli pilot eylemler, projeler ve girişimler sürdürülmektedir (Tan vd., 2023).

Şekil 3. EBSI'nin Kurucu ve Temel Aktörleri

EBSI'nin İşlevsel Görünümü ve Aktörleri

EBSI süreçlerinde kararların alınması ve uygulanması ile ilgili faaliyetlerden sorumlu başlıca aktör Avrupa Komisyonu'dur. EBSI yönetişiminin oluşumu, Avrupa Komisyonu tarafından koordine edilen üye ülkeleri bir araya getiren resmi olmayan bir anlaşma olan Avrupa Blok Zinciri Ortaklığı (EBP) ile başlamıştır.

Yönetişim ve Koordinasyon:

***EBP**, 29 ülke arasında işbirliğini sağlamak, üye devletler arasında EBSI'nin geliştirilmesini koordine etmek ve AB genelinde kamu hizmetlerinin ihtiyaçlarını sağlamaktan sorumludur. EBP, üye devletler, kamu kuruluşları ve diğer paydaşlar ile düzenli istişareleri içeren yönetim sürecini denetlemektedir (European Commission, a). EBP bir tartışma forumu (EBSI'nin oluşturulmasına yönelik politikalar ve teknik standartlar geliştirmeleri için bir platform) olarak hizmet vermektedir. EBSI'nin gelişimiyle ilgili karar verme yetkisi büyük ölçüde Avrupa Komisyonu'na aittir (Tan ve Seuil, 2024). EBSI, düğüm operatörleri ve Erken Benimseyenlerle beraber çeşitli paydaşların aktif katılımına dayanan "topluluk odaklı" bir yaklaşımdır.

- **Düğüm Operatörleri**, veri bütünlüğünü ve güvenilirliğini sağlayarak ortaklaşa doğrulanan ve senkronize bir şekilde güncellenen elektronik defterler oluştururlar. 2023 yılı itibarıyla sayısı 35 olan ve 28'i validatör düğümü olarak görev yapan düğümler, EBSI'nin teknik omurgasını oluşturmaktadır (Tan vd., 2023). Ağ düğümleri Avrupa Komisyonu yönetimi altındadır. Blok zinciri ağının işletilmesi ve sürdürülmesinden sorumludur. EBSI, Avrupa genelinde dağıtılmış düğümlerden oluşan eşler arası bir ağıdır. Bir EBP üyesi tarafından yetkilendirilen ağın her üyesi, ulusal düzeyde EBSI düğümlerine ev sahipliği yapmaktadır. Tüm düğümler, elektronik veri tabanını güncelleyecek işlemler oluşturabilir, yayımlayabilir ve her düğüm bu defterin kopyasını saklamaktadır (European Commission, l).
- **Erken Benimseyenler**, pilot projeler için EBSI'yi kullanan kamu sektörü kuruluşlarıdır. Erken Benimseyenler programına (pilot ortam) katılan 136 Kuruluş bulunmaktadır.

***Avrupa Komisyonu**, Birliğin yürütme organı (AB müktesebatı, bütçe ve programları uygulama, idari denetim) ve yasama sürecini başlatan kurumdur. Avrupa Komisyonu'nda her bir üye devletten bir temsilci bulunmaktadır. Komisyon, AB politikasının yürütülmesinden sorumludur ve Bakanlar Kurulu gibi faaliyetler gösterir (ab.gov.tr, 2024). EBSI'nin geliştirilmesi sırasında, Avrupa Komisyonu, kullanım senaryoları ve teknolojik seçimlerle ilgili operasyonlar ve kararlar üzerinde doğrudan kontrole sahiptir ve operasyonel giderler AB kaynaklarından karşılanmaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından, DG CNECT finansal ve politika yönetimlerinde çözüm sahibi olarak koordinasyon organı olarak hareket ederken, teknik uygulama DG DIGIT tarafından yürütülmektedir (European Commission, a).

- **İletişim Ağları, İçerik ve Teknoloji Genel Müdürlüğü (Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology- DG CNECT)**, Komisyonun dijital ekonomi ve toplum, araştırma ve inovasyon konularındaki politikalarını geliştirmek ve yürütmekten sorumludur (European Commission, 1). Çözüm geliştirici koordinasyon organı olarak nitelenmektedir.
- **Dijital Hizmetler Genel Müdürlüğü, The Directorate-General for Digital Services- DG DIGIT)**, teknik uygulamalardan sorumlu hizmet sağlayıcıdır. Diğer Komisyon departmanlarını ve AB kurumlarını günlük işlerinde destekleyen ve AB üye ülkelerindeki kamu yönetimlerine yardımcı olan dijital hizmetlerden sorumlu departmandır. Komisyon'un dijital dönüşümünü ve BT dağıtım modelinin dönüşümünü sağlar, yönlendirir ve denetler (European Commission, i).

EBP'nin kurulması (2018) ve EBSI'nin oluşturulmasının (2020) ardından, EBSI yönetimi yukarıda belirtilen yapılar tarafından sürdürülmüştür. Ancak Avrupa Komisyonu ve EBP'nin sınır ötesi kamu hizmetleri için böyle bir teknik alt yapıyı mali olarak destekleme ve yönetme yetkisi bulunmaması nedeniyle, EBSI yönetiminin bir sonraki kurumsal aşaması olarak EDIC'ler önerilmiştir (2023) (Tan ve Seuil, 2024). 2024 itibarıyla dokuz ülkenin yer aldığı EDIC işbirliğine, iki sene içerisinde bütün AB ülkelerinin katılması amaçlanmaktadır.

EBSI Karar Alma Süreçleri

EBSI karar alma süreçlerine bakıldığında, analizi üç aşamaya ayırmak gerekmektedir. Birinci aşama olarak, EBP'nin kuruluş aşamasına kadar geçen dönem ve EBP'nin kurulması; karma tarama modeli¹³ ile açıklanabilir. AB, Avrupa'nın dijital geleceğini şekillendirme

¹³ Başlıca üç tip karar alma modeli bulunmaktadır (Anderson, 2011: 127-133). 1. *Rasyonel Kapsamlı Model*; Üzerinde uzlaşılan problem tanımını gidermeye yönelik politika alternatifleri listesi oluşturulur. Her bir alternatif politikanın ortaya çıkaracağı muhtemel sonuçlar araştırılır ve karar alıcı kendi amaç, değer ve hedeflerini maksimize eden alternatifi seçer. Seçilen politika ampirik analiz yöntemleri ile ölçülür ve sonuca göre politikanın devam etmesi veya ortadan kaldırılmasına karar verilir (Simon, 2007: 27-28). Bu sürecin sonunda alınan rasyonel kararın, maksimum faydayı gerçekleştiren karar olması beklenir (Anderson, 2011: 128; Köseoğlu, 2015: 247). Ancak tüm alternatifleri göz önünde bulundurmanın imkansızlığı, alternatif sonuçlara ilişkin bilgi yetersizliği, sonuçları değerlendirmede belirsizlikler vb. noktalarda eleştirilmiştir ("sınırlı rasyonalite"-Simon, 1976: 65-66). 2. *Artırmacı Model*; Lindblom tarafından rasyonel karar verme modelinin eleştirisi üzerine inşa edilen modele göre, politika yapıcıların karar alırken karşılaştıkları çatışma ve karmaşıklığı azaltmak için çok genel politika amaçları ve değerleri üzerinde anlaşmaya varmaktadır. Artırmacı model, mevcut durumun üstüne inşa edilen adım adım ve küçük ilerlemelerden oluşmaktadır (Lindblom, 1959:81). Artırmacılık, çatışmayı azaltma, istikrarı sürdürme ve siyasi sistemin kendisini koruma açısından önemli (Dye, 2012: 18) ancak oldukça "muhafazakar"dır (Stewart ve diğ., 2008: 93). 3. *Karma Tarama Modeli*; iki teorisinin güçlü yanlarını alıp eksik yönlerini tamamlamaktadır. Kararlar, temel ve ilave karar olarak ikiye ayrılır. Temel

politikaları kapsamında geliştirdiği blok zinciri stratejilerini aşama aşama ilerleterek, var olan bilgi ve düzeni adım adım ilerletmiştir (bilgilendirme toplantıları, AB Blok Zinciri Gözlemevi ve Forumu, INATBA vb. kurulması). Bu yönüyle artırımcı modelden söz edilebilir. Etkileri tam olarak bilinmeyen dönüştürücü blok zinciri teknolojisi ile ilgili tüm alternatiflerin sonuçlarının ve maliyetlerinin bilinmesi mümkün olmamakla beraber, uzman grupları ve organizasyonel süreçler ile karar vermede rasyonellik artırılmaya çalışılmaktadır. Bu süreç, üye ülkeleri blok zinciri ile ilgili bir altyapı oluşturma konusunda bir araya getiren ve meşru bir zemin yaratma amacıyla ortaya çıkan EBP'nin kurulmasını sağlamıştır. EBP, üye devletleri bir araya getiren ve detayları konuşmak için politik ve teknik gruplar oluşturan bir platform ile rasyonelliği sağlamaya çalışarak, ilaveci kararlar sergilemiştir.

İkinci aşama olarak, EBP'nin temel amacı olan EBSI altyapısının oluşturulması; normatif optimum model¹⁴ ile açıklanabilir. Dror'un optimum modelinin politika yapımında teknokratik boyutu ve halkın oldukça sınırlı katılımı (Parsons, 1995) ile EBSI karar alma süreçleri uyumaktadır. EBSI altyapısının oluşturulma sürecinde, üye ülkeler politik ve teknik gruplardaki temsilcileri aracılığıyla etkin olsalar da kararlar ve uygulamalar daha çok teknik ve karmaşık olduğu için alt yapıyı oluşturan ve Avrupa Komisyonu tarafından işe alınan kişilerin/uzmanların tercihleri üzerinden ilerlemekte ve siyasi temsilcilerin rolü kısıtlı kalmaktadır.

Süreçteki üçüncü önemli aşama, Europeum EDIC'in oluşturulması ise; çöp kutusu modeli¹⁵ ile açıklanabilir. Blok zinciri teknolojisinin benzersiz özellikleri ve öngörülemeyen sonuçları, üye ülkelerin bir kısmı için kurallar, yapılar ve süreçler hakkında belirsizliklere neden olmaktadır. EBP, blok zincirine dayalı bir kamu hizmet altyapısını araştırma ve EBSI'yi kurma üzerine ortaya çıkmış olmasına rağmen, EBP tartışma platformlarında var olan sistemin geliştirilmesi ile ilgili görüşler bulunmaktadır. Bazı ülke temsilcilerinin blok zincirine ilişkin çekincelerinin bulunması, bazı özel sektör temsilcilerinin ise mevcut sistemden sağlanan çıkarları nedeniyle yeni alternatifler doğmaktadır. Modeldeki teknoloji kavramı ile, organizasyonel süreç ve yöntemlere gönderme yapılmaktadır (Köseoğlu, 2015: 258). Bu anlamıyla da, üye ülkelerin organizasyonel süreçlere ve yöntemlere, sınır ötesi dijital kamu hizmetlerine ilişkin şüpheli yaklaşımı ve bilgi eksikliği bürokratik dirence sebep olmaktadır. EBP üyelerinin süreçlere her zaman aktif katılmaması ya da mevcut temsilcilerin üye devletlerdeki hükümet değişikliğinden sonra karar alma süreçlerinde yeterince etkin

kararlar ana alternatifler arasından seçilirken, detaylar ve ayrıntılarla uğraşılmaz ve genel bir bakış açısı elde edilir. Artırımcı kararlar ise temel kararlar ve bu kapsamda yapılan tarama bağlamında ele alınır (Etzioni, 1967: 389-390).

¹⁴ Artırımcı modeli eleştiren Dror (1964: 153-154), normatif optimum modeli geliştirmiştir. Modele göre, minimal risk stratejisi ile (artırımcı model) ile yenilik stratejisi açısından alternatiflerin sonuçları tahmin edilir ve tercih edilene göre var olan bilgi ve sezgiye dayanarak başlıca sonuçlar tanımlanır. Tecrübelerden öğrenme, personelin geliştirilmesi, sezgi, yaratıcılık ve entelektüel çabanın teşviki ile politika yapımının kalitesinin iyileştirilmesi için anlaşmalar yapılır.

¹⁵ Cohen ve arkadaşları (1972), örgütsel anarşi (problematik tercihler, belirsiz teknoloji ve istikrarsız katılım) durumunda karar verme sürecini açıklamada çöp kutusu modelini önermişlerdir.

olmaması, istikrarsız katılıma örnek verilebilir. Ayrıca EBSI projesinin hala evrilme sürecinde olması, EDIC'in oluşturulması ve EBP'den EDIC'e dönüşümde katılımın azalması problematik tercihler kavramıyla uyumludur. Dahası, EBSI yönetimindeki zorluklar karar alma süreçlerinde aktörlerin rolünde değişiklik ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. EBP'nin kuruluşu ve işleyişinde öncü ve doğrudan kontrole sahip olan Avrupa Komisyonunun rolü, EDIC'in kuruluşu ile tavsiye niteliğinde role indirgenmektedir. EBP'nin gayri resmi rolü nedeniyle, karar verme yetkisi Komisyona ait iken, EDIC'te üye ülkeler asıl karar verici roledir. Aynı zamanda mali katkı sağlayan bu dokuz ülkenin merkezi rolü karşısında, diğer ülkeler gözlemci olarak etkileşim sağlayabilmektedir. Üyelik statüsündeki ikilik, ülkelerin farklı ilgi ve kapasitelerini yansıtmaktadır (Tan ve Seuil, 2024). Dolayısıyla modeldeki kararların, organizasyonda birbirinden bağımsız akımların sonucu veya yorumu olmasıyla uyumludur (Lipson, 2007: 82).

EBSI Politika Dizaynı

Tablo 4. EBSI Politika Dizaynı Unsurları

Temel unsurlar	EBSI Politika Dizaynı Unsurları
Politika Amacı	*Avrupa çapında sınır ötesi kamu hizmetlerini destekleyecek blok zinciri tabanlı dijital altyapı kurmak
Geçici Model	*Pilot projeler *Sandbox *Erken Benimseyenler
Politika Araçları	1.Bilginin Merkezi: EBP 2.Bütçe: AB DIGITAL 3.Yetki: AK, EBP 4.Teşkilat: EBP
Politika Hedefleri	*Birlikte çalışabilirliği sağlamak, blok zinciri sistemlerini ortaklaştırabilmek
Politikanın Uygulanması	*Yukarıdan Aşağı

(Kaynak: Birkland, 2010: 231'den yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

EBSI Uygulama Örnekleri ve Projeleri (Geçici Modeller)

EBSI politikalarının uygulanmasındaki baş aktörler, üye devletlerdir. EBSI alt yapısından faydalanarak uygulamaya konulan altı başarılı proje örneği ve üç DEP (Digital

Europe Program) projesi bulunmaktadır: TRACE4EU¹⁶, EBSI-VECTOR¹⁷ ve EBSI-NE¹⁸. Yanı sıra, Avrupa Düzenleyici Deney Alanı (European regulatory sandbox)¹⁹, Erken Benimseyenler Programı örnek verilebilir.

EBSI'nın başarılı örnek projeleri dijital kimlik, kimliklerin doğrulanması (Verifiable Credentials-VC) ve ESSIF²⁰ konularında ağırlık kazanmaktadır. Bu alanda uygulanan pilot projeler (diploma kullanım senaryoları), sınır ötesi lisans ve sertifikaların doğrulanması ve farklı ülkelerde iş ve kariyer gelişiminin sağlanması, geleneksel bürokratik yapıların (manuel, zaman alıcı, idari maliyetler, insan hataları vb.) bazı zayıf noktaların üstesinden gelmek, mülteciler veya yerinden edilmiş grupların belgelerden yoksun olması nedeniyle niteliklerinin tespit edilememesi, öğrencilerin sınır ötesinde öğrencilik haklarından yararlanabilmelerinin kolaylaştırılması, yeterliliklerinin kanıtlayıcı verilerin sağlanması ve akademik ve iş hayatında kullanabilmeleri, öğrencilerin hareketliliğinin kolaylaştırılması ve tüm bu işlemlerin sınır ötesi hizmetlerin basitleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu işlemlerin güvenilir yolu olarak blok zinciri teknolojisinin uygulanmasına yönelik standartlar geliştirilmektedir (European Commission, m). Yükseköğretim alanında projelerin gerçekleştirilebilmesi ve ülkelerin kendi içlerinde uyguladıkları blok zinciri politikaları ile bu alanda daha fazla gelişme sağlanabilmiştir. Örneğin Belçika ve İtalya üniversiteleri arasındaki uygulama örneğinde, eğitim kimlik bilgilerinin doğrulanmasında EBSI altyapısında yer alan aktörlere yer verilmektedir. Çalışmada, projede yer alan aktörler ve rollerin tanımları (DID-Decentralized identifiers-Merkezi Olmayan Tanımlayıcılar; EOS-ESSIF Onboarding Service- ESSIF Katılım Hizmeti; TI-Trusted Issuer- Güvenilir İhraççı; TAO-Trusted Accredited Organizations-Güvenilir Akredite Kuruluşlar) yapılmıştır (Tan vd., 2023).

Uygulama örnekleri ve test aşaması devam etmektedir. Bu nedenle aşağıdaki kısımda EBSI'nin geliştirilmesi ve benimsenmesi amacıyla yapılan mevcut çalışmalar ve projelerin değerlendirmesi yapılmıştır.

5. EBSI POLİTİKA GELİŞTİRME SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tan ve arkadaşlarının (2024) raporunda²¹, 16 farklı ülke örneğinde farklı sektörlerden (kamu, özel ve diğer) 33 uzman ve karar alıcılardan oluşan katılımcıların görüşlerine ve blok

¹⁶ Pilot uygulama, Avrupa ürünlerinin güvenilir menşe kanıtını sağlamak için ürünlerin izlenebilirliğine odaklanmıştır (TRACE4EU).

¹⁷ EBSI blok zincirinin yükseköğretim ve sosyal güvenlik alanlarındaki uygulamaya geçilmesini sağlayan projedir.

¹⁸ Bkz. (EBSI-NE | (grnet.gr).

¹⁹Bkz.(European Commission, n).

²⁰ Son gelişmelerle beraber bu tabir EUDI cüzdanı kapsamında bir özellik olarak ele alınmaktadır.

²¹ İlgili rapor AB kurumları ile paylaşılmıştır ancak henüz kamuya açık değildir.

zincirinin uygulanmasında karşılaşılan zorluklara yer verilmiştir. Rapora göre, 31 katılımcıdan 23'ü kamu sektöründeki blok zinciri girişimlerinden sorumlu özel bir ekip veya birim bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca 30 katılımcıdan 20'si kamu sektöründe blok zincirinin aktif kullanıldığını belirtmiştir. Ancak kamu sektöründe blok zinciri teknolojisi konusunda özel bir ekibin varlığına ve aktif kullanımlarına rağmen, kamu sektörünün blok zinciri çözümlerini uygulama istekliliğini etkileyen çeşitli kurumsal, organizasyonel, yasal ve teknik engeller bulunmaktadır. Mevcut rapor özelinde Avrupa ülkelerinin uyum yeteneklerini ve blok zinciri uygulama kapasitelerine dair genel bir görünüme ulaşılmaktadır.

Tablo 5. EBSI Sürecinde Karşılaşılan Sorun Alanları

<p>Yasal/Düzenleyici Çerçeve</p> <p>Yeterlilik Seviyesi: Ortalama</p>	<p>*<u>Vakaya dayalı durumlar</u>: İhtiyaçların ve aktörlerin ne olduğu bilindiğinde, ve pratik uygulamanın yoğunlaştığı yerde yasal çerçeveyi belirleme de kolaylaşmaktadır.</p> <p>*<u>Ülkeye özgü koşullar</u>: Bürokrasinin ve merkeziyetin yoğun olduğu kamu yönetimlerine blok zincirinin merkezi olmayan özelliğinin tam olarak uygulanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Güven ve güvenlik koşullarının tamamen netleşmesi gerekmektedir.</p> <p>*<u>AB düzeyinde düzenleme/netlik eksikliği</u>: Özellikle eIDAS ve GDPR ile ilgili olarak AB yasalarında netliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yargı yetkisine bağlı olarak sorumlulukların devletlere devredilmesi gerekmektedir.</p> <p>*<u>Mevcut/devam eden politika ve düzenleyici çerçeve</u>: ile uyumluluğa ilişkin belirsizlikler bulunmaktadır. Mevcut yasaların ve politik önceliklerin yorumlanmasına dayalı tereddütler yaşanmaktadır.</p> <p>*<u>Bürokratik direnç</u>: Teknolojinin aşırı abartıldığına dair şüpheler direnç, tereddüt ve isteksizlik yaratmaktadır.</p>
<p>Kurumsal Hazırlık</p> <p>Yeterlilik Seviyesi: Ortalama</p>	<p>*<u>Teknik destek</u>: EBSI kurumlarından teknik yardıma ihtiyaç duyulmaktadır.</p> <p>* <u>Kurumsal uyum ve koordinasyon</u>: EBSI çözümlerini yeni eIDAS düzenlemesiyle uyumlu hale getirmenin, özellikle de yeni EUDI cüzdanıyla entegre olmada destek beklenmektedir.</p> <p>*<u>Bürokratik direncin aşılması</u>: EBSI çözümlerinin güvenliği ve güvenilirliği konusunda tereddütler vardır.</p>
<p>Organizasyonel</p> <p>Yeterlilik Seviyesi: Ortalama</p>	<p>*<u>EBSI'den organizasyonel destek</u>:</p> <p>*<u>Bilgi, farkındalık ve yetenekler</u>: Dijitalleşmenin temel unsurlarının anlaşılmasında ve kapsamlı bilgi, etkili işbirliği ve dijitalleşme konusunda derin bir anlayışa sahip siyasi liderlerin bulunmaması vb. Teknolojinin benimsenmesini teşvik edecek vizyona ve cesarete sahip, bilgili bireylere yönelik bir çağrı vurgulanmaktadır.</p> <p>*<u>Organizasyon kültürü</u>: Kamu sektöründeki mevcut BT sistemlerinin merkezi kayıtlara sahip olması ve merkezi olmayan kayıtlara geçme konusunda direnç ve entegrasyon zorluğu. Kripto sektörü hakkındaki olumsuz algılar ve mevcut merkezi çözümleri destekleyen zihniyet potansiyel engeller olarak vurgulanmaktadır.</p> <p>*<u>Mali kısıtlamalar</u>: Kaynakların tahsisinde katılım ve önceliklendirme eksikliği mevcuttur. Mali kaynak sınırlı veya mali akış yavaştır.</p> <p>*<u>Koordinasyon mekanizması</u>: Kamu sektörünü EBSI'nin benimsenmesine hazırlamak için resmi bir hükümetler arası veya ulusal ofis bulunmamaktadır.</p> <p>*<u>İnovasyon stratejileri</u>: yenilikçi stratejiler gerekmektedir.</p>
<p>Teknolojik Altyapı ve Birlikte Çalışabilirlik</p> <p>Yeterlilik Seviyesi: Ortalama</p>	<p>*<u>Kurumsal ve organizasyonel birlikte çalışabilirlik</u>: İş süreçlerinin, özellikle de alanlar/sektörler arası kusursuz entegrasyonu zorunludur.</p> <p>*<u>Organizasyonel birlikte çalışabilirlik ve standardizasyon</u>: Zincir dışı veri depolamaya ilişkin eIDAS ve GDPR dahil düzenlemelere uyulması gerekmektedir. EBSI ile ulusal EUDI/eIDAS arasındaki birlikte çalışabilirlik, vatandaşın dijital cüzdan ilkesi için gereklidir.</p>

*Dijital dönüşüme ilişkin kapasite sorunları: Karar alıcıların EBSI'nin ne olduğu ve ne olacağıyla ilgili "bilgi eksikliği" ve "direnci" yer almaktadır.

(Kaynak: Tan vd., 2024 raporundan yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 5'te görüldüğü gibi, literatürde yer alan sorun alanlarının bir kısmı EBSI projesi için de geçerlidir ve varlığını sürdürmektedir. Ancak bu sorun alanlarının çözümü için çeşitli politikalar geliştirilmektedir. 1) Açık yönergelerin ve düzenlemelerin olmaması: Mevcut politika ve düzenleyici çerçeveler ile EBSI arasında uyumluluk konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. AB düzeyinde düzenleme ve netlik eksikliği, birlikte çalışabilirlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Özellikle eIDAS ve GDPR ile ilgili olarak AB yasalarında netliğe duyulan zorunlu ihtiyaç söz konusudur. Bu konuda eIDAS'taki eksiklerin giderilmesi için eIDAS 2.0'nun kabul edilerek üye ülkeler arasındaki farklılıkların giderilmesi, birlikte çalışabilirliğin sağlanması, çerçevenin etkinliğinin artırılması ve faydalarının özel sektöre genişletilmesi hedeflenmiştir. 2) Teknolojiyi çevreleyen güvenlik ve gizlilik kaygıları: EBSI üye ülkelerinde bürokrasinin ve merkeziyetin yoğun olduğu kamu yönetimlerine blok zincirinin merkezi olmayan özelliğinin tam olarak uygulanmasında zorluklar yaşanmaktadır (Örneğin, Almanya). EBSI çözümlerinin güvenliği ve güvenilirliği konusunda tereddütler bürokratik dirence yol açmaktadır. Bu tür tereddütlerin uygulama örneklerinin yoğunlaştığı yüksek öğrenim alanında azaldığı görülmektedir. EBSI'nin devam eden proje örneklerinin geliştirilerek artırılması ve Erken Benimseyenler Programı gibi girişimlerle başarılı projeler, güven problemlerinin aşılmasında araç olmaktadır. 3) Yetersiz ve birlikte çalışabilir veri altyapısının olmaması: Standartlaştırılmamış BT çözümlerinin kullanılması, üye ülkelerin teknolojik tercihleri ve teknik seçimlerinin farklılaşması, DLT ve DLT olmayan sistemler arasındaki birlikte çalışabilirlik problemleri, veri doğrulamanın standartlaştırılmaması, eIDAS kapsamında farklı protokoller arasında birlikte çalışabilirlik vb. zorluklar mevcuttur. EBSI ile ulusal EUDI/eIDAS arasındaki birlikte çalışabilirliğin sağlanması gerekmektedir. EBP, teknik ve politik tartışmalar için bir platform görevi görmekte, uzman gruplarının raporları ve çalışma masalarındaki tartışmalar aracılığıyla yasal, güvenli ve güvenilir bir altyapı kurmaya çalışmaktadır. Sorunları gidermek için Dijital Avrupa Programı tarafından finanse edilen projeler ile tam uygulama sürecine geçişte yaşanan bu tarz eksiklerin görülmesi, uygulayıcılar ve paydaşlarda görülen eksikliklerin giderilmesine yönelik çözümler üretilmesi, etkin çözümlerin test edilmesi ve aşamalı olarak uygulamaya konulması amaçlanmaktadır. Bir diğer çözüm yolu ise EDIC'lerin oluşturulmasıdır. 4) Verimsiz ve enerji maliyetli işlemler: EBSI enerji tüketimi düşük olan proof of authority (yetki ispatı) kanıtlama mekanizmasından yararlanarak verimsizliğin ve yüksek enerji maliyetinin önüne geçmektedir. 5) İdari süreçlerde değer odaklılığa geçişe duyulan ihtiyaç ve etkili yönetim modellerinin bulunmaması: EBP'nin işbirlikçi yönetim yapısı EBSI'nin oluşturulması ve tartışma platformu ile geliştirilmesi sürecine katkı sağlamıştır, ancak gelinen noktada EBP'nin mevcut kurumsal ve operasyonel yapısı yeterli görülmemekte ve daha resmi ve merkezi bir kurum oluşturulmak istenmektedir. Europeum EDIC bu çabanın ürünüdür.

EBP'den EDIC'e geçiş yapılması ihtiyacını ortaya çıkaran sebepler, mevcut EBSI yönetimindeki eksikleri de göstermektedir. Bunlar temel olarak: EBP'nin mevcut haliyle EBSI'nin günlük operasyonlarını yürütmeye yetersiz kalması; EBP'nin fikir alışverişini kolaylaştırıcı meşru bir platform sağlamakla beraber, AB yasalarıyla uyumlu bir yasal temsilci organa ihtiyaç duyulması; resmi bir bürokratik yapının, EDIC'in EBP yönetimine kıyasla karar alma süreçlerini hızlandırması ve operasyonel etkinliği artırması; EBP politika grubu toplantılarına katılan bazı ülke temsilcilerinin siyasi meşruiyeti ve temsil edilebilirliğine yönelik endişe (aracı roldeki ülke temsilcilerinin sınırlı farkındalıkları nedeniyle siyasi muhataplarını EBSI'nin önemi konusunda ikna etmedeki zorluklar); EBP tarafından başlatılan kullanım senaryolarının çeşitliliğine rağmen yalnızca bir kaçının EBSI hizmetlerinden destek almaya uygun olgunluğa ulaşması ve dolayısıyla seçilen uygulama alanlarındaki süreksizlik olarak sayılmaktadır. Bu zorlukları aşmak için merkezi rolde bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Europeum'a geçişle, operasyonların verimliliği ve ölçeklenebilirliğini artırması beklenmektedir. Ancak Europeum'a Almanya ve Fransa gibi kilit üye ülkelerin

katılmaması, tüm EBP üyelerinin Europeum'a katılmaya iknasında zorlukların yaşanması çekincelere sebep olmaktadır (üye ülkelerin mali sorumluluk yüklenmesi, en önemli sorun olarak görünmektedir) (Tan ve Seuil, 2024). Her ne kadar kilit ülkelerin yer almaması sebebiyle meşruiyeti sorgulansa da dokuz üye ülkenin bu yapı içinde yer alarak mali yükümlülükleri kabul etmesi, Europeum'un önemsendiğini göstermektedir. Bir diğer önemli gelişme, sürecin başından itibaren karar alma ve finansman sağlamada ana rolde olan Avrupa Komisyonu'nun EDIC'le beraber rolünün tavsiye niteliğine indirgenmesidir. Hem finansman hem karar almada üye ülkelerin öncü rolü üstlenme çabası, EBSI'nin benimsendiğini göstermektedir. Ancak başlangıçtan itibaren 29 ülkenin dahil olduğu bir platformda dokuz ülkenin böyle bir girişimde bulunması, meşruiyet sorunlarını gündeme getirmektedir.

Özetle, EBSI süreci incelendiğinde, EBSI'nin gelişimi ve benimsenmesinde önemli yol kat edildiği görülmektedir. Büyük çaplı küresel bir girişim olarak yukarıda belirtilen sorun alanlarına rağmen, kendi içinde evrimini sürdüren EBSI giderek resmileşmekte ve kurumsallaşmaktadır. eIDAS yönetmeliğindeki eksiklerin giderilmesi için eIDAS 2.0'nun kabul edilmesi ve EBSI yönetiminin EBP'den Europeum EDIC'e geçmesi bunun örnekleridir.

6. SONUÇ

Kamu yönetiminde blok zinciri projelerinin hayata geçmesinde yaşanan sorunlardan hareketle yola çıkılan bu çalışmada, henüz tam uygulama aşamasına geçmemesi nedeniyle EBSI politika sürecinin dört aşaması incelenerek, blok zincirinin bir kamu politikası haline gelme ve uygulamaya aktarılma sürecinin analizi üzerinden literatürdeki sorun alanlarına cevap aranmıştır. EBSI süreçlerinin analizi ile Avrupa'daki uyum ve uygulama kapasitesine dair genel bir görünüm sağlanmıştır.

EBSI girişimine dahil olan üye ülkelerin kamu yönetimlerinde blok zinciri teknolojisi konusunda özel bir ekibin varlığına ve aktif kullanımlarına rağmen, kamu sektörünün blok zinciri çözümlerini uygulama istekliliğini etkileyen çeşitli kurumsal, organizasyonel, yasal ve teknik engeller bulunmaktadır. Problemler, temel ve özet olarak; 1. Kapasite kısıtları, 2. Yasal-düzenleyici belirsizlikler ve 3. Bürokratik direnç olarak ortaya çıkmaktadır.

EBSI sürecinde kurumsallaşmaya yönelik yeni yapıların ve çerçevelerin oluşturulmasının yanı sıra, kendine özgü yeni kavramlar ve roller (DID, EOS, TI, TAO'lar vb.) getirilmektedir. Mevcut bürokratik yapılar üzerinde ne tür etkiler yaratacağı, bürokrasi içinde ne tür (organizasyonel, kavramsal, yönetsel...) farklılıklar yaratacağı henüz net değildir ve araştırılması gereken başlıklar arasındadır. Sürecin ilk çıkış aşaması karma modele dayalı iken şu anda çöp kutusu modeli ile açıklanabilecek karar alma süreçlerinin dönüşümü EBSI'nin evriminin devam ettiğini göstermektedir. Diğer bir değişim, elit odaklı kapalı bir sistemden daha geniş katılımcı bir modele evrilmesidir.

Son olarak, EBSI örneği özelinden blok zinciri temelli projelerin karşılaştığı zorluklar incelendiğinde, zorlukların yasal, teknik, operasyonel, yönetsel vb. çok katmanlı ve kompleks olduğu görülmektedir. Blok zinciri temelli bir sisteme geçiş için yeni inovatif çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Sadece teknoloji ya da veri altyapıları alanında değil aynı zamanda kurumsal (Ör. Europeum), yasal (Ör. dijital cüzdanlar, EIDAS 2.0, vb.), operasyonel (düğüm operatörlerinin kurulması, TI ve TAO'lar gibi yeni roller vb.) alanlarında da inovatif çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aktaş, D. (2022). "Blok Zinciri Teknolojisinin Kamu Yönetimine Etkilerinin Değerlendirilmesi". Uluslararası İzmir İktisat Kongresi 25-26 Şubat 2022.

Anderson, J. E. (2011), Public policymaking: An Introduction (Seventh Edition), Boston: Houghton Mifflin.

- Birkland, A. T. (2007), "Agenda Setting in Public Policy", Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods (Ed. Frank Fischer, Gerald J. Miller ve Mara S. Sidney), Boca Raton CRC Press, s.62-78.
- Birkland, A. T. (2010), An Introduction to Policy Process; Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making (Third Edition), New York: Routledge.
- Blaikie, P. ve J. Soussan (2001) . Livelihood-Policy Relationships in South Asia: Understanding Policy Processes. Working Paper 8 prepared for DFID, UK: Department for International Development (DFID).
- Cohen, M. D., G.M. James, ve P.O. Johan (1972). "A Garbage Can Model of Organizational Choice." Administrative Science Quarterly, 17 (1): 1-25.
- Dror, Y. (1964). "Muddling Through- 'Science' or Inertia?" Public Administration Review, 24 (3), 153-157.
- Dye, T. R. (2012). Understanding Public Policy, Yorkshire: Pearson.
- Etzioni, A. (1967). "Mixed Scanning: A Third Approach to Decision-Making." Public Administration Review, 27 (5), 385-392.
- Fisher, P. ve T. Pratt (2006). "Political Culture and the Death Penalty. Criminal Justice Policy Review." 17(1): 48-60.
- Hogwood, B. ve G.B. Peters (1983). Policy Dynamics. Brighton: Wheatsheaf.
- Jann, W., Wegrich, K. (2007), "Theories of the Policy Cycle". Fisher, F., Miller, G. J., Sidney, M. S. (Ed.), Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods, New Brunswick, N. J.: CRC Taylor & Francis: 43-62.
- Janssen, M., V. Weerakkody, E. Ismagilova, U. Sivarajah, and Z. Irani. 2020. "A Framework for Analysing Blockchain Technology Adoption: Integrating Institutional, Market and Technical Factors." International Journal of Information Management 50: 302–309. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.012>
- Köseoğlu, Ö. (2015). Kamu Politikası Sürecinde Karar Verme Modelleri, Kamu Politikası Kuram ve Uygulama içinde.(12.bölüm).
- Lindblom, C. (1959). "The Science of Muddling Through". Public Administration Review, 19(2), 79-88.
- Lindman, J., J. Berryhill, B. Welby, and M. Piccinin-Barbieri. 2020. "The Uncertain Promise of Blockchain for Government." OECD Working Articles on Public Governance, No. 43. Paris: OECD Publishing.
- Lipson, M. (2007). "A Garbage Can Model of UN Peacekeeping," Global Governance, 13(1): 79-97.
- Manaila, V. (2024). Navigating eIDAS 2.0. Intesi Group.
- Ølnes, S., J. Ubacht, and M. Janssen. 2017. "Blockchain in Government: Benefits and Implications of Distributed Ledger Technology for Information Sharing." Government Information Quarterly 34 (3): 355–364. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2017.09.007>
- Parsons, W. (1995). Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis, Aldershot: Edgar Elgar Publishing.
- Sabatier, P. A. (2007). Theories of the Policy Process. Westview Press.

Sidney, S. M. (2007). Policy Formulation: Design and Tools, Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods (Ed. Frank Fischer, Gerald J. Miller ve Mara S. Sidney), Boca Raton: CRC Press, s.79-87.

Simon, C. A. (2007). Public Policy: Preferences and Outcomes, Boston, USA: Pearson Education.

Simon, H. A. (1976). Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organization, 3. Baskı, New York: Free Press.

Springate-Baginski, O. ve J. Soussan (2002). A Methodology for Policy Process Analysis. Researchgate.

Stewart, J, D.M. Hedge, ve J.P. Lester (2008). Public Policy: An Evolutionary Approach, Boston: Thomson Wadsworth.

Tan, E., S. Mahula, ve J. Cromptvoets (2022). "Blockchain governance in the public sector: A conceptual framework for public management." Gov. Inf. Q., 39, 101625.

Tan, E. (2023). "The missing piece: the link between blockchain and public policy design," Policy Design and Practice, DOI: 10.1080/25741292.2023.2233160.

Tan, E., E. Lerouge, J.D. Caju, ve D.D. Seuil (2023). "Verification of education credentials on European Blockchain Services Infrastructure (EBSI): Action research in a cross-border use case between Belgium and Italy." Big Data and Cognitive Computing. <https://doi.org/10.3390/xxxxx>.

Tan, E., J. Cromptvoets, A. Hondegheem, ve S.V. Walle (2024). Needs Assessment Report. Ongoing report.

Tan, E. and D. Du Seuil D.D (yakında gelecek 2024). 'European Digital Infrastructure Consortium (EDIC): A Governance Framework for the European Blockchain Services Infrastructure'. In J. Goossens, E. Keymolen, et al. (eds) Public Governance and Emerging Technologies: Values, Trust, and Compliance by Design.

Yıldırım, A. ve H. Şimşek. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, M. ve M.Z. Sobacı. (2015). Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama.

Zachariadis, M., G. Hileman, ve S. V. Scott, (2019). "Governance and Control in Distributed Ledgers: Understanding the Challenges Facing Blockchain Technology in Financial Services." Information and Organization 29 (2): 105–117. <https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2019.03.001>

Web Kaynakları

Avrupa Blockchain Ortaklığı Konusunda İşbirliği Deklarasyonu (2018). 201804DeclarationonEuropeanPartnershiponBlockchainFINALpdf.pdf (innovationpost.it), (05.03.2024).

Avrupa Komisyonu (ab.gov.tr).(03.03.2024).

European Commission a. About us-EBSI. <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/EBSI/About+us>.(03.03.2024).

European Commission b. European Blockchain Partnership. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/blockchain-partnership>.(03.03.2024).

European Commission, c. Event. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/events/information-day-horizon-2020-blockchain-distributed-ledger-technologies-topics-and-fintech>.(20.04.2024).

- European Commission, ç. Blockchain Strategy. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/blockchain-strategy>.(21.04.2024).
- European Commission d. News&Views. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/overview-eu-funded-blockchain-related-projects>.(20.04.2024).
- European Commission e. Europe's Digital Decade. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade>.(03.03.2024).
- European Commission f. eIDAS Regulation. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/eidas-regulation>.(20.04.2024).
- European Commission g. EU Blockchain Observatory ve Forum. https://blockchain-observatory.ec.europa.eu/index_en.(21.04.2024).
- European Commission h. Data Protection in the EU. https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en.(05.03.2024.)
- European Commission ı. Communications Networks, Content and Technology. https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/communications-networks-content-and-technology_en.(03.03.2024).
- European Commission i. Directorate-General-DIGIT-Digital Services. https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/digital-services_en#responsibilities.(03.03.2024).
- European Commission j. Compliance Documents. <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/EBSI/Compliance+Documents>.(05.03.2024).
- European Commission k. Commission Welcomes Final Agreement on EU Digital Identity Wallet. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5651.(20.04.2024).
- European Commission l, EBSI's Node Operators. <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/EBSI/Node+Operators>.(03.03.2024).
- European Commission m, Verifiable Credentials Success Stories-EBSI. <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/EBSI/Verifiable+Credentials+Success+Stories>.(03.03.2024).
- European Commission n, European Blockchain Regulatory Sandbox-EU Digital Finance Platform. <https://digital-finance-platform.ec.europa.eu/cross-border-services/ebsi>.(03.03.2024).
- European Commission o, Tek Dijital Ağ Geçidi, https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/single-digital-gateway_en.(14.03.2024).
- European Commission p, European Digital Identity, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-digital-identity_en. (03.03.2024).
- European Parliament passes a blockchain resolution (openaccessgovernment.org)
EBSI-NE | (grnet.gr).(05.03.2024).
- TRACE4EU. <https://www.intesigroup.com/en/news/trace4eu/>.(05.03.2024).

EXTENDED SUMMARY

The literature and projects on blockchain applications in public administration are burgeoning. However, challenges often arise during the implementation of these projects (Ølnes et al., 2017; Zachariadis et al., 2019; Janssen et al., 2020; Tan et al., 2022; Tan, 2023). Examining the process of integrating blockchain into public policy and its practical application through a sample project that has progressed in the public sector can reveal effective solutions to these challenges. EBSI stands out as a project that has established a technical infrastructure and made significant progress toward institutionalization, despite the numerous unsuccessful examples of blockchain implementation in the public sector.

This study examines the case of EBSI, created by the European Blockchain Partnership (EBP), an intergovernmental initiative of the European Commission and 27 EU member states, Norway, and Liechtenstein. It is the first attempt to create a blockchain-based European Blockchain Service Infrastructure for the public sector across Europe. The research aims to examine the EBSI policy processes in depth, identify blockages, understand their causes, and determine how these problems are overcome or what policies are developed to address them, revealing the evolution of the process from a public policy analysis perspective.

Since EBSI has not yet reached the full implementation stage, the analysis did not cover the implementation phase. In the EBSI policy process analysis, the following are covered in the problem definition and agenda-setting stage: EBSI's policy milestones (EBSI's development and policy evolution, the legal foundations of the policy), Political and governance contexts (EBSI policy environment, the bureaucratic style and capacities of institutions, external influences, information, and innovations), and, Key policy issues and their relationships with the EBSI approach. In the policy formulation stage, the analysis of the policy development process (EBSI's structural and functional overview and actors, decision-making processes, policy design, implementation examples, and projects) is included.

EBSI decision-making processes are one of the prominent issues in the analysis and are examined in three stages. The first stage, the period leading to the establishment of EBP and the establishment of EBP itself, can be explained by the mixed scanning model (Etzioni, 1967). The EU gradually advanced the blockchain strategies it developed within its policies to shape Europe's digital future, improving existing knowledge and order step by step (from the incremental model- Lindblom, 1959). Although it is not possible to know the consequences and costs of all alternatives related to transformative blockchain technology, whose effects are not fully known, rationality in decision-making is attempted to be increased through expert groups and organizational processes.

The second stage, the creation of the EBSI infrastructure, which is the primary goal of EBP, can be explained by the normative optimal model (Dror, 1964). The technocratic dimension in policy-making and the limited public participation (Parsons, 1995) align with EBSI decision-making processes. Although member countries are effective through their representatives in political and technical groups in the process of creating the EBSI infrastructure, decisions and implementations progress more through the preferences of individuals/experts hired by the European Commission due to the technical and complex nature of the infrastructure, and the role of political representatives remains limited.

The third important stage in the process, the establishment of European EDIC, can be explained by the garbage can model (Cohen et al., 1972). The unique features and unpredictable consequences of blockchain technology cause uncertainties about rules, structures, and processes for some member states. The sceptical approach and lack of knowledge of member countries regarding organizational processes and methods, and cross-border digital public services cause bureaucratic resistance. The fact that EBP members do not

always actively participate in the processes or that existing representatives are not sufficiently active in decision-making processes after a change of government in member states can be cited as an example of unstable participation. Additionally, the fact that the EBSI project is still evolving, the stage of EDIC's formation, and the decline in participation in the transition from EBP to EDIC align with the concept of problematic choices. Moreover, the difficulties in managing EBSI have created the need for changes in the roles of actors in decision-making processes. The role of the European Commission, which had the lead and direct control over the establishment and functioning of EBP, has been reduced to an advisory role with the establishment of EDIC. Due to the informal role of EBP, while the decision-making authority was with the Commission, in EDIC, member states are the main decision-makers. Other countries can interact as observers against the central role of the nine countries that are also financial contributors. The duality in membership status reflects the different interests and capacities of countries (Tan and Seuil, 2024). Thus, the decisions in the model are compatible with the result or interpretation of independent streams in the organization (Lipson, 2007: 82).

Regarding the policy obstacles and the cause of these obstacles, EBSI shows resemblances to other blockchain projects in the public sector. However, the evolution of the EBSI governance have been found largely influential in overcoming the obstacles. The following policies are being developed by EBSI projects to address these issues: **1. Lack of Clear Guidelines and Regulations:** Uncertainties about the compatibility between existing policy and regulatory frameworks and EBSI create challenges. The lack of regulation and clarity at the EU level also brings interoperability issues. To address deficiencies in eIDAS, eIDAS 2.0 was adopted to eliminate differences between member states, ensure interoperability, increase framework effectiveness, and extend benefits to the private sector. **2. Security and Privacy Concerns:** EBSI member countries face challenges in fully implementing the decentralized nature of blockchain in bureaucratic and centralization-intensive public administrations (e.g., Germany). Doubts about the security and reliability of EBSI solutions lead to bureaucratic resistance. However, hesitations seem to be decreasing in higher education, where implementation examples are concentrated. Developing and scaling up EBSI's ongoing and successful projects through initiatives such as the Early Adopters Program are instrumental in overcoming trust issues. **3. Insufficient and Non-Interoperable Data Infrastructure:** The use of non-standardized IT solutions, different technological preferences, and technical choices of member states, interoperability problems between DLT and non-DLT systems, lack of standardization of data validation, and difficulties in interoperability between different protocols within eIDAS present challenges. Ensuring interoperability between EBSI and national EUDI/eIDAS is necessary. The EBP acts as a platform for technical and policy discussions, trying to establish a legal, secure, and reliable infrastructure through expert group reports and working table discussions. Projects funded by the Digital Europe Program aim to identify shortcomings in transitioning to full implementation, develop solutions to address these shortcomings, test, and phase in effective solutions. Another solution is creating EDICs. **4. Inefficient and Energy-Costly Transactions:** EBSI avoids inefficiency and high energy costs by utilizing the energy-efficient proof of authority mechanism. **5. Need for Value-Driven Transitions in Administrative Processes and Effective Governance Models:** The collaborative governance structure of the EBP has contributed to creating EBSI and its development through a discussion platform. However, the current institutional and operational structure of the EBP is insufficient, and a more formal and centralized institution is desired. European EDIC is the product of this effort.

As the governance body of EBSI, the EBP was replaced by European EDIC in May 2024. The shift from EBP to EDIC highlights the policy shortcomings of the EBP concerning EBSI use cases. The EBP was inadequate for day-to-day operations of EBSI. Although EBP provided a legitimate platform for exchanging ideas, the implementation of EBSI use cases at the cross-border level requires a legal representative body in line with EU law. Furthermore, a formal bureaucratic structure would speed up decision-making processes and increase operational efficiency for the implementation of the EBSI use cases. Findings suggest that

there is a concern about the political legitimacy and representativeness of some country representatives participating in EBP policy group meetings, particularly difficulties in convincing political counterparts of the importance of EBSI due to limited awareness. Despite the diversity of use cases initiated by the EBP, only a few have reached the maturity required for EBSI services support, causing discontinuity in selected implementation areas. A centralized institution can address these challenges. The transition to Europeum is expected to increase the efficiency and scalability of operations. However, the absence of key member states such as Germany and France in Europeum and the difficulties in convincing all EBP members to join Europeum cause reservations, with financial liability being the most significant issue. Despite legitimacy concerns due to the absence of key countries, nine member states have accepted financial obligations, indicating the value placed on Europeum.

The role of the European Commission, the main decision-making and financing body since the process began, has been reduced to an advisory role with Europeum EDIC. Member states' efforts to take the lead in both financing and decision-making show that EBSI has been embraced. The EBSI process introduces new structures and frameworks for institutionalization and new concepts and roles (DID, EOS, TI, TAOs, etc.). The effects on existing bureaucratic structures and the differences (organizational, conceptual, managerial) it will create within the bureaucracy remain topics for further research.

Finally, the challenges faced by blockchain-based projects in the case of EBSI are multi-layered and complex, including legal, technical, operational, and governance aspects. New innovative solutions are needed for transitioning to a blockchain-based system, not only in technology or data infrastructures but also in institutional (e.g., Europeum), legal (e.g., digital wallets, eIDAS 2.0), and operational aspects (e.g., establishment of node operators, new roles such as TIs and TAOs).

DÜNYADA BÖLGESEL VE KÜRESEL SAVAŞ RİSKİ TAŞIYAN: DONDURULMUŞ ÇATIŞMA ALANLARI

REGIONAL AND GLOBAL WAR RISKS IN THE WORLD: FROZEN AREAS OF CONFLICT

Mustafa ÖZALP

Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7311-6173, mustafa.ozalp@bozok.edu.tr.

Kabul Tarihi /
Accepted:
13 Ağustos 2024

İletişim /
Correspondence:
Mustafa ÖZALP

Benzerlik Oranı/
Plagiarisim: %12

Makale
Türü/Article
Type: Araştırma
Makalesi/
Research Article

ÖZET

ABD hegemonyasında kurulan Soğuk Savaş sürecinde, ABD Avrupa ülkeleri ile birlikte Sovyetler Birliğinin çökertilmesini hedef almıştı. 1970'lerin başından itibaren ABD; Sovyetlere karşı, Çin'i de yanına alıp, dünya sitemine bütünleştirip, Avrupa ülkeleri ile birlikte Sovyetler Birliği'ni çökertmiştir. Gerek iki kutuplu dünya düzeninde, gerekse 90'ların başından itibaren başlayan tek kutuplu (ABD) dünyada, ABD ve müttefikleri (Avrupa, Japonya ve Çin gibi) 2000'li yılların başına kadar mutlu mesut bir hayat sürdürmüşlerdir.

21. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde ABD'nin hegemonik gücünün zayıfladığı, buna paralel olarak da Çin başta olmak üzere irili ufaklı birçok güç merkezinin ortaya çıktığı görülmektedir. Dünya; iki kutuplu ve/veya tek kutuplu düzeninin çöktüğü, çok kutuplu uluslararası ilişkiler karmaşası içerisinde. ABD ve müttefikleri eskisi gibi kazan kazan durumunda değil, adeta kaybet kaybet durumundadır. ABD-Çin rekabetine paralel olarak, Çin yükselirken, Rusya-Ukrayna savaşından dolayı da Avrupa'nın ekonomisi zayıflamaktadır.

Batılı yöneticilerin Gazze'deki katliamlarına göz yumması, diğer taraftan Ukrayna'daki savaşa gözünü dört açması, Batı değerlerinin sorgulanmasını beraberinde getirerek, çöküşünü başlatmıştır. Dünya büyük bir burana girmiş, bu buhran büyük değişim ve dönüşüme gebe durumundadır. Dünyada büyük bir güç boşluğu bulunmakla birlikte, bu boşluk içerisinde buhranla yoğrulmuş köklü sorunlar vardır. Bu sorunlar; Küresel ısınma, iklim değişikliği, çevre sorunları, enerji güvenliği, gıda, su, göç, siber saldırılar, yapay zeka, dezenformasyonlar, eşitsizliğin artması ve adaletin çökmesidir. Dünyada sorunların atışına paralel olarak, sorgulamalar ve sisteme başkaldırıda artmıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda dünya bölgesel ve küresel olarak büyük çaplı, birçok krize gebe durumundadır. Öyle ki bu krizlerden her hangi biri Üçüncü Dünya Savaşı'na sebebiyet verebilecek kadar kuvvetlidir.

Bu çalışmanın temel konusu; Tayvan, Kuzey Kore, Kuril Adaları, Keşmir, Karabağ, Zengezur Koridoru, Arktik Bölgesi, Süveyş Kanalı, Hürmüz ve Babel Mendep boğazları gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde çıkabilecek ufak bir kıvılcımın sonucunda, üçüncü Dünya Savaşı'na dönüşebilme potansiyelini araştırmaktır. Bununla birlikte çalışmanın temel amacı dünyadaki dondurulmuş çatışma alanı olarak ifade edilen bölgesel ve küresel ölçekte, egemenlik boşluğu bulunan, ihtilafli alanlar üzerinden ortaya çıkabilecek büyük dünya savaşına giden süreci analiz etmektir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuç ise, yukarıda bahsedilen egemenlik boşluğu bulunan ihtilafli alanlar ve ABD-Çin rekabeti üzerin yaşanan krizler; üçüncü Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin şimdiden duyulduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üçüncü Dünya Savaşı, Kriz Bölgeleri, Dondurulmuş Çatışmaları, Çin, ABD, Türkiye, Rusya, Hindistan ve Japonya

ABSTRACT

During the Cold War, which was established under the hegemony of the US, the US, together with the European countries, aimed at the collapse of the Soviet Union. From the early 1970s onwards, the US took China with it against the Soviet Union, integrated it into the world system and, together with European countries, destroyed the Soviet Union. Both in the bipolar world order and in the unipolar (US) world that began in the early 1990s, the US and its allies (such as Europe, Japan and China) lived happily ever after until the early 2000s.

By the first quarter of the 21st century, the hegemonic power of the United States has weakened, and in parallel, many large and small power centers, especially China, have emerged. The world is in the chaos of multipolar international relations, where the bipolar and/or unipolar order has collapsed. The US and its allies are not in a win-win situation as before, but rather in a lose-lose situation. In parallel with the US-China rivalry, China is on the rise, while Europe's economy is weakening due to the Russia-Ukraine war.

The fact that Western leaders turned a blind eye to the massacres in Gaza, on the one hand, and to the war in Ukraine, on the other, brought Western values into question and started the collapse of Western values. The world has entered a great crisis and this crisis is pregnant with great change and transformation. While there is a great power vacuum in the world, within this vacuum there are deep-rooted problems that have been merged with the crisis. These problems are global warming, climate change, environmental problems, energy security, food, water, migration, cyber-attacks, artificial intelligence, disinformation, increasing inequality and the collapse of justice. Parallel to the increase in problems in the world, questioning and rebellion against the system have also increased. As a result of all these developments, the world is facing many regional and global crises. In fact, any one of these crises is strong enough to cause the Third World War.

The main subject of this study is to investigate the potential of a small spark in various parts of the world such as Taiwan, North Korea, Kuril Islands, Kashmir, Karabakh, Zangezur Corridor, Arctic Region, Suez Canal, Hormuz and Babel Mandep straits to turn into World War III. In addition, the main objective of the study is to analyze the process leading to a major world war that may emerge over the disputed areas with sovereignty gaps on a regional and global scale, which are referred to as frozen conflict areas in the world.

The conclusion of this study is that the aforementioned crises over disputed areas with sovereignty gaps and the US-China rivalry emphasize that the footsteps of the third World War are already being heard.

Keywords: Third World War, Crisis Zones, Frozen Conflicts, China, USA, Turkey, Russia, India and Japan

1. GİRİŞ

21. Yüzyılın ilk çeyreğini yaşayan dünyamızdaki mevcut uluslararası düzende, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı ayan beyan ortadadır. Soğuk Savaş sona erdikten sonra ABD öncülüğünde oluşturulan tek kutuplu uluslararası ilişkiler hegemenyasına, dünyanın farklı milletlerinden, farklı coğrafyalarından ve farklı devletlerinden büyük başkaldırı ve meydan okumalar ortaya çıkmıştır. Bu başkaldırı ve meydan okumalara paralel olarak, farklı devletler kendi ulusal ve uluslararası güvenliklerini sağlayabilmek için farklı ittifak arayışlarına girmekle birlikte; ekonomik, askeri ve siyasi ilişkilerinde çeşitliliğe daha fazla yer vermeye başlamışlardır. Bu durum ise içerisinde bulunduğumuz çok kutuplu mevcut uluslararası ilişkiler düzeninin başlamasını beraberinde getirmiştir.

Çeşitli sebeplerden ötürü ABD'nin ekonomik, siyasi ve askeri olmak üzere birçok yönden zayıflamasına paralel olarak; Çin başta olmak üzere, dünyada Hindistan, Güney Afrika, Japonya, Fransa, Almanya, Brezilya, Sudi Arabistan ve Türkiye gibi irili ufaklı güç merkezleri ortaya çıkmıştır. Bu güç merkezlerinde bulunan ülkeler, Soğuk Savaş dönemine nazaran, günümüzde ABD yörüngesinden daha bağımsız hareket edebilmeye başlamışlardır. Örnek olarak:

- Rusya-Ukrayna savaşı başladığında; Sudi Arabistan'ın da içerisinde bulunduğu OPEC ülkelerinin, ABD'nin ısrarına rağmen petrol arzını arttırmamaları. Eğer OPEC üyeleri Rusya-Ukrayna savaşının başladığı 2022 yılının ilk aylarında petrol arzını arttırmış olsalardı, petrol fiyatlarında kısmen de olsa bir düşüş yaşanacaktı. Bu durumda ise Rusya, ekonomik olarak, savaşın başladığı ilk aylarda dezavantajlı duruma düşecekti.
- Türkiye'nin, Rusya'dan S400 hava savunma sistemlerini alması.
- İsrail'in, Filistin halkına yönelik yaptığı katliamlar karşısında, Güney Afrika'nın; İsrail'in yargılanması hususunda Uluslararası Adalet Divanı'na başvuruda bulunması ve Türkiye'nin de bu başvuruyu resmi olarak desteklemesi.
- Birçok yönden büyüyen Çin ve buna paralel olarak da birçok yönden zayıflayan ABD karşısında, Hindistan'ın kısmen de olsa bir denge unsuru olarak ortaya çıkması, dünyanın büyük bir değişim ve dönüşümde olduğunu göstermektedir.

Tarih boyu dünyadaki büyük değişim ve dönüşümler hep buhranlı ve çatışmalı geçmiştir. Diğer bir ifadeyle içerisinde bulunduğumuz mevcut uluslararası ilişkiler karmaşası, önümüzdeki kısa vadeli yıllara yönelik çok büyük bölgesel ve küresel çatışmalara gebe durumundadır. Sebebi ise içerisinde yaşadığımız yerküremiz, çözülmesi çok güç olan ve devletlerin sadece bölgesel ve küresel işbirliklerinin sonucunda çözülebilecek, devasa problemler sarmalı ile karşı karşıyadır. Çözülmesi çok güç olan bu devasa problemler sarmalı ise: Küresel ısınma, iklim değişikliği, çevre sorunları, enerji güvenliği, gıda, su, göç, siber saldırılar, yapay zeka, dezenformasyonlar, eşitsizliğin artması ve adaletin çökmesidir.

İçerisinde bulunduğumuz mevcut mevcut uluslararası ilişkiler karmaşası yukarıdaki problemleri bırakın çözmek yerine, adeta körüklemektedir. Yukarıda sayılan mevcut problemlerin nerdeyse tamamı, birbirinin devamı ve/veya birbirini tetikler durumdadır. Birini çözmeden hepsini çözmek ve/veya hepsini çözmeden birini tam olarak çözmek mümkün değildir. Dünyadaki tüm büyük değişim ve dönüşümler, diğer bir ifadeyle bir başat gücün yerini başka bir başat gücün alması, hep kanlı büyük savaşlarla olmuştur.

Bu çerçevede, bu makalenin temel konusu: Bulunduğu bölgede, büyük savaşlara sebebiyet verebilecek şekilde dünya ölçeğinde tartışmalı, kriz yoğunluğu yüksek, vekâletler savaşına konu olabilecek veya dondurulmuş çatışma bölgesi olarak bilinen bölgelerden,

çıkabilecek bir kıvılcımla, 3. Dünya Savaşı'nı beraberinde getirebilecek coğrafyalardır.

Bu makalenin bütününde değerlendirilecek büyük bölgesel ve küresel savaşlara, diğer bir ifadeyle 3. Dünya Savaşı'nın çıkışına sebebiyet verebilecek kadar önemli olan dünyadaki tartışmalı, kriz yoğunluğu yüksek, dondurulmuş çatışma bölgeleri aşağıda sıralanmıştır. Bu Bölgeler:

- 1) Asya Pasifik: Çin-Tayvan-ABD, Japonya-Çin-ABD, Kuzey Kore-ABD, Hindistan-Çin, Güney Kore-Çin, Çin-Tibet ve Rusya-Japonya arasında Kuril Adalarına dar gerilimler. Bununla birlikte Çin, Güney Çin Denizi'nde bulunan birçok Asya Pasifik ülkesi ile deniz yetki alanlarının paylaşımına dair sorunludur. Diğer bir ifadeyle Asya Pasifik ülkelerinin neredeyse tamamı Güney Çin Denizi'nin paylaşımına ilişkin birbirleriyle husumetlidirler. Çin ise hepsi ile husumetlidir.
- 2) Uzak Doğu: Keşmir sorunu, Hindistan-Pakistan-Çin sınır anlaşmazlıkları.
- 3) Orta Asya ve Kafkaslar: Gürcistan'ın Batı'ya yönelimi, Zengezur Koridoru'nun belirsizliği, Ermenistan-Karabağ sorunu, Fergana Vadi üzerindeki anlaşmazlıklar, Doğu Türkistan'da Türklere yaşatılan zulümler.
- 4) Orta Doğu: Filistin-İsrail çatışması, Babülmendep Boğazı, İran-Basra Körfezi, Süveyş Kanalı, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunu, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki yayılmacı girişimleri.
- 5) Doğu Avrupa ve Balkanlar: Rusya-Ukrayna Savaşı, Bosna Hersek-Sırbistan-Kosova gerginliği.
- 6) Doğu Akdeniz: Deniz yetki alanlarının paylaşımına yönelik anlaşmazlıklar, Ege Denizi'nde Yunanistan yayılmacılığı.
- 7) Arktik Bölgesi: Kuzey Buz Denizi bölgesindeki deniz yetki alanlarının ve enerji rezervlerinin paylaşımına dair çatışmalar. Buzulların erimesine paralel olarak açılan yeni ticaret güzergâhlarının kontrolü ve paylaşımına yönelik anlaşmazlıklar.
- 8) Afrika Kıtası: Bölgede sık sık tekrarlanan darbeler. Fransa ve ABD'nin Afrika'da nüfuzu azalmaktadır. Buna paralel olarak Rusya, Çin ve Türkiye'nin bölgede artan siyasi, ekonomik askeri ve kültürel etkinliği.

2. BÖLGESEL NİTELİKLİ SAVAŞLARLA DEVAM EDEN İSTİKRARSIZLIKLAR KARŞISINDA HIZLA YÜKSELEN SİLAHLANMA YARIŞI

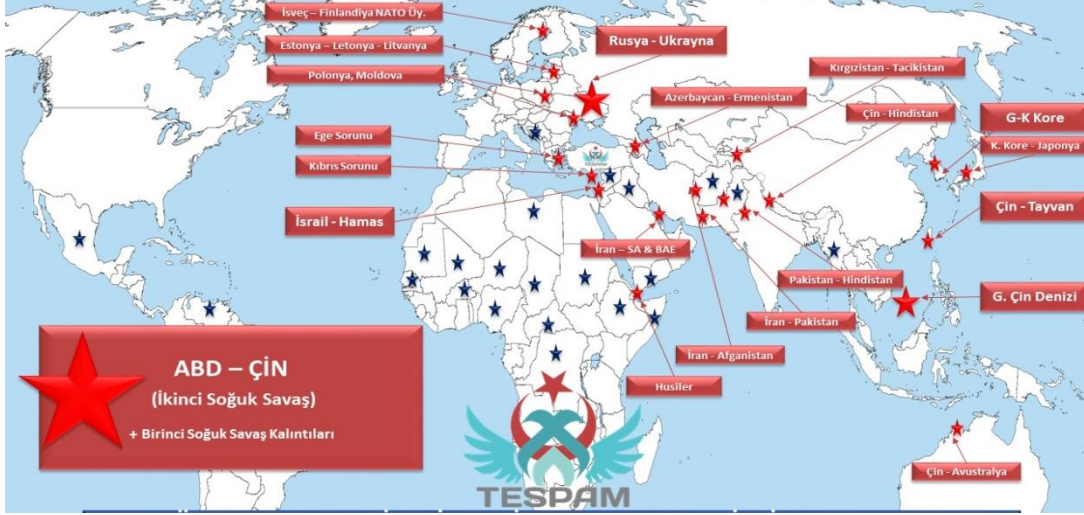
1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra İki Kutuplu dünya düzeni olarak adlandırılan, Soğuk Savaş dönemi sona ermişti. Yaklaşık olarak 1991'den 2008 yılına kadar olan süreçte, dünya ağırlıklı olarak ABD hegemonyası ile yönetilmiştir. Bu aralık ise genel itibariyle Tek Kutuplu Uluslararası Düzen olarak adlandırılmıştır. 2008 Yılında Balkanlar'da, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi, ardından aynı yıl içerisinde Rusya'nın Gürcistan'a saldırmasının sonucunda, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını ilan ederek Rusya'ya katılması, dünyada büyük bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Çünkü ABD; Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleriyle birlikte, Baltık ve İskandinav ülkelerinin Avrupa Birliği (AB) ile entegrasyonunu arzulamıştır, buna paralel olarak da Rusya'nın bu bölgelerde nüfuzunu kırmayı hedeflemiştir. Bundan dolayı ilgili bölgeleri bir nevi arka bahçesi olarak gören Rusya 2008'de Gürcistan'a, 2014'de Kırım'a ve son olarak da 2022'de de topyekûn Ukrayna'ya saldırmıştır.

ABD destekli, AB'nin Doğu Avrupa ve Balkanlar başta olmak üzere, Baltık ve İskandinav ülkelerine doğru genişleme sürecine girmesi, buna paralel olarak Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliğine kabul edileceğine ilişkin Batı tarafından açıklamaların yapılması, Rusya ve Batı arasında 2. Soğuk Savaş senaryolarını tekrar başlatmıştır (Yıldız, 2022: 161-162).

Dünyanın, 2. Soğuk Savaş durumu diye adlandırabileceğimiz karmaşaya tekrar girmesinin altında yatan sebepler sadece Rusya-Batı gerginliği değildir. Çin'in 1970'li yıllardan itibaren günümüze kadar olan süreçte siyasal, ekonomik, askeri, teknolojik, bilimsel ve kültürel yönler başta olmak üzere birçok alanda çok önemli gelişmeler kaydetmesi ABD-Rusya kutbuna, yeni bir kutup olarak

eklemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle Çin'in, uluslararası ilişkiler karmaşasındaki rolü önemli oranda artmıştır. Bununla birlikte Hindistan, Güney Afrika, Sudi Arabistan, Japonya, Almanya, Fransa ve Türkiye gibi ülkelerin dünyadaki güç konumlarının belirlenmesinde önemli etkileri ortaya çıkmıştır. Tüm bu ve bunların dışında gerçekleşen gelişmelerin sonucunda; “yer kürede, barış içerisinde yaşamanın umutları giderek azalır hale gelmiştir”.

Harita 1: Bölgesel ve Küresel Dengeleri Etkileyebilecek Çatışma ve İhtilaf Alanlar

Kaynak: Tespam

Yukarıda da ifade edildiği gibi dünya 2. Soğuk Savaş dönemine girmiştir. Fakat bu dönem 1. Soğuk Savaş döneminkinden oldukça farklıdır. Sebebi ise 1945 ve 90'lı yıllar arasındaki Soğuk Savaş, iki kutuplu düzenden, yani ABD ve Sovyetler Birliği'nden ibaretti. Günümüz Soğuk Savaş dönemi ise içerisinde ABD, Rusya ve Çin başta olmak üzere Hindistan gibi dengeleri etkileyebilecek küçük ve orta ölçekli güç merkezleri ortaya çıkmıştır.

Günümüz uluslararası ilişkiler karmaşasında, devletler birbirlerine karşı ekonomik üstünlük sağlayıp, bunun üzerinden üstünlük elde edip hegemonyalarını sürdürmez duruma gelmişlerdir. Tıpkı ABD ve Çin arasında 2018 yılında başlayan ticaret savaşlarında olduğu gibi ABD, ekonomik ambargolarla ne Çin'i, ne de Rusya'yı kendi hegemonyası altına alamamıştır. Bu durum son yıllarda dünyadaki silahlanma yarışının hızla artmasına sebebiyet vermiştir. Dünya halklarında da çok büyük bir bölgesel ve küresel savaş çıktı çıkacak ve/veya 3. Dünya Savaşı'nın arifesindeyiz, şeklinde genel bir kanaat oluşmuş durumdadır.

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)'nün verilerine göre, 2023 yılında tüm devletlerin savunma harcamaları rekor düzeyde zirve yaparak bir önceki yıla oranla %6.8 artış göstererek, 2,443 trilyon dolar olmuştur (Kasapoğlu, 2024: AA). SIPRI verilerine sırasıyla ABD, Çin, Rusya, Hindistan ve Suudi Arabistan'ın içerisinde bulunduğu bu 5 ülke, 2023'te savunma harcamaları en yüksek olan ülkeler olmakla birlikte, bu 5 ülkenin toplam savunma harcamaları, toplam dünya savunma harcamalarının %61'ini oluşturmuştur (Gönültaş, 2024: AA).

Tablo 1. Bazı Ülkelerin 2023 Yılındaki Savunma Harcamaları ve Bu Savunma Harcamaların 2014-2023 Yılları Arasındaki Artış Oranları. (Mrd. Dolar)

Ülkeler	2023		2022 ve 2023	2019-2023
	Yılı	Toplam	Yılları	Yılları
	Savunma		Arasındaki	Arasındaki
	Harcamaları		Artış oranı	Artış oranı
	(Mrd. Dolar		%	%

ABD	916	2,3	9,9
Çin	296	6	60
Rusya	109	24	
Hindistan	83,6	4,2	44
Sudi Arabistan	75,8	4,3	
Ukrayna	64,8	51	
İsrail	27,5	44	
Türkiye	15,8	37	59
İran	10,3	0,6	

Kaynak: Gönültaş, Bahattin, 2024, AA

Tablo 1’de de görüldüğü gibi SIPRI’nın verilerine göre 2019-2023 arasında savunma harcamaları en fazla artan dört ülke sırasıyla %60 oranında Çin, %59 oranında Türkiye, %44 oranında Hindistan ve %9,9 oranında da ABD’dir. 2022-2023 Yılları arasında %51 oranında Ukrayna, %44 oranında İsrail ve %37 oranında da Türkiye’nin savunma harcamalarının önemli oranda arttığı görülmektedir. Bu artışta Rusya-Ukrayna ve Filistin-İsrail savaşlarının önemli etkisi olmuştur.

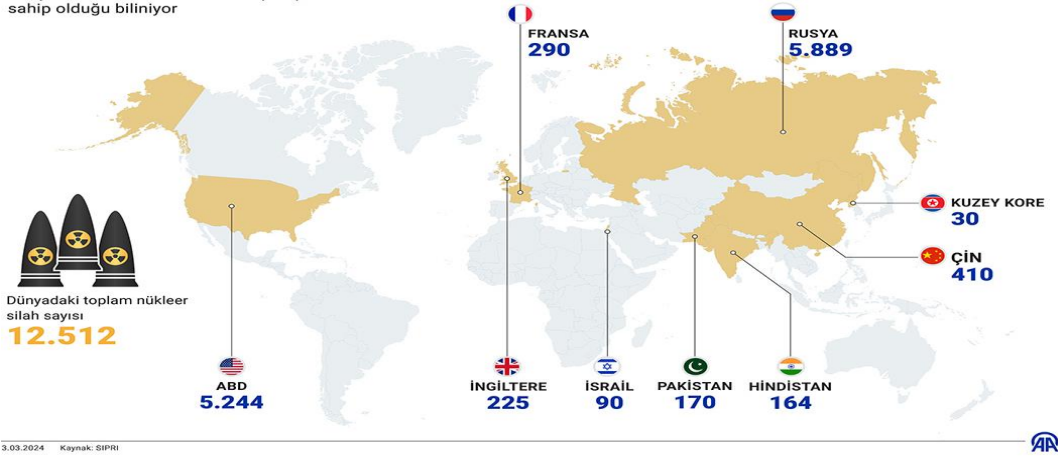
SIPRI’nın verilerine göre 2023 yılında İsrail silah ithalatının %69’unu ABD’den, %30’unu Almanya’dan ve %0,9’unu da İtalya’dan tedarik etmiştir. Bu üç ülke İsrail’in en büyük silah ithalatçıları arasında yer almıştır. Diğer taraftan Fransa, Avusturya ve İngiltere gibi devletler de İsrail’in silah ithalatçıları arasındadır (Sakman, 2024: AA).

Son yıllarda gerek darbelerden, gerekse ekonomik krizlerden dolayı Afrika ülkelerinin silah ithalatlarında önemli oranda azalma görülmektedir. Afrika’ya en çok silah ihracatı yapan dört ülke sırasıyla %24 Rusya, %16 ABD, %13 Çin ve %10’luk oranla Fransa’dır (Aslan, 2024). Afrika’da 2023 yılının Temmuz ayında Nijer, Mali, Gine Çad, Sudan ve Burkina Faso gibi ülkelerde gerçekleşen darbeler sonucunda; bu ülkelerde başta Fransa olmak üzere ABD’nin nüfuzu azalmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak başta Rusya ve Çin olmak üzere Türkiye’nin etkinliği artmıştır. Nitekim yukarıda da görüldüğü gibi Rusya ve Çin’in Afrika’ya sağlamış olduğu silah ihracatlarındaki artış oranları, bu iki ülkenin Afrika’da kendilerine daha fazla alan açtıklarını yansıtmaktadır.

SIPRI’nın verilerine göre her ne kadar Orta Doğu ülkelerinin silah ithalatları çok yüksek olsa da, 2014-2019 ve 2019-2023 yıllarını kapsayan dörder yıllık dönem aralıklarında toplamda %12’lik bir azalma söz konusudur. Orta Doğu ülkelerinin en büyük silah tedarikçisi sırasıyla ABD (%52), Fransa (%12), İtalya (%10), ve Almanya’dır (7,1). Bölgede en çok silah ithalatı yapan üç ülke ise sırasıyla Suudi Arabistan, Katar ve Mısır’dır (Aslan, 2024: AA).

SIPRI’nın raporuna göre 2019-2023 yılları arasında Türkiye Savunma ürünleri ihracatı bakımından, %1,6’lık pay ile dünyada 11 sırada yer almaktadır. 2014-2018 yılları arasında %0,7 olan bu oran, dörder yıllık dönem arasında (2019-2023) %106 oranında bir artış göstermiştir (Aslan, 2024: AA).

Harita 2: Dünyadaki Nükleer Silahların Ülkelere Göre Sayısal Dağılımı

Kaynak: Ekip, Tuğba Altun, 2024, AA.

Harita 2 ve tablo 2 incelendiğinde dünyada 9 ülkede var olduğu bilinen, nükleer başlık sayısında önemli oranda artış olduğu görülmekle birlikte, buna paralel olarak nükleer harcamalarda oldukça artmış durumdadır. SIPRI verilerine göre dünyada 12 bin 512 nükleer savaş başlığı vardır. 2019-2022 yılları arasında dünya nükleer harcamaları 10 milyar dolar artarak, 82,9 milyar dolar olmuştur. Harita 2’de de görüldüğü gibi dünyada en fazla nükleer savaş başlığına sahip ülkeler sırasıyla Rusya, ABD, Çin, Fransa, İngiltere, Hindistan, Pakistan, İsrail ve Kuzey Kore’dir.

Tablo 2: 2019-2022 Yılları Arasında 9 Ülkenin Nükleer Savunma Harcamaları (Milyar Dolar)

ÜLKELER	2019	2020	2021	2022
ABD	35,4	37,4	44,2	43,7
ÇİN	10,4	10,1	11,7	11,7
RUSYA	8,5	8	8,6	9,6
İNGİLTERE	8,9	6,2	6,8	6,8
FRANSA	4,8	5,7	5,9	5,6
HİNDİSTAN	2,3	2,48	2,3	2,7
İSRAİL	1	1,1	1,2	1,2
PAKİSTAN	1	1	1,1	1
KUZEY KORE	600 milyon	667 milyon	642 milyon	589 milyon
Toplam	72,9	72,6	82,4	82,9

Kaynak: Ekip, Tuğba Altun, 2024, AA.

3. ASYA PASİFİK’TEKİ ÇATIŞMA BÖLGELERİ

Asya Pasifik bölgesinin bölgesel gücü hiç şüphesiz ki Çin’dir. Çin’den sonra bölgede Japonya, Hindistan, Güney Kore, Tayvan ve Kuzey Kore önemli bölgesel aktörlerdir. Bölgede bulunan bu devletlerin neredeyse her birinin; birbirleri ile siyasi, ekonomik, askeri ve deniz yetki alanlarının paylaşımı konuları başta olmak üzere birçok anlaşmazlıkları vardır. Asya Pasifik’teki ülkelerin neredeyse tamamı ele alındığında; Çin, Kuzey Kore hariç tüm devletlerle husumetlidir. Buna paralel

olarak bölgede ABD'nin ise, Çin ve Kuzey Kore dışında nerdeyse tüm devletlerle sıcak ilişkileri vardır. Dünyanın iki en önemli süper gücü olan ABD ve Çin Asya Pasifik bölgesi başta olmak üzere birbirleri ile siyasal, ekonomik, askeri ve teknolojik alanlarda rekabet halinde olmakla birlikte, birbirlerine karşı husumet beslemektedirler. Bu durumun en açık örneği ise 2018 yılında iki ülke arasında ticaret savaşları olarak adlandırılan, karşılıklı siyasal ve ekonomik ambargolarla başlayan gerginliklerdir. 2023 Yılında ABD hava sahasında bir balon dolaşmaya başlamış, ABD ise bu balonu Çin'in casusluk amacı ile yolladığını açıklayarak, yapılması planlanmış dışişleri bakanı Antony Blinken ziyareti iptal edilmiştir. ABD bölgede Kuzey Kore'nin dışında, tüm devletleri Çin'e karşı örgütlemektedir. Bu çerçevede özellikle Japonya, Tayvan ve Güney Kore'yi kullanmaktadır. ABD bu ülkelerle bölgede sayısı her geçen yıl artan askeri tatbikatlar yapmaktadır. Bölge devletleri arasında deniz yetki alanlarının paylaşımına yönelik anlaşmazlıklardan doğan bir takım sorunlar vardır. ABD bu sorunları körükleyerek, bölgede kendi lehine bir durum oluşturmaya çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle ABD, Çin'in dünyada yükselişine karşı Hindistan'ı yanına çekmeye çalışmaktadır. Nitekim 2023 yılının Eylül ayında Hindistan'da yapılan, G20 Liderler Zirvesi'de ABD ve AB'nin desteğiyle "Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru'nun" inşasına yönelik mutabakat zaptı imzalanmıştır. Tabii olarak bu antlaşma bölgede Hindistan'ı ön plana çıkarmayı ve Çin'in Kuşak Yol Projesine balta vurmaya hedeflemiştir. Batı'nın; Hindistan'dan başlayıp Avrupa'ya ulaşmasını ümit ettiği, bu koridor projesinin güzergâhları detaylı incelendiğinde, bu projenin ölü doğduğu, finansal maliyetler bakımından açık ve ne bir şekilde görülmektedir.

1900'lerin başında Çin'deki imparatorluk sistemi çökmüştür. Bu çöküşün ardından Çin Komünist Partisi 1921 yılında ilk ulusal kongresini toplamıştır. 1945-1949 yılları arasında Çin'de Mao Zedong liderliğindeki komünistler ve Chiang Kai-shek liderliğindeki milliyetçiler arasında şiddetli iç savaşlar yaşanmıştır. Bu iki ayrı ideolojik kamplaşmanın sonucunda komünistler bugünkü Çin ankarasında 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyetini kurmuşlardır. Milliyetçiler ise bugünkü Tayvan adasına kaçarak ayrı bir devlet kurmuşlardır (Kişi, 2023: 33). Her iki oluşumda kuruldukları günden, günümüze kadar birbirlerini tanımamaktadırlar.

Çin halkı; Japonya, Hindistan ve Rusya ile yapmış olduğu savaşlar ve iç karışıklıklardan dolayı, 1970'li yıllara kadar çok ciddi açlık ve kıtlık günleri geçirmiştir. Çin halkının kaderi, 1970 yılından itibaren değişmeye başlamıştır. Sebebi ise ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile mücadele edebilmek için Çin'le ittifak ilişkisini geliştirmeye başlamıştır. ABD 1970'e kadar milliyetçilerin yaşadığı bugünkü Tayvan adasında bulunan devleti resmi olarak tanımıştır. Birleşmiş Milletler'de de o yıllara kadar Tayvan temsil edilmiştir. ABD, Çin'i o yıllara kadar tanımamaktaydı. 1971 yılında ABD, Çin'i tanıyarak, Çin'i BM'nin güvenlik konseyine dâhil edip Tayvan'ı BM üyeliğinden çıkarmıştır (Kişi, 2023: 40). 1971 yılında ABD ve Çin arasında yapılan antlaşmaya göre ABD "Tek Çin" politikasını kabul etmiş ve Tayvan'ın Bağımsızlığı konusunda girişimde bulunmayacağını Çin'e taahhüt etmiştir (Özmen, 2022).

Çin'in 1971'de BM'ye, 2001'de dünya ticaret örgütüne üye olması gibi süreçlerden geçmesi, diğer bir ifadeyle Çin'in ekonomik olarak dünyaya açılması; Çin'i siyasi, askeri, ekonomik ve teknolojik olmak üzere birçok yönden bölgesel ve küresel bir güç haline getirmiştir. Gelinen noktada Çin, ABD hegemonik düzenine meydan okuyan bir ülke haline gelmiştir.

a. Asya Pasifik'te Çin-ABD Çatışmasında: Tayvan Sorunu

Çin-Tayvan sorununu temelde milliyetçilerle, komünistler arasındaki ideolojik farklılıklardan çıkmıştır. Ve/veya güç mücadelesi etrafında iktidarı ele geçirebilmek için 1945-1949 yılları arasında yaşanan iç savaşın günümüze kadar yansıdır. Her iki ülkede aynı dili konuşulmakta ve her iki ülkenin halkları da aynı etnik guruba mensuptur.

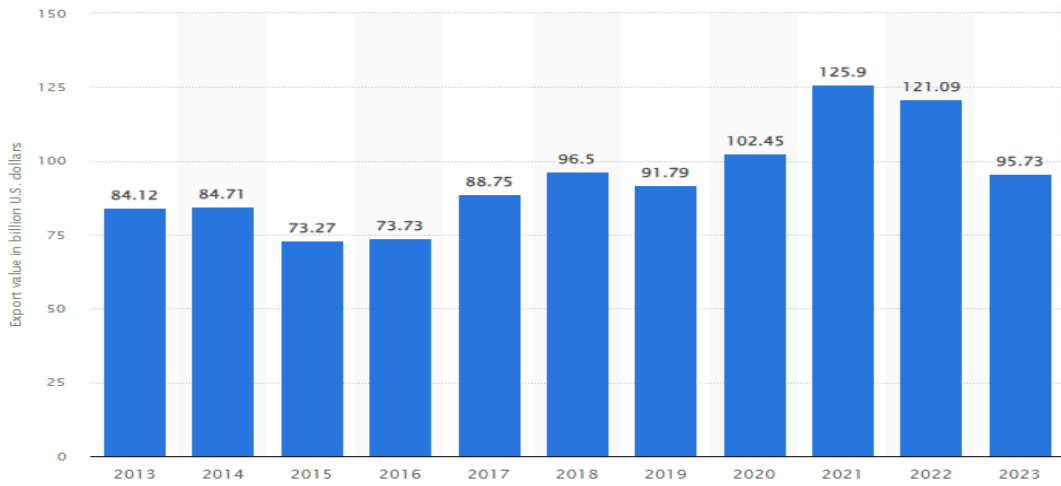
1949'da Çin'de komünistler tarafından, SSCB menşeli sosyalist-komünist değerler eşliğinde bir devrim gerçekleşmiştir. Bu süreçte emperyalizm ve kapitalizm, komünistler tarafından öteki olarak görülmüştür. Bununla birlikte ülke içerisindeki muhalif yapılarda diğer bir ifadeyle milliyetçiler "kapitalistlerin artıkları" olarak görülüp "karşı devrimci" olarak sınıflandırılmışlardır (Kişi, 2023: 27). Komünistlerin iktidarı ele geçirmesi, milliyetçilerin de Tayvan adasına kaçmaları Çin-Tayvan sorununu körüklemiştir. Çin güçlendikçe, Çin için Tayvan kadim bir kimlik sorununa dönüşmüştür. Çin

için Tayvan adeta milli bir meseledir. Çin, Tayvan'ı resmi olarak ülkesine kattığında gücünün doruğuna ulaşmış olabileceğini düşünmektedir. Bu sebeple Çin, Tayvan için "Tek Çin İki Sistem" politikasını gütmektedir (Kişi, 2023: 39).

ABD ise Çin'in Tayvan konusundaki hassasiyetlerini bildiğinden dolayı; Çin'in, Tayvan yarasına daima tuz taşımaktadır. ABD özellikle 2000'li yıllardan itibaren Çin'in yükselişine paralel olarak Tayvan üzerinden Çin'e gözdağı vermektedir. Bu sebeple ABD Tayvan'la sık sık askeri tatbikatlar yapmaktadır.

ABD'nin Tayvan sorununa müdahil olmasıyla, Tayvan sorunu Çin'in iç meselesi olmaktan çıkmış, bir dış mesele haline dönüşmüştür. Çin ise Tayvan'ı kendi iç sorunu olarak görmekte ve ABD'nin buna müdahil olmasını savaş sebebi saymaktadır. Benzer açıklamalar ABD kanadından da sık sık gelmektedir. Nitekim 2022 yılında ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi, Tayvan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret esnasında da Çin ordu kuvvetleri Tayvan etrafında askeri tatbikatlar yapmıştır.

Grafik 1: 2013-2023 Yılları Arasında Tayvan'dan Çin'e Yapılan İhracat (Milyar dolar)

Kaynak: Ou , Xin, Statista, 2024

Tayvan dünyada yapay zeka, çip teknolojileri başta olmak üzere birçok teknolojik alanda ilerlemiş bir ülkedir. Statista'nın verilerine göre Tayvan'ın Çin'e yapmış olduğu ihracatta son yıllarda önemli oranda düşüşler olsa da; Çin, Tayvan dış ticaretinde birinci sırada yer almaktadır. İhracatının büyük bir kısmını Çin'e, yapan Tayvan olası bir kriz çıkması durumunda ekonomik olarak derin yara alacaktır. Buna paralel olarak Çin ekonomisi de derinden etkilenmesi büyük olasılık dâhilindedir. Kısaca Çin ve Tayvan ticari olarak iki önemli dost olmakla birlikte, siyasi olarak birbirine rakip iki önemli düşmandır. ABD ise bu düşmanlığı daima körüklemektedir. Karşılıklı bağımlılığın iki ülke arasında derin olması, krizlerin çıkmasının önünde şimdilik tampon görevi görmektedir.

Tayvan'ın dikkat etmesi gereken en önemli husus; Ukrayna, Rusya'ya nasıl yem olduysa Tayvan'da Çin'e yem olabilir. Çin'in dikkat etmesi gereken husus ise; Ukrayna savaşından dolayı Rusya'nın birçok yönden zarara uğradığını iyi analiz etmelidir. Savaşın kazananının olmadığı ve savaşı körükleyenlerin daima kazandığı bilinmelidir. Tayvan ve Çin'in birlikte ittifak kurup, ilişkilerine ABD'nin müdahil olmaması için gereken stratejileri geliştirmelidirler.

Tayvan, Çin için yerel bir sorun olmanın ötesine geçerek, ABD'nin müdahil olmasıyla küresel çaplı çok boyutlu problemler yumağına dönüşmüştür. Asya Pasifikte Tayvan sorunu bölgesel ve küresel odaklı kriz çıkartılmaya oldukça açık durumdadır. Diğer bir anlatımla Tayvan; ABD açısından Çin'e karşı ilerleyen yıllarda kullanılabilir, dondurulmuş çatışma alanı niteliğindedir.

b. Asya Pasifik'te ABD Yörüngesinde Bulunan Japonya'nın Çin ve Rusya İle Çatışma Alanları

ABD 2. Dünya Savaşı sürecinde Japonya'nın, Asya Pasifik'te yayılcı girişimlerini durdurmak ve kendi hegemonyasını Japonya'ya kabul ettirebilmek için 1945 yılında Hiroşima ve Nagasaki'ye iki ayrı atom bombası atarak, hem 2. Dünya Savaşı'nı sona erdirmiş hem de Japonya başta olmak üzere Sovyetler hariç tüm dünya üzerindeki gücünü pekiştirmiştir. 2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Japonya ve ABD arasında dostluk ve ittifak antlaşmaları imzalanmış, buna göre Japonya ülke içerisindeki asker sayısında kısıtlamalara giderek, savunma harcamalarına yönelik yatırım yapmayacağını, ABD'ye taahhüt etmiştir. 2022 yılında Rusya-Ukrayna savaşının başlamasıyla birlikte, Japonya savunma harcamalarını iki katına çıkaracağını duyurmuştur. Benzer gelişmeler Avrupa'da Almanya tarafından da gerçekleşmiştir. Japonya, ABD'nin direktifleri doğrultusunda, ABD ile yapılan 2. Dünya Savaşı sonrasındaki savunma antlaşmalarında değişiklikler yapmıştır. Diğer bir ifadeyle Japonya savunmaya yönelik kendi anayasasında büyük değişiklikler yapmıştır.

Asya Pasifik'te 2. Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar olan süreçte ABD ittifakında bulunan, Çin ve Rusya karşısında olan en büyük güç Japonya'dır. Çünkü Japonya'nın Çin'le Asya Pasifik'te deniz yetki alanlarının paylaşımı, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi sorunlar başta olmak üzere pek çok anlaşmazlıkları mevcuttur. Bölgede Çin ve Japonya tarihte birbirlerine karşı büyük savaşlar vermişlerdir. Bunlardan en büyükleri ise 1894-1895 ve 1937-1945 yılları arasındaki savaşlardır.

c. Japonya ve Rusya Arasındaki Kuril Adaları Sorunu

Rusya ve Japonya arasında Kuril Adaları'na yönelik anlaşmazlığın temeli 1800'lü yılların başında başlamıştır. Asya Pasifik'te Japonya ve Rusya arasında kuzeyden güneye doğru bir hat şeklinde sıralanan, yaklaşık bin 300 kilometrelik uzunluğa sahip, 56 adanın bulunduğu bölge, Kuril Adaları olarak adlandırılmaktadır (Yeltin, ve Kaşlılar, 2023: 88). Bu adaların toplam alanının yaklaşık 15,5 bin kilometrekare olduğu bilinmekle birlikte, üzerinde 20 binden fazla insan yaşamaktadır (Yeltin, ve Kaşlılar, 2023: 84). 1855 yılında Japonya ve Rusya arasında bu 56 adanın kendi aralarında paylaşımına yönelik ilk antlaşma imzalanmıştır. Daha sonra taraflar arasında çıkan anlaşmazlıklar sonucunda Japonya 1875 ve 1945 yılları arasında adalar üzerinde hâkimiyetini güçlendirmiştir. 2. Dünya Savaşı'nda ABD'nin, Japonya'ya atom bombası atmasının sonucunda Japonya zayıf duruma düşmüştür. 1945 yılında ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere tarafından düzenlenen Yalta Konferansı sonucunda; Sovyetler Birliği, Japonya'ya savaş açarak, Kuril Adaları'nın tamamını işgal etmekle kalmayıp, Mançurya bölgesini de işgal etmiştir (Yeltin, ve Kaşlılar, 2023: 84). Fakat Sovyetler birliği, İşgal ettiği Kuril Adaları'nı 1945 Yalta ve Kahire Konferansları'nda, uluslararası hukuk nezdinde yasallaştıramamıştır (Yeltin, ve Kaşlılar, 2023: 89). 1956 yılında Kuril Adaları'nın çözüme kavuşturulması yönünde Rusya ve Japonya arasında her ne kadar ortak deklarasyon imzalanmış olsa da günümüze kadar bir çözüm elde edilememiştir. 2019 yılında taraflar arasında barış görüşmeleri tekrar başlamış fakat ilerleme kaydedilememiştir. Günümüzde adaların tamamı üzerinde Rusya hâkimiyeti vardır. Rusya bu hâkimiyete gerekçe olarak, adaları 2. Dünya Savaşı sonrasında savaşla elde ettiğini belirtmektedir. Japonya ise Rusya'yı Adalar üzerinde işgalci olarak tanımlamaktadır.

2021 yılının sonunda Rusya-Ukrayna savaşının başlamasının arifesinde, Rusya Kuril Adaları üzerinde aylarca süren geniş çaplı askeri tatbikatlar yapmıştır. Bu tatbikatlara gerekçe olarak da terörle mücadele ediyoruz açıklamasında bulunmuştur. Rusya'nın tatbikatlarının bitmesinin hemen ardından Japonya da geniş çaplı askeri tatbikatlar düzenlemiştir (Yeltin, ve Kaşlılar, 2023: 91-92). Burada ilginç olan Japonya'nın tatbikatlarına, ABD donanmasından bir çıkarma gemisinin de katılmasıdır. Verilen mesaj ise Japonya'nın, Asya Pasifik'te Çin ve Rusya'ya karşı yalnız olmadığıdır. Ayrıca 2022 yılının Şubat ayında Rusya-Ukrayna savaşı başladıktan sonra, Rusya'ya karşı ABD'nin yanında Japonya, en sert yaptırımları uygulayan ülkelerden biri olmuştur.

Kuril Adaları bulunduğu konumdan dolayı, stratejik önemi oldukça yüksektir. Bununla birlikte bölgede 1,6 milyar ton petrol, 40 milyon ton titanyum, 270 milyon ton demir, 9,2 bin ton argenit, 4 milyon ton Sulfür ve 20 ton da Renyum olduğu tahmin edilmektedir (Yeltin, ve Kaşlılar, 2023: 88).

Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası başlayan, üzerinde birçok barış görüşmeleri yürütülen ve bir türlü çözülemeyen yaklaşık 80 yıldır devam eden, Japonya ve Rusya arasındaki Kuril Adaları anlaşmazlığı Asya Pasifikte, bölgesel ve küresel çaplı büyük bir savaşa sebebiyet verebilecek,

dondurulmuş çatışma alanı niteliğindedir. 3. Dünya Savaşı'na sebebiyet verebilecek kıvılcımın ateşinin, Kuril Adaları üzerinden çikma ihtimali oldukça yüksektir.

d. Dış Dünyaya Kapalı Nükleer Silah Denemeleriyle Meşhur: Kuzey Kore

Dış dünyaya kapalı ABD, Japonya, Güney Kore ve Tayvan karşıtı; Çin, Rusya ve İran yanlısı olan Kuzey Kore, dünya basınında sık sık nükleer silah denemeleri ile meşhurdur. Dış dünyaya neredeyse tamamen kapalı olan Kuzey Kore'de halkın internet kullanımı yasaktır. Sadece belirli kişiler ve devlet adamları kullanabilmektedir. Komünist rejimle yönetilen Kuzey Kore sadece kendisi gibi komünist geçmişe sahip olan, Çin ve Rusya ile ilişki geliştirebilmiştir. Dünyanın geri kalanını neredeyse yok sayan Kuzey Kore lideri Kim Jong-Un, ülke dışı ziyaretlerini sadece Çin ve Rusya'ya yapmaktadır. Bunun dışında neredeyse hiçbir ülkeye resmi ziyaret düzenlememektedir. 2024 yılı Kuzey Kore ve Çin arasında ilişkilerin başladığı 75. yıl olduğu için iki ülke liderleri tarafından "Dostlu Yılı" olarak ilan edilmiştir (TRT Haber, 2024).

Kuruluşundan günümüze kadar Kuzey Kore, dış politikada dünyaya kapalı bir sistem oluşturmuş olmakla birlikte, iç politikada da Çin ve Sovyetler Birliği'nden daha katı bir sosyalist sistem belirlemiştir. Ülkeye sırasıyla 3 lider başkanlık yapmıştır. Bunlar Kim Il-sung, Kim Jong-il ve Kim Jong-un'dur (Kılıçdaroğlu ve Demir, 2023: 480). Kuzey Kore'nin dış politikası sürekli dışarıdan tehdit var algoritmasına dayalıdır. Bu sebeple ülke yönetimi askeri rejim odaklı olmakla birlikte, ülke gelirlerinin büyük bir kısmı savunma harcamalarına ayrılmaktadır. Kuzey Kore, Asya Pasifikte 2016-2017 yıllarında iki büyük nükleer silah denemesi yapmıştır. Ülke bunun dışında bölgede sık sık balistik füze denemeleri yapmaktadır. Öyle ki Kuzey Kore nükleer silahlarının ABD'ye ulaşabilecek menzilde olduğu ifade edilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nden almış olduğu teknik ve teknolojik destek sayesinde askeri teknolojisini geliştirmekle kalmayan Kuzey Kore, o yıllarda nükleer teknolojisini de elde etmiştir. Genel itibariyle Çin ve Rusya ile ittifak içerisinde olan Kuzey Kore, dış politikasında müttefiklerine bile tam olarak güven duymamıştır. Öyle ki 1970'lerin başından itibaren Çin'in, BM Güvenlik Konseyi'ne üye olmasına ve liberal ekonomik düzene açılmasına karşı çıkmıştır. Buna paralel olarak Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun dünyaya açılmasını da eleştirmiştir. Yaşanan bu süreçlerin sonunda da Kuzey Kore içe kapanarak, savunma harcamalarını arttırmıştır. Artan savunma harcamalarına ve/veya bölgede denenen nükleer ve balistik füzelerin çokluğuna oranla, Kuzey Kore daha fazla içe kapanmıştır (Kılıçdaroğlu ve Demir, 2023: 480).

Soğuk Savaş döneminde dış ticaret hacmi bakımından kuzey Kore ekonomisinin büyük bir kısmını Sovyetler Birliği finanse etmiştir. Sovyetler Birliği dağıldığında ülke büyük bir ekonomik kriz ve kıtlıkla karşı karşıya kalmıştır. Rusya-Ukrayna savaşı ise Kuzey Kore için adeta can suyu niteliğinde olmuştur.

2023 yılı içerisinde Kuzey Kore, Rusya için 3 milyondan fazla top mermisi tedarik etmiştir. AB ülkeleri ise bir yıl içerisinde, 1 milyon 300 binden fazla top mermisi üretilip Ukrayna'ya yollayamamışlardır. Sebebi ise Kuzey Kore ekonomisinin temeli sadece savunma odaklıdır (Laçiner, 2024).

1950-1953 yılları arasında Kore Yarımadası'nda, Kore Savaşı gerçekleşmiştir. (Karabulut, 2020: 64-65) Bu savaş sonucunda ada halkı güney ve kuzey olarak ikiye ayrılmıştır. Her iki ada halkı da aynı etnik guruba sahip ve aynı dili konuşmaktadırlar. Tek fark ise Güney Kore halkının kapitalist, liberal ve demokratik sistemi benimsemesi, Kuzey Kore halkının ise komünist sosyalist sistemi benimsemesidir. İki ülke arasında ekonomik ve sosyolojik olarak uçurum düzeyde farklar vardır. Bu farklar 2023 verilerine göre: Güney Kore'nin (GK) nüfusu 52 milyonken, Kuzey Kore'ninki (KK) 26 milyondur. GK'da ortalama ömür 83 yıl, KK'da 73 yıldır. GK'nın gayri safi yurt içi hasılası 1,8 trilyon, KK'nın ki ise 48,3 milyar dolardır. GK'da kişi başına düşen milli gelir 35 bin dolarken, KK'da 800 dolardır. BM'nin verilerine göre KK nüfusunun yaklaşık yarısı açlık ve kıtlıkla karşı karşıyadır. Bu verilere bakıldığında GK ve KK arasındaki durum adeta Cennet ve Cehennem gibidir. Bu durumun sebebi ise KK'da rekabet yok, özgür düşünce yok askeri odaklı, tek hedefi savunma harcamalarından

ibaret olan, askeri rejimin varlığıdır (Laçiner, 2024).

GK ve KK arasında zaman zaman siyasi gerginlikler yaşanmakla birlikte askeri çatışmalar da meydana gelmektedir. Bunun en şiddetli örneği 2010 yılının Mart ayında KK'nın, GK'ya ait Cheonan savaş gemisini batırması ve Kasım 2010'da da KK'nın Yeonpyeong Adası'nı bombalayarak toplamda 52 kişinin ölümüne sebebiyet vermesidir (Kılıçdaroğlu ve Demir, 2023: 480).

Yukarıdaki tüm gelişmeler değerlendirildiğinde GK'yu açık ve net bir şekilde destekleyen ABD, karşısında nükleer güce sahip KK bulunmaktadır. KK aynı zamanda Asya Pasifikte; ABD'nin müttefikleri olan Tayvan ve Japonya ile de husumetlidir. KK'nın, Rusya-Ukrayna savaşında Rusya'ya önemli miktarda silah tedariki sağlaması, bununla birlikte 2024 yılının Çin ve KK liderleri tarafından dostluk yılı ilan edilmesi; ABD karşısında bölgesel ve küresel dengeler açısından KK-Rusya-Çin dayanışması büyük bir tehdit arz etmektedir. Bu ve benzer birçok sebeplerden ötürü Asya Pasifikte, KK merkezli büyük çaplı bölgesel ve küresel boyutta bir krizin ve/veya savaşın çıkma ihtimali oldukça yüksektir. Diğer bir ifadeyle KK, dünyada siyasi ve askeri yapısı itibarıyla dondurulmuş çatışma ülkesi niteliğindedir.

4. HİNDİSTAN PAKİSTAN VE ÇİN ÜÇGENİNDE: KEŞMİR SORUNU

Asya'nın kalbi olarak bilinen Keşmir bölgesi, Himalaya dağlarının çevrelediği Pakistan, Hindistan, Çin ve Afganistan sınırlarının kesişiminde bulunmaktadır. 2. Dünya Savaşı'nın vermiş olduğu ekonomik çöküntü sebebiyle İngilizlerin Hindistan'dan çekilmelerinin sonucunda, Hindistan 1947 yılında ikiye ayrılarak, Hindistan ve Pakistan olarak bölünmüştür. İngilizlerin hâkimiyetinde olan Hindistan, bölünmeden önce yaklaşık 550 farklı yönetimi olan prenslikten oluşmaktaydı. 1947 sonrasında Hindistan ve Pakistan isimli iki farklı devlet ortaya çıkınca, ilgili prensliklerden bir kısmı Hindistan'ı bir kısmı da Pakistan'ı seçmişlerdir. Fakat bu ayrışma sürecinde iki prenslikte büyük problemler meydana gelmiştir. Bunlardan biri, halkının çoğunluğu Müslüman fakat yöneticileri Hindu olan Keşmir bölgesi, diğeri ise çoğunluğu Hindu fakat yöneticileri Müslüman olan Haydarabat bölgesidir. Bölünme sürecinde Hindistan, Haydarabat'a bir operasyon düzenleyerek burayı kısa sürede topraklarına dâhil etmiştir. Keşmir bölgesinin idaresinden sorumlu Hindu olan Hari Singh ise ilk etapta hangi devletle birleşeceğine henüz karar vermediğini açıklayarak, Hindistan ve Pakistan yönetimlerine bekleme kararı aldığını bildirmiştir (Nazari ve Karakaya, 2023: 11). Bu süreçte Keşmir bölgesi statüsü belli olmayan, bölge olarak kalmıştır. Statü belirsizliği ise bölgede tansiyonun yükselmesine sebebiyet vermiştir. Öyle ki bu tansiyon yüksekliği günümüze kadar büyük bir problemler yumağına dönüşerek, bölgesel ve küresel krizlere sebebiyet verebilecek konuma yükselmiştir.

Keşmir'in idaresinden sorumlu Hari Singh, Keşmir halkının çoğunluğun Müslüman olmasından ve Keşmir'in kültürel ve ekonomik yönler başta olmak üzere birçok yönden Pakistan'a yakın olduğunu belirterek, Pakistan'la birleşme kararını açıklamıştır. Fakat daha sonra Hari Singh, Hindistan'dan gelen tepkiler sonucunda kararını değiştirmiştir. Bunun üzerine çoğunluğu Müslüman olan Keşmir halkı isyan çıkartarak 24 Ekim 1947'de Azad Keşmir İslam Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Hindistan ise bu süreçten sonra Azad Keşmir'i tanımayarak, işgal altındaki topraklar olarak tanımlamıştır. Pakistan'da Keşmir ve Cammu bölgesini, Hindistan tarafından işgal edilmiş bölgeler olarak açıklamıştır (Nazari ve Karakaya, 2023: 11-12).

Harita 1: Bölgesel Çatışmaların Merkezinde Keşmir'in Görünümü

Kaynak: Aparı, Saadet Firdevs, 2023, AA.

1947 yılından günümüze kadar Keşmir bölgesi üzerinde, Hindistan-Pakistan ve Hindistan-Çin arasında irili ufaklı büyük çatışmalar meydana gelmiştir. Keşmir'in yerelden çıkıp, bölgesel ve küresel tartışma alanı haline dönüşmesinin sonucunda sürece Rusya, ABD, BM, ŞİO ve İİT gibi devletler ve uluslararası kuruluşlar da müdahil olmuşlardır. İngilizlerin Hindistan'ı terk etmesinin sonucunda Keşmir üzerinden Hindistan, Pakistan ve Çin arasında 1947, 1965, 1971 ve 1999'da Kargil Savaşları olarak adlandırılan dört büyük savaş meydana gelmiştir. Hindistan'ın bağımsızlığıyla birlikte, Çin ve Hindistan arasında sürekli sınır anlaşmazlıkları ortaya çıkmıştır. Nitekim her iki ülke 1954 yılında "Bir Arada Yaşamamın 5 İlkesi" başlıklı anlaşma imzalamış olsalar da 1962 yılında iki ülke arasında büyük savaş çıkmıştır. Bunun neticesinde de Çin, Tibet'i topraklarına katmıştır (Oğuş, 2023: 115). Tibet üzerinden Çin ve Hindistan'ın kavgalı olması, Çin-Pakistan ilişkilerinin gelişmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler sonucunda da Çin, Pakistan'a nükleer silah teknolojisini vermiştir. 1970 ve 80'li yıllarda bölgede Çin, Pakistan'la ittifak ilişkisi gelişirken, Hindistan'ın da Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmiştir. ABD ise o yıllarda genel olarak tarafsız kalmayı öncelikle, Pakistan tarafına daha yakın tutum sergilemiştir.

Cennet Vadisi olarak adlandırılan Keşmir bölgesi verimli toprakları, bol su kaynakları ve doğal güzellikleri ile tarım açısından oldukça elverişli bir bölgedir. Pakistan'ın su rezervlerinin önemli bir kısmı bu bölgeden karşılanmaktadır. Bölgenin Pakistan kontrolünden tamamen çıkması, Pakistan'ın çölleşme ile karşı karşıya kalmasını beraberinde getirme durumu söz konusudur. Günümüzde bölgenin güney ve doğu kısmında Hindistan'ın kontrolündeki Cammu ve Keşmir olarak adlandırılan bölge, Keşmir'in yaklaşık %45'inden ibarettir. Pakistan ise Baltistan, Gilgit ve Azad Keşmir olarak bilinen %35'lik alanı kontrol etmektedir. Çin kontrolündeki Aksai Çin bölgesi de %20'lik alana tekabül etmektedir. Özetle dünyada dondurulmuş çatışma bölgesi olarak bilinen Keşmir bölgesinin; %45'ini Hindistan, %35'ini Pakistan ve %20'sini de Çin kontrol etmektedir (Aparı, 2023: AA). BM'nin 1948'de Keşmir için almış olduğu karar gereği, bölge halklarının hangi ülkelere katılmak istediklerine, kendileri karar vermeleri gerekirken, Hindistan bu karara yaklaşık 70 yıldır uymamaktadır.

5. ORTA ASYA'NIN KALBİ OLAN FERGANA VADİSİ'NDEKİ ANLAŞMAZLIKLAR

Orta Asya bölgesinin en yüksek ve en yoğun nüfuslu bölgesi olan Fergana Vadisi Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırları içerisindeki bir bölgenin ismidir. Yüzölçümü 23 bin kilometrekare, uzunluğu 300 km ve genişliği ise 70 km olan bu vadiye yaklaşık 10 milyon insan yaşamaktadır. Coğrafi olarak Orta Asya bölgesinin yaklaşık %5'ine tekabül eden Fergana Vadisi'nde, yaklaşık olarak toplam Orta Asya nüfusunun %25'i yaşamaktadır. Fergana'da kilometrekare başına düşen insan sayısı yaklaşık 640'ken, bu oran toplam Orta Asya'da 17 kişidir (Karadağ, 2022: 8).

Doğal güzellikleri, iklim çeşitliliği, su bolluğu ve maden kaynakları gibi zenginlikler başta olmak üzere birçok potansiyeli bünyesinde barındıran Fergana Vadisi, Sovyetler Birliği döneminden kalan problemlerin mirasıyla günümüze kadar gelmiş ve bu problemler büyük oranda da güncelliğini korumaktadır. Orta Asya'da Fergana Vadisi üzerinden gerginliklere ve çatışmalara sebebiyet veren

problemlerin en önemlileri: anklav-eksklav sorunları, Şiilik, Selefilik, Vahhabilik gibi İslam'ın özünü yok etmeye yönelik radikal dini akımlarla birlikte, Amu Derya (Ceyhun) ve Sır Derya (Seyhun) nehirlerinden akan suların paylaşımı konusudur (Karadağ, 2022: 8). Seyhun ve Ceyhun nehirleri ülkeler arası sınır aşan sular olduğu için bir ülkenin fazla su kullanımı veya ilgili nehirler güzergâhlarına çeşitli barajların yapılması, başka bir ülkede su kıtlığına sebebiyet verebilmektedir. Bu sebeple su kaynaklarının paylaşımı Fergana'nın en büyük problemlerinden birisidir. Bu iki nehir buzul suları ile beslenmektedir. Orta Asya bölgesinin toplam su kaynaklarının %90'ını oluşturmakla birlikte, tarımda kullanılan toplam suyun %75'i bu nehirler yoluyla tedarik edilmektedir (Karadağ, 2022: 9).

Seyhun ve Ceyhun nehirlerinin su havzaları yukarı havza ülkeleri olan ve Kırgızistan ve Tacikistan'dan çıkarak, aşağı havza ülkeleri olan Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'a doğru akmaktadır. Kırgızistan'ın tarım arazilerinin %50'si, Tacikistan'ın tarım arazilerinin %70'i ve Özbekistan'ın tarım arazilerinin %25'i Fergana Vadisi'ndedir (Karadağ, 2022: 10). Bu sebeple su kaynaklarının paylaşımı, bölge devletleri arasında zaman zaman askeri çatışmalara sebebiyet vermektedir.

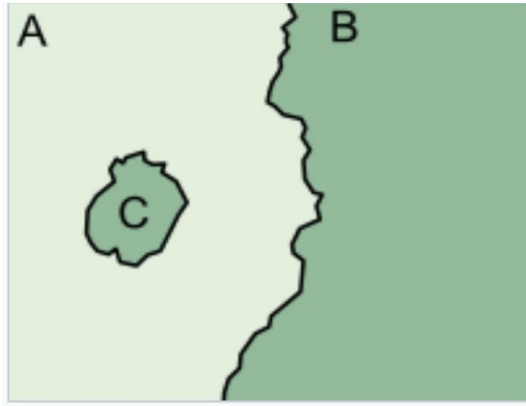
Tablo 3: Orta Asya Devletlerinin Ülke Dışından Gelen Su Kaynaklarına Bağımlılık Oranları %

Ülkeler	Ülke Dışından Gelen Suya Bağımlılık Oranı
Kazakistan	30
Kırgızistan	0
Tacikistan	16
Türkmenistan	97

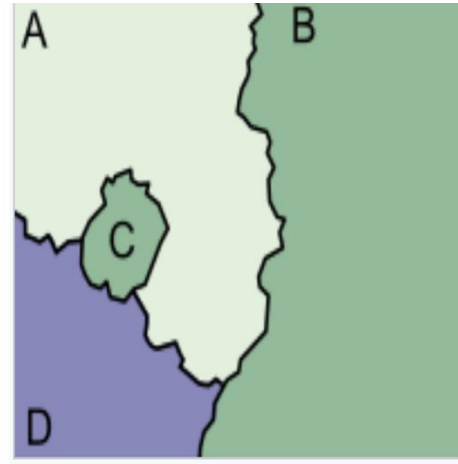
Kaynak: Karadağ, 2022: 9

Fergana Vadisi'nin en çatışmalı problemlerinden birisi de “Anklav ve Esklavlardır”. Egemenliği siyasi olarak bir devlete ait olan, fakat coğrafi olarak başka bir devletin sınırları içerisinde bulunan toprak parçalarına Anklav denir. Esklav ise yine egemenliği siyasi olarak bir devlete ait olan, bununla birlikte coğrafi toprağı ikinci bir devlet içerisinde bulunup, üçüncü bir devlete de komşu olan toprak parçasına denir. Tıpkı Nahcivan özerk bölgesinin Azerbaycan ile sınırı olmaması gibi Anklav ve Esklav bölgelerinin, siyasi egemenliği kendisine ait ülke ile coğrafi sınırları yoktur. Fergana'da 9 Anklav vardır (Çalışkan, 2023: AA). Bu Anklavlar arasında karşılıklı sınır geçişleri, ithalat, ihracat ve su kaynaklarının paylaşımı başta olmak üzere çözüm bekleyen birçok çatışma mevcuttur. Son yıllarda bölge ülkeleri arasında karşılıklı sınır problemlerinin çözümüne yönelik barışçıl diplomatik görüşmeler başlamış olsa da istenilen hızda ilerlememektedir.

Şekil 1: Anklav ve Eksklavların Gösterimi

(Şekil: 1) Şekil:1'de, C B'nin eksklavidir ve ayrıca A içerisinde bulunan bir anklavidir. Eğer C bağımsız bir siyasi bölge olsaydı bir anklav olurdu **ancak eksklav** olmazdı.

(Şekil: 2) C bölgesi B bölgesinin bir eksklavidir. Ancak D ile de sınır paylaştığından A'nın anklavı değildir.

Kaynak: Anklav ve eksklav, Wikipedia, Özgür Ansiklopedi https://tr.wikipedia.org/wiki/Anklav_ve_eksklav

Fergana Vadisi petrol, doğal gaz, Kömür, bakır, demir, cıva, boksit, ozokerit, tuz, bizmut, gümüş ve antimon gibi rezervler bakımından zengin olmakla birlikte tarihi İpek Yolunun geçiz güzergahında bulunmaktadır. Nitekim Çin'in yapmayı planladığı Kuşak Yok projesinin Orta Asya güzergahı da Fergana üzerinden geçmektedir. Sovyetler Birliği'nin bölgeye yönelik olarak her hangi bir kriz çıktığında, müdahalesine gerekçe oluşturabilmesi için dondurulmuş çatışma alanı olarak bırakılan Fergana Vadisindeki anklav ve eksklavlar sorunu; bölgeyi Çin, ABD gibi emperyalist güçlerin müdahalesine açık hale getirmiştir.

Tablo 2: Fergana Vadisi'ndeki Anklavlar, Nüfus ve Etnik Kompozisyonu

ANKLAV	ANKLAV SAHİBİ ÜLKE	ANKLAVIN BULUNDUĞU ÜLKE	NÜFUS	ETNİK DURUM
Barak	Kırgızistan	Özbekistan	600	%100 Kırgız
Çonkara	Özbekistan	Kırgızistan	0	Toprak arazi olarak kullanılmaktadır
Jangail	Özbekistan	Kırgızistan	0	Toprak arazi olarak kullanılmaktadır
Sarvak	Tacikistan	Özbekistan	400-2,500	%99 Özbek, %1 Tacik
Şahimardan	Özbekistan	Kırgızistan	5,000	%91 Özbek, %9 Kırgız
Soh	Özbekistan	Kırgızistan	25,000-70,000	%99 Tacik, %1 Kırgız
Voruh	Tacikistan	Kırgızistan	10,000-30,000	%95 Tacik, %5 Kırgız
Kayragaç	Tacikistan	Kırgızistan	150	%100 Tacik

Orta Asya'da özellikle Soros Vakfı gibi Batı destekli vakıfların misyonerlik faaliyetleri oldukça fazladır. Orta Asya ve Kafkaslarda Batı destekli Şiilik, Selefilik ve Vahhabilik gibi radikal İslamcılarının misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçilebilmesi için gerekli önlemler, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde ivedilikle alınmalıdır. Bu çerçevede geleneksel Semerkant Buhara İslam'ının, Türkistan uygarlığı değerlerine uygun bir şekilde, okul ve ibadethanelerde öğretilmesi gerekir. Bölgede etnik ve dini köken bakımında Türk halklarının ayrıışmayıp, dayanışma içerisinde yaşayabilmeleri için Mevlana, Ahmet Yesevi, İmam Buhari, İmam Maturidi ve İmam Serahsi gibi İslam büyüklerinin fikir ve yorumlarının yaygınlaşması için gerekli gayretler gösterilmelidir. Tüm Türk halklarının ortak tarihe, ortak dile ve ortak dine mensup olmaları avantajından faydalanılarak, etnik çatışmalara sebebiyet vermeden, "Türk üst kimliği" bilinci büyük bir aidiyet olarak kalplere ve zihinlere yerleştirilmelidir.

Aksi takdirde orta Asya bölgesindeki Türk Cumhuriyetleri'nin kendi aralarındaki sınır anlaşmazlıkları büyük bir bahane unsuru olarak önce kışkırtılıp, sonra emperyal güçler tarafından kullanılabilir. Bu durum ise bölgesel ve küresel çaplı büyük bir çatışmaya ve/veya alev topu gibi 3. Dünya Savaşı'nın çıkışına sebebiyet verebilir.

6. KAFKASLARDA KARABAĞ SORUNU VE ZENGERUZ KORİDORU'NUN AÇILMASINA YÖNELİK BELİRSİZLİK VE ÇATIŞMALAR

1600'lü yılların sonlarına doğru Çarlık Rusya siyasetinde etkin güç olan I. Petro, Ruslara sıcak denizlere inmeleri için Akdeniz'i hedef göstermiştir. Akdeniz'e inmelerinin yolu olarak da yaklaşık olarak üç ana güzergâh belirlenmiştir. Bunlardan birincisi; Balkanlar ve Ege Denizi üzerinden, ikincisi Kafkaslar ve Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesi üzerinden, üçüncüsü ise Hazar Denizi doğrultusunda güneye doğru İran üzerinde Basra körfezine inip Akdeniz'le buluşmaktır. Rusların Akdeniz hedefleri, Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'ya doğru yayılmacı siyaset izlemelerini beraberinde getirmiştir. Rusların tarih sahnesine çıktıktan sonra Türk topraklarına doğru genişlemesi özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda, Türkler açısından onarılması oldukça güç olan siyasi, ekonomik, askeri, kültürel ve dini tahribatlara yol açmıştır.

Çarlık Rusya, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu dönemlerinde; Osmanlı imparatorluğu ve/veya Türkiye'nin, Orta Asya ile karşılıklı bağımlı koparabilmek için iki bölge arasında tampon görevi görmesi için Gürcistan, Ermenistan gibi Hıristiyan devletler bilinçli olarak kurdurulmuşlardır. Örneğin Nahçıvan gibi Azerbaycan'a ait fakat Azerbaycan ile sınırı olmayan bir ekslav bölgesinin oluşturulması, Sovyet Rusya'sının problemleri mirasıdır. Bu sebeple Karabağ sorunu sadece Azerbaycan-Ermenistan arasında bir sorun değil, Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile entegrasyonuna vurulmuş balyoz niteliğindedir. Gerek Karabağ Sorunu gerekse Zengezur Koridorunu açılmaması, yukarıda da değinildiği gibi bölgesel ve küresel açıdan anklav ve ekslav niteliğindedir.

1923'te Azerbaycan'a bağlı Dağlık Karabağ Özerk bölgesi kurulmuştur. Ermeniler ise bu özerkliği başından beri kabullenmeyip 1936, 1965 ve 1980'lerin sonlarına doru şiddeti yoğunlaşan gösteriler yapmışlardır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün hemen ardından, Ermenistan Karabağ bölgesini işgal ederek, Azerbaycan Türklerine yönelik büyük katliamlar yapmışlardır. 1993-94 yılları arasında Ermeniler tarafından Birinci Karabağ Savaşı başlatılmıştır. Rusların desteğini alan Ermeniler Karabağ bölgesinde, Azerbaycan toprağı olan Hankenti, Şuşa, Ağdere, Hocalı, Hocavent, Laçın, Kelbecer, Kubatlı, Cebrail, Zengilan, Fuzuli, Ağdam olmak üzere toplamda 12 bölgeyi işgal etmişlerdir. Özellikle Hocalı katliamı Azerbaycan halkında derin tranvalar yaratmıştır (Ağır, 2023: 227). BM'nin 1993 yılında almış olduğu karara göre Ermenistan işgal ettiği topraklardan gere çekilmesi gerekirken bu karara uymamıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde yürütülen görüşmelerde neticesiz kalmıştır. Sebebi ise Karabağ bölgesinin dondurulmuş çatışma alanı olarak başta Rusya ve Fransa olmak üzere ABD, İngiltere Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İran gibi ülkelerin bölgeye müdahale edebilmeleri için kullanmaya elverişli olmasıdır (Taşcıoğlu, 2023: 550).

27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan, Azerbaycan'ın Karabağ topraklarına tekrar saldırı başlatmıştır. Bu saldırı Azerbaycan'ın karşı saldırısıyla ikinci Karabağ Savaşı'na dönüşmüştür. Savaş

44 sürmüştür. Türkiye'nin tam desteğini alan Azerbaycan, Rusya'nın da konjonktürel olarak tarafsız kalmasının sonucunda, Ermenistan karşısında Karabağ bölgesinin yaklaşık büyük bir kısmını geri almıştır. 19 Eylül 2023 tarihinde Ermenistan, Azerbaycan topraklarına tekrardan saldırmıştır. Bu gelişme üzerine Azerbaycan, anti terör operasyonu başlatarak Ermenistan ordusunu geri püskürtmüş ve Ermenistan yenilgiyi kabul ettiğini açıklamıştır (Ağır, 2023: 227).

Rusya, Kafkaslarda gerek Ermenistan'ı kontrol edebilmek, gerekse Türkiye'nin Orta Asya ile entegrasyonunu baltalamak için Karabağ sorununu bir koz olarak yıllardır kullanmış ve kullanmaktadır. Benzer stratejiyi İran da uygulamaktadır. İran'ın Kuzeyinde yaklaşık 35 ile 40 milyona yakın Azerbaycan Türkü yaşamaktadır. İran kendi ülkesi içerisindeki etnik yapıyı gerekçe göstererek, Türkiye'nin Orta Asya bölgesine doğru siyasal, ekonomik, askeri ve kültürel yönlerden açılması durumunu kendisine karşı büyük bir tehdit olarak görmektedir. Bu sebeplerden dolayı da İran, kendi ülkesinin kuzeyinden, Nahcivan'a paralel olarak, Türkiye ve Orta Asya arasında bir koridorun açılmasına daima karşı çıkmaktadır. Zengezur Koridoru olarak adlandırılan bu koridorun açılmasına başta Ermenistan ve İran karşıdirlar. Fransa, ABD ve Rusya gibi ülkeler ise bu belirsizlikten ve/veya kaostan beslenmektedirler.

Türk ve Rus ilişkileri bakımından, Rusya'nın dikkat etmesi gereken en önemli husus ise: Rusya'nın 17 milyon kilometrekarelik yüzölçümü içerisinde, 141 milyon nüfusun çok az olduğu gerçeğidir. Bu nüfusun %30'unun Rus olmaması ve büyük bir kısmının da Türk ve Müslümandır. Nüfusu oldukça yaşlı olan Rusya'nın 2050 yılına gelindiğinde 100 milyonun altına düşeceği tahmin edilmektedir. Rusya, bir taraftan Ukrayna savaşı nedeniyle Batı ile kavgalı, diğer taraftan ise Orta Asya enerji rezervleri bakımından da Çin ile büyük rekabet halindedir. Diğer bir ifadeyle dünyanın üretim ambarı olan Çin, çok yüksek miktarda enerji tüketmektedir. Çin adeta kara delik gibi petrol, doğalgaz ve kömür gibi ne kadar fosil yakıt varsa tüketmektedir. Çin günümüzde bu ihtiyacının büyük bir kısmını Kazakistan ve Türkmenistan'dan tedarik etmektedir. İlerleyen yıllarda da Kuşak Yol Projesi ile Orta Asya rezervleri Çin için çok büyük anlam ifade edecek. Özetle Ukrayna savaşı sonucunda Rusya yenilgiye uğradığında, sıra Batı (ABD) tarafından Çin'e gelecektir. Ve/veya Batı (ABD) yenilgiye uğradığında, sıra Çin tarafında Rusya'ya gelecektir. Bu bağlamda Rusya sağduyulu hareket edip Türkiye ile ittifak ilişkilerini geliştirmeyi dikkate almalıdır.

Türkiye ise bölgede 1992 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'la başlattığı Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi, 2009'da Türk Konseyi ve daha sonra Türkmenistan, Macaristan ve KKTC'nin gözlemci üye olduğu, 2021 yılında da Türk Devletleri Teşkilatı'na (TDT) dönüşen oluşumu daha aktif kullanmalıdır. Türkiye bölge ülkeleri ile karşılıklı ticaret hacmini daha da arttırmalıdır. TDT bünyesinde ortak ordu, ortak savunma ve ortak gümrük birliği gibi oluşumlar ivedilikle kurulmalıdır.

7. ARKTİK BÖLGESİ (KUZEY KUTBU)'NİN PAYLAŞIMINA YÖNELİK BELİRSİZLİK VE ÇATIŞMALAR

Dünyada sanayileşmeyle birlikte karbon salımının artışına paralel olarak, özellikle 2000'li yılların başından itibaren yerküre hızla ısınmaya başlamıştır. Küresel ısınma olarak adlandırılan bu süreç iklim değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Yerküredeki ısınmanın sera etkisi yapması, buzulların hızla erimesine sebebiyet vermektedir. Arktik bölgesi olarak adlandırılan Kuzey Kutup bölgesindeki buzulların erimesi, özellikle bölgeye komşu olan ABD ve Rusya rekabetini derinden etkilemiş olmakla birlikte, bölgeye komşu olmayan Çin gibi devletlerin birbirleri ile çatışmalarını gün yüzüne çıkarmıştır.

Özetle Arktik bölgesindeki buzulların önemli bir kısmının erimesinin sonucunda yeni zenginlikler ortaya çıkmıştır. Bunlar:

- Yeni ticaret güzergâhları,
- Fosil yakıtlar bakımından yeni maden kaynakları,
- Nadir elementler bakımından yeni kaynaklar,
- Balıkçılık alanları genişlemiş (ticari değeri yüksek yaklaşık 430 balık türü vardır) (Baldıra, 2023: 92) ve

➤ Yeni turizm bölgeleri ortaya çıkmıştır.

Geçmiş yıllarda büyük buzul kütleleri altında bulunan, yukarıda sayılan zenginliklerin günümüzde ortaya çıkması, bölgeye komşu olan devletlerarasındaki rekabeti, çatışmaya dönüştürmüş olmakla birlikte, bölgeye komşu olmayan başta Çin olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin de iştahını kabartmıştır.

Arktik bölgesinde buzulların erimesinin sonucunda özellikle Rusya, ABD ve Çin başta olmak üzere Almanya, Fransa ve İngiltere arasında bölgenin paylaşımına yönelik büyük çatışma başlığı olan: “deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin anlaşmazlıklar” ortaya çıkmıştır.

Bölge üzerinde deniz yetki alanlarının paylaşımı, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı, iklim değişikliği ile mücadele başta olmak üzere birçok probleme çözüm bulabilme için 1996 yılında Arktik Konseyi kurulmuştur. Arktik Konseyi'nin daimi üyeleri: ABD, Rusya, Kanada, Danimarka, Norveç, İzlanda, İsveç ve Finlandiya'dır. Bu ülkeler aynı zamanda Arktik bölgesine kıyısı olan ülkelerdir. Arktik Konseyi'nin gözlemci üyeleri ise Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, Polonya, Hollanda, İspanya, İsviçre, Hindistan, Japonya, Güney Kore, Singapur ve Çin'dir. Burada dikkati çeken en önemli husus ise Çin'in konseydeki gözlemci üyeliği statusüdür. Çin, Arktik bölgesine komşu olmamakla birlikte, kendisini Arktik'e yakın komşu olarak görmektedir. Dış politikasını da bu hedef ve stratejiye göre yönlendirmektedir (Baldıra, 2023: 81).

Birleşmiş Milletler 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'ne göre devletlerin deniz ve okyanuslarda, deniz yetki alanları 200'midir (374 km). Fakat arktik bölgesi deniz ve kara alanlarıyla birlikte çok büyük bir alan olduğu için her devlet kendi kıyısından 200 mil denize doğru çıktığında, ortada dünyanın hiçbir ülkesine hukuki olarak henüz ait olmayan çok büyük bir açık deniz alanı kalmaktadır. Arktik üzerinden yürütülen çatışmanın temeli bu açık deniz alanında ortaya çıkan yeni ticaret güzergâhları ve maden kaynaklarının paylaşımıdır. Özellikle Çin, kuşak Yol Projesi kapsamında, Kuzey Kutup bölgesini çok büyük bir avantaj olarak görmektedir. Çin Kendisini Arktik'e yakın komşu olarak konumlandığından, Arktik'in yaklaşık olarak tam ortasından geçen, şimdilik buzullarla kaplı olan geçiş güzergâhını kendisi için tapulamaya çalışmaktadır. ABD ise Çin'i bölgeden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Çin'den Çıkan bir gemi, Asya Pasifik üzerinden güney güzergahını kullanarak Süveyş Kanalı'ndan, Akdeniz'e oradan da Avrupa'ya mal getirdiğinde, Arktik güzergahına oranla oldukça uzun ve maliyetlidir. Diğer bir ifadeyle Çin'den çıkan bir gemi güney güzergahı (Süveyş Kanalı-Akdeniz) yerine, Arktik (Kuzey Kutup) üzerinden Avrupa'ya mal taşıdığına yol mesafesi yaklaşık %40 oranında azalmaktadır. Mesafenin azalması yakıt maliyeti, sigortalama ücreti ve müşteriye daha hızlı mal ulaştırma gibi çeşitli yönlerden avantajlar sağlamaktadır.

ABD Jeoloji Araştırmalarının 2008 yılı verilerine göre Arktik bölgesinde 90 milyar varil petrol, 1.669 trilyon fit küp doğal gaz ve 44 milyar varil sıvı doğal rezervi bulunmaktadır. Bu rezervlerin de %84'ünün açık deniz bölgelerinde bulunduğu ifade edilmektedir (Seyedmohammad ve Isanedjad, 2023: 233). Bu oranlar dünyada kanıtlanmamış petrolün %13'üne doğalgazında %30'una denk gelmektedir (Baldıra, 2023: 90). Bölgede nadir elementler olarak adlandırılan değerli metal ve taşlarda mevcuttur. Bunlar: Kalay, uranyum, kurşun, apatit, demir, mika, titanyum, niyobyum, barit, ametist, kalsit, çinko, Nikel, fosfat, tantalit, bakır, alümina, flogopit, vermikülit, kuvars, florit ve altıdır. Bu madenlerin tahmini değerinin yaklaşık 1,5 ile 2 trilyon dolar olduğu varsayılmaktadır (Seyedmohammad ve Isanedjad, 2023: 234).

Bölgenin önemli bir kısmı hala buzullarla kaplı olduğu için bölgede devletlerin birbirlerine karşı üstünlük sağlamaları bakımından, buzkıran gemi teknolojisine sahip olmak çok büyük bir avantajdır. Rusya'nın 7 tanesi nükleer enerji, 30 tanesi de dizel ile çalışan 37 buzkıran gemisi vardır. ABD ve Çin'in ise ikişer tanedir. Bunlar ise dizel ile çalışmaktadır (Seyedmohammad ve Isanedjad, 2023: 236)

Arktik bölgesine kıyı uzunluğu en fazla olan ülke Rusya'dır. BMDHS göre; kıyı uzunluğu en fazla olan devletin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesi de o oranda geniş ve büyüktür. Bölgeye Rusya, ABD, Kanada, Danimarka, ve Norveç doğrudan komşudurlar. İsveç Finlandiya ve İzlanda ise bölgeye dolaylı yönden komşu oldukları için diğer devletlere oranla kıyı uzunlukları çok azdır. Rusya-Ukrayna savaşının başlamasıyla birlikte İsveç ve Finlandiya'nın hızlı bir şekilde NATO'ya üye olmak

istememesinin altında yatan temel sebep, Rusya korkusu değildir. ABD, İsveç ev Finlandiya üzerinden kendisine yönelik Arktik'te deniz yetki alanları bakımından ileriye dönük olarak daha fazla kazanım elde etmeyi hedeflemektedir. Rusya-Ukrayna savaşının ABD tarafından körüklenerek çıkartılmış olması, ilerleyen yıllarda Arktik üzerinde, ABD-Rusya arasında ve/veya ABD-Çin arasında büyük bir kavganın yaşanacağını ayak sesleridir. Rusya-Ukrayna savaşı buzdağının sadece görünen yüzüdür. Bu ve benzer sebeplerden dolayı Arktik, dünyada bölgesel ve küresel boyutta büyük bir çatışmaya gebe durumundadır.

8. ORTA DOĞU'DAKİ ÇATIŞMA BÖLGELERİ OLAN: HÜRMÜZ BOĞAZI, SÜVEYŞ KANALI, BABEL MENDEP BOĞAZI, FİLİSTİN MESELESİ VE EGE-AKDENİZ'İN PAYLAŞIMI SORUNU

Coğrafi konumu itibariyle Doğu ve Batı arasındaki kesişim güzergâhlarının kavşak noktası olan Orta Doğu, petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte Orta Doğu, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilmesinin sonucunda birçok kanlı savaş ve çatışmalara sahne olmuştur. Bunun temel sebepleri ise Orta Doğu'nun:

- Süveyş Kanalı, Babel Mendep Boğazı ve Hürmüz Boğazları gibi Asya Pasifiği, Akdeniz üzerinden Atlantik Okyanusu'na bağlayan ticaret güzergâhlarını bünyesinde barındırması,
- Dünyanın önemli petrol ve doğal gaz rezervlerinin bölgede bulunması,
- Müslümanlık, Musevilik ve Hıristiyanlık dinlerinin bu bölgede doğması ve
- İsrail devletinin kurulması için bu bölgenin seçilmesi,
- Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarını paylaşımı (kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge belirsizliği) sorunu,
- Türkiye ve Yunanistan arasındaki yetki alanlarını paylaşımı sorunu,
- KKTC'nin devlet olarak Batı tarafından yok sayılmasıdır.

Hz. Muhammed'in 632 yılında vefatının ardından Orta Doğu coğrafyasında yaklaşık olarak sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Eyyübiler, Memlûklüler, Osmanlı İmparatorluğu ve Batı sömürgeciliği hüküm sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin sonucunda, Batı merkezli İngiltere, ABD, Fransa ve Sovyetler Birliği-Rusya gibi emperyal, revizyonist ve yayılımcı politika izleyen ülkelerin hakimiyeti Orta Doğu'da başlamıştır. 1917 yılında İngilizlerin Filistin'i işgal etmeleri ve İngilizlerin Balfor Deklerasyonu'yla; Yahudilere, Filistin topraklarında bir devlet inşa etme sözü vermeleri sonucunda, dünyanın dört bir yanından Filistin'e Yahudi göçü hızlanmıştır. Balfor Deklerasyonu doğrultusunda 1948'de İsrail devleti kurulmuştur. İsrail 1948, 1956, 1967 ve 1973 yılında bölgenin Arap devletleriyle şiddetli savaşlar yapmış. İsrail, ABD ve İngiltere gibi Batılı devletlerin desteği ile girdiği tüm savaşlardan galip olarak ayrılmıştır (Çalık Topuz, 2023: 53-54). Es son savaş ise 7 Ekim 2023 yılında İsrail-Filistin arasında meydana gelmiştir. Bu savaş sonucunda yaklaşık yüz bine yakın masum Filistinli, İsrail tarafından soykırıma uğramıştır.

İsrail'in dış politikası; Yahudi inancı doğrultusunda, Siyoniz endekslî, Teopolitik bir yapıya sahiptir. Bu teopolitik uzantılı Siyonist yapı, 2. Dünya Savaşı sürecinde Avrupa'da, Yahudilerin zulme uğradıklarını iddia etmektedirler. Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölgenin kendilerine vadedilmiş topraklar olduğunu iddia etmektedirler. Yahudiler 2. Dünya Savaşı sürecinde sözde soykırıma uğradıkları iddialarını, aşırı abartarak, uluslararası ilişkiler karmaşası içerisinde kendilerine büyük bir mağduriyet aranası oluşturmuşlardır. Bu mağduriyet arenasını her konjunktürde kullanarak, sürekli dışarıdan tehdit var bahaneleri adı altında; revizyonist, yayılımcı ve soykırıma yönelik işgallerinden hiç geri durmamışlardır.

İsrail devletinin kendi uydurmuş olduğu sözde Yahudi inancına göre kendileri "Tanrı'nın seçilmiş halkıdır" bu sebeple diğer insanlar ise "goyim'dir". Uydurulmuş Yahudi inancına göre Goyim, Yahudi olmayan halkı tanımlar. Göyim'ler hayvanlar gibi aşağılık insanlardır, görevleri üstün ve seçilmiş İrk olan İsrail halkına hizmet etmektir. İsrail devleti kurulduğu günden itibaren güvenlikçi

politikalar yoluyla, teopolitik ekseninde, Siyonizm hedeflerine doğru adım adım ilerlemektedir. 7 Ekim 2023 yılında İsrail tarafından, Gazze’de yapılan yüzbinlerce soykırım, Siyonizm’in amaç ve hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple İsrail’in işgal girişimleri ile dini söylemleri arasında paralellik mevcuttur. Bu durum İsrail’in Siyonist yapılı teopolitik bir devlet olduğunun göstergesidir (Emir, 2024: 210).

Orta Doğu’da büyük kriz çıkma yoğunluğu yüksek olan Hürmüz Boğazı, Süveyş Kanalı, Babel Mendep Boğası gibi bölgelerin sorunları Filistin meselesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlantıda ABD gibi Batılı devletlerle, Çin’in Kuşak Yol Projesi’ne dair çıkarları çakışmaktadır. 2023 yılında çıkan Filistin-İsrail savaşı her ne kadar lokal kalıp, bölgesel bir savaşa dönüşmemiş olsa da Orta Doğu, ilerleyen yıllarda bölgesel ve küresel çaplı büyük dondurulmuş çatışmalara gebecektir. Çünkü dünya ticaret güzergâhlarının büyük bir kısmı buradan geçmekte ve enerji rezervlerinin önemli bir kısmı buradadır. Orta Doğu’nun en problemlili sorunsalı ise bölgede İsrail’in varlığıdır.

9. SONUÇ

Dünyada dondurulmuş çatışma alanları olarak nitelenen, diğer bir ifadeyle bölgesel ve küresel çapta çok büyük kriz çıkarma potansiyeline sahip, siyasal egemenliği tartışmalı olan bölgeler bu çalışmanın temel odak noktasını oluşturmuştur. Gerek siyasal egemenliğine ilişkin belirsizliklerinden, gerekse enerji rezervlerinin yoğunluğu ve ticaret güzergâhlarının öneminden dolayı dünyada birçok çatışma bölgesi mevcuttur. Dünyada ihtilafli olan bölgeler bu çalışma içerisinde kıtalara göre ayrıştırılarak, her biri üzerinde ayrıntılı analizler yapılmıştır.

Asya Pasifik’te Tayvan, Japonya, Kuzey Kore ve Kuril Adaları üzerinden yürütülen ABD-Çin ve Çin-Rusya arasındaki husumetler deniz yetki alanlarının sınırlandırılması kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan Tayvan’ı, ABD-Çin arasında büyük bir restleşme merkezi olduğu ve Çin’in, Tayvan konusunu adeta bir milli mesele haline getirdiği vurgulanmıştır. Uzak Doğu’da, Hindistan, Pakistan ve Çin arasındaki sınır anlaşmazlıklarının temelini oluşturan Keşmir sorununun bölgeye ve dünyaya yansımaları kapsamında, Hindistan’ın; Çin ve ABD arasında ilerleyen yıllarda nasıl konumlanabileceğine vurgu yapılmıştır. Fergana Vadisi, Zengezur koridoru, Karabağ sorunu, Gürcistan’ın Batı’ya yönelimi gibi konu başlıkları, Orta Asya, Hazar bölgesi ve Kafkasların temel çatışma bölgeleri olarak ele alınmıştır. Filistin-İsrail çatışması, Babülmendep Boğazı, İran-Basra Körfezi, Süveyş Kanalı, Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunu, Yunanistan’ın Ege Denizi’ndeki yayılmacı girişimleri; Orta Doğu’nun dondurulmuş çatışma başlıkları kapsamındadır. Rusya-Ukrayna savaşı, Bosna Hersek-Sırbistan ve Kosova-Sırbistan gerginlikleri Doğu Avrupa ve Balkanların temel kriz bölgeleridir. Bu kriz bölgelerinden çıkabilecek çatışmaların dünyaya yayılma riskleri bu çalışma kapsamındadır. Buzulların erimesine paralel olarak ortaya çıkan, Arktik bölgesindeki yeni ticaret güzergâhları ve enerji rezervlerinin paylaşımından kaynaklanan krizler; özellikle ABD, Rusya ve Çin başta olmak üzere dünyanın diğer ülkelerine olası yansımaları ayrıntılı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle son yıllarda Afrika’da çeşitli darbelerin meydana geldiği ve bu darbelerin sonucunda bölgede Rusya ve Çin etkisinin arttığı, buna paralel olarak da Fransa ve ABD’nin nüfuzunun azaldığı gözlemlenip, Afrika bölgesindeki kriz bölgeleri, dondurulmuş çatışma alanları kapsamında ele alınarak analizler yapılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Ağır, O. (2023). Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında Türk Dünyası Jeopolitiği, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12 Sayı: 2

Aparı, S. F. (2023). Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir meselesi 76 yıldır çözülmemiştir. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hindistan-ve-pakistan-arasindaki-kesmir-meselesi-76-yildir-cozulemiyor/2805971>

Aslan, M. (2024). Dünyada silahlanma yarışında son durum. Anadolu Ajansı. . <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-dunyada-silahlanma-yarisinda-son-durum/3171489>

Baldıra Selen, 2023, Avrupa Birliği’nin Arktik Politikası, Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 1,

Çalık Topuz, Z. (2024). Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellenmesi, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 10, Sayı:2

Çalışkan, B. (2023). Kırgızistan-Tacikistan sınırında çözüme doğru. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-kirgizistan-tacikistan-sinirinda-cozume-dogru/3113629>

Emir, (2024). İsrail'in Hamas Savaşı Bağlamında Teopolitik Motivasyonu İle Müttefiklik İlişkisinin Bölgesel Etki Analizi, UPA Strategic Affairs, Cilt: 5 Sayı: 1,

Ekip, T. A. (2024). Dünyada 12 bin 512 nükleer savaş başlığı mevcut. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-12-bin-512-nukleer-savas-basligi-mevcut/3163633>

Gönültaş, B. (2024). Küresel askeri harcamalarda 2023'te 2 trilyon 443 milyar dolarla rekor kırıldı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kuresel-askeri-harcamalarda-2023te-2-trilyon-443-milyar-dolarla-rekor-kirildi/3198616>

Kasapoğlu, C. (2024). 2. Soğuk Savaş kapıdayken NATO, Türk savunma sanayisi ve Baykar. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-2-soguk-savas-kapidayken-nato-turk-savunma-sanayisi-ve-baykar/3209694>

Karabulut, A. (2020). Güç Olgusu ve Nükleer Silahlanma Kazakistan-Kuzey Kore Karşılaştırması (Kazakistan Saha Araştırması). Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara

Kılıçdaroğlu, K. ve Demir, E. (2023) Kuruluşundan Bugüne Kuzey Kore'nin Dış Politikasında Değişim: Tarihsel Bir İnceleme, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt, 18 Sayı, 2

Kişi, E. (2023) Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu", Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 13

Karadağ, H. (2022). Türkistan'da Bir Sancı Odağı: Fergana Vadisi, Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 10, 8 - 18,

Laçiner, S. (2024). Kuzey Kore, Koca Avrupa'yı 6'ya Katladı. Top Mermisi Bulamayan Avrupa Füze Arayacak. Youtube Kanalı. <https://www.youtube.com/watch?v=AKZJEYUpE7s>

Laçiner, S. (2024). Coğrafya Kader midir? Kuzey ve Güney Kore Örneği. Youtube Kanalı. <https://www.youtube.com/watch?v=SpRhdNDcIJU>

Nazarı, M. İ. ve Karakaya, İ. (2023). Hindistan-Pakistan Çatışmasında Keşmir Sorunu, Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 3,

Oğuş, N. (2023) Çatışma Çözümlemesi Bakımından Keşmir Sorunu, İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 2

Ou, X. (2024). Value of goods exports from Taiwan to mainland China between 2013 and 2023(in billion U.S. dollars). Statista. <https://www.statista.com/statistics/1116752/taiwan-goods-exports-to-mainland-china/>

Özmen, S. (2022). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan Politikası ve Bu Politikanın Dünya Siyasetinde Önemi, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 3

Seyedmohammad, S. A. Ve Mohammad, I. (2023). 21. Yüzyılda Kuzey Kutbu'nun Jeopolitik Konumu ve Oluşan Yeni Jeopolitik Eksenleri (Rusya, Çin ve ABD), Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 2,

Sakman, T. (2024). Soykırıma mühimmat desteği: İsrail'e kim ne kadar silah gönderiyor? Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-soykirima-muhimmat-destegi-israile-kim-ne-kadar-silah-gonderiyor/3202823>

Tespam, 2024 (Türkiye Enerji Stratejileri ve Politikaları Araştırma Merkezi) <https://www.tespam.org/tr/>

Taşcıoğlu, Ö. L. (2023). İkinci Karabağ Savaşı ve Sonuçlar, Trakya Üniversitesi Sosyal

TRT Haber, 2024, Çin ve Kuzey Kore, 2024'ü "dostluk yılı" ilan etti, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/cin-ve-kuzey-kore-2024u-dostluk-yili-ilan-etti-825487.html>

Yeltin, H. ve Kaşlılar, M. M. (2023). Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu, Uluslararası Eşitlik politikası Dergisi cilt 3 Sayı 1

Yıldız, M. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşında Rusya'yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin Mi? Akademik Hassasiyetler, Cilt: 9 Sayı: 19

EXTENDED ABSTRACT

During the Cold War, which was established under the hegemony of the US, the US, together with the European countries, aimed at the collapse of the Soviet Union. From the early 1970s onwards, the US took China with it against the Soviet Union, integrated it into the world system and, together with European countries, destroyed the Soviet Union. Both in the bipolar world order and in the unipolar (US) world that began in the early 1990s, the US and its allies (such as Europe, Japan and China) lived happily ever after until the early 2000s.

By the first quarter of the 21st century, the hegemonic power of the United States has weakened, and in parallel, many large and small power centers, especially China, have emerged. The world is in the chaos of multipolar international relations, where the bipolar and/or unipolar order has collapsed. The US and its allies are not in a win-win situation as before, but rather in a lose-lose situation. In parallel with the US-China rivalry, China is on the rise, while Europe's economy is weakening due to the Russia-Ukraine war.

The fact that Western leaders turned a blind eye to the massacres in Gaza, on the one hand, and to the war in Ukraine, on the other, brought Western values into question and started the collapse of Western values. The world has entered a great crisis and this crisis is pregnant with great change and transformation. While there is a great power vacuum in the world, within this vacuum there are deep-rooted problems that have been merged with the crisis. These problems are global warming, climate change, environmental problems, energy security, food, water, migration, cyber-attacks, artificial intelligence, disinformation, increasing inequality and the collapse of justice. Parallel to the increase in problems in the world, questioning and rebellion against the system have also increased. As a result of all these developments, the world is facing many regional and global crises. In fact, any one of these crises is strong enough to cause the Third World War.

The main subject of this study is to investigate the potential of a small spark in various parts of the world such as Taiwan, North Korea, Kuril Islands, Kashmir, Karabakh, Zangezur Corridor, Arctic Region, Suez Canal, Hormuz and Babel Mandep straits to turn into World War III. In addition, the main objective of the study is to analyze the process leading to a major world war that may emerge over the disputed areas with sovereignty gaps on a regional and global scale, which are referred to as frozen conflict areas in the world.

The conclusion of this study is that the aforementioned crises over disputed areas with sovereignty gaps and the US-China rivalry emphasize that the footsteps of the third World War are already being heard.

The main focus of this study is on the regions of the world that are characterized as frozen conflict zones, in other words, regions with disputed political sovereignty that have the potential to create major regional and global crises. There are many conflict zones in the world due to uncertainties regarding political sovereignty, the density of energy reserves and the importance of trade routes. In this study, the disputed regions of the world have been categorized by continents and each of them has been analyzed in detail.

The US-China and China-Russia antagonisms in the Asia Pacific over Taiwan, Japan, North Korea and the Kuril Islands were tried to be explained in the context of maritime delimitation. On the other hand, it is emphasized that Taiwan is a major center of confrontation between the US and China and that China has turned the Taiwan issue into a national issue. In the Far East, within the scope of the

reflections of the Kashmir problem, which forms the basis of the border disputes between India, Pakistan and China, on the region and the world, it is emphasized how India may be positioned between China and the US in the coming years. Topics such as the Fergana Valley, the Zangezur corridor, the Karabakh conflict, and Georgia's orientation towards the West were discussed as the main conflict zones in Central Asia, the Caspian region and the Caucasus. The Palestinian-Israeli conflict, the Babul-Mandeb Strait, the Persian-Basra Gulf, the Suez Canal, the dispute over maritime jurisdiction in the Eastern Mediterranean, and Greece's expansionist initiatives in the Aegean Sea are among the frozen conflicts in the Middle East. The Russia-Ukraine war, Bosnia-Herzegovina-Serbia and Kosovo-Serbia tensions are the main crisis zones of Eastern Europe and the Balkans. The risks of spillover of conflicts that may emerge from these crisis zones to the world are within the scope of this study. The crises arising from the sharing of new trade routes and energy reserves in the Arctic region, which emerged in parallel with the melting of the glaciers, and their possible repercussions on other countries of the world, especially the US, Russia and China, are analyzed in detail. Especially in recent years, various coups have occurred in Africa, and as a result of these coups, the influence of Russia and China has increased in the region, and in parallel, the influence of France and the USA has decreased, and the crisis regions in the African region have been analyzed within the scope of frozen conflict areas.

TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI İŞSİZLİK ORANLARINI ETKİLİYOR MU? WAVELET YAKLAŞIMINDAN KANITLAR

DOES PUBLIC EXPENDITURES AFFECT UNEMPLOYMENT RATES IN TURKEY? EVIDENCE FROM THE WAVELET APPROACH

Eren ERGEN

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8756-5148, eergen@pau.edu.tr.

Tahsin AVCI

Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7243-8541, tavci@pau.edu.tr.

Şevket PAZARCI

Arş. Gör., Nişantaşı Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-3675-909X, sevk.pazarci@nisantasi.edu.tr.

Kabul Tarihi /

**Accepted: 28 Ağustos
2024**

İletişim /

**Correspondence: Tahsin
AVCI**

**Benzerlik Oranı/
Plagiasim: %21**

**Makale Türü/Article
Type: Araştırma
Makalesi/ Research
Article**

ÖZET

Maliye politikasının önemli amaçlarından birisi işsizlik oranlarının düşürülmesidir. Keynes'e göre işsizlik oranlarının düşürülmesinde kamu harcamaları maliye politikasının etkin bir aracıdır. Ancak kamu harcamalarının artması her zaman işsizlik oranlarını azaltmayabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, kamu harcamaları ile işsizlik oranları arasında pozitif bir ilişki bulunabilir. Bu durum literatürde Abrams Eğrisi Hipotezi (AEH) olarak anılmaktadır. Çalışmada 1988-2022 dönemine ait işsizlik oranları ve kamu harcamaları verileri ile AEH'nin geçerliliği test edilmektedir. Wavelet yaklaşımının kullanıldığı çalışmada Türkiye'de 2011-2018 yılları arasında kısa dönemde kamu harcamalarında yaşanan artışın işsizlik oranlarını artırdığı somut kanıtlarla sunulmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye'de AEH'nin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İşsizlik, Kamu Harcaması, Abrams, Wavelet

Jel Kodları: C02, E24, E62

ABSTRACT

One of the important goals of fiscal policy is to reduce unemployment rates. According to Keynes, public expenditures are an effective tool of fiscal policy in reducing unemployment rates. However, an increase in public expenditures may not always reduce unemployment rates. In more explicit terms, there may be a positive relationship between public expenditures and unemployment rates. This situation is referred to as the Abrams Curve Hypothesis (ACH) in the literature. In the study, the validity of the ACH is tested with unemployment rates and public expenditure data for the period 1988-2022. In the study, where the wavelet approach is used, concrete evidence is presented that the increase in public expenditures in the short term between 2011-2018 in Turkey increased unemployment rates. In other words, it was concluded that the ACH is valid in Turkey.

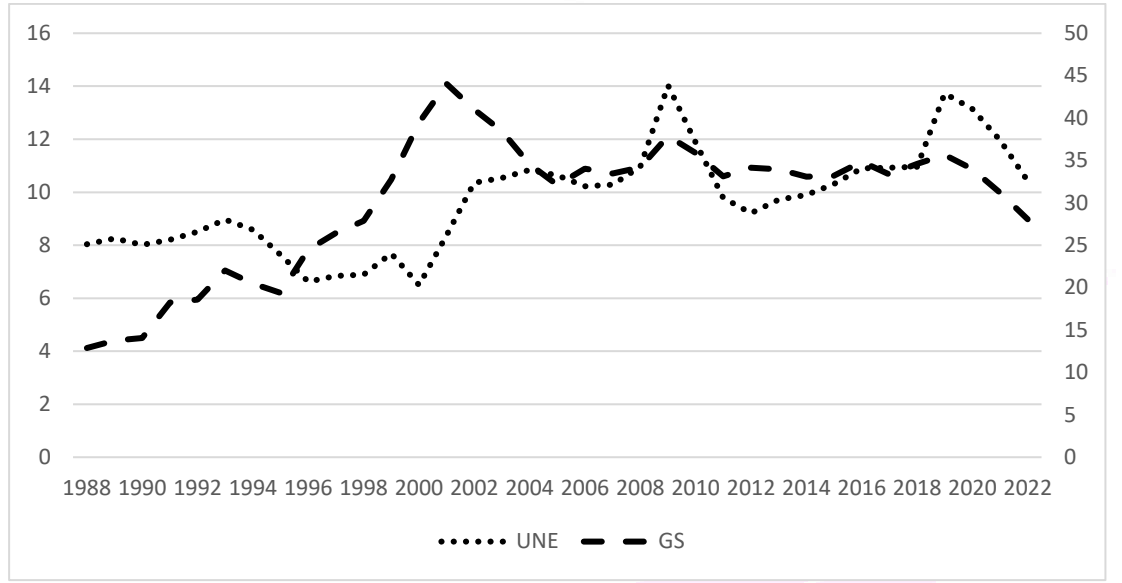
Keywords: Unemployment, Public Expenditures, Abrams, Wavelet

Jel Kods: C02, E24, E62

1. GİRİŞ

Maliye politikasının amaçlarından bir tanesi işsizlik oranlarının düşürülmesidir (Avcı ve Ergen, 2022: 92).. İşsizlik olgusu hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir makro sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik oranındaki yükselişler, hükümetleri önlem almaya sevk etmekte, buna göre para ve maliye politikalarını tasarlama yoluna gitmektedirler. İşsizlik, ülke ekonomilerinde hem politika yapıcılar için hem hane halkı için hem de firmalar için önemli bir problem olarak görülmektedir. Yüksek işsizlik oranları durumunda hükümetlerin oy oranının düşüş yaşanması beklenmekte, hane halkının alım gücünün düşmesi sonucunda tüketim ve yatırım kararlarının azaldığı ve bu durumun firmalar için talep daralması sonucunda üretim daralması şeklinde kendini göstermesi beklenmektedir. İşsizlik oranlarındaki artışların ekonomik, siyasi ve sosyal yönden tehdit oluşturma olasılığı, işsizlik oranlarını azaltıcı politika tasarımının önemini ortaya koymaktadır. İşsizlik oranlarının yükselmesinde kamu kesiminin müdahalesi bazı ekollerde sorunu oluşturan bir durumdayken bazı ekollerde ise sorunu çözen bir durumdadır (Durkaya ve Ceylan, 2016).

İşsizlik ülke ekonomileri için bir sorun olup, küresel ve yerel krizler de işsizliğe ivme kazandırmaktadır. Kredi piyasalarında yaşanan çalkantılar ve yüksek petrol fiyatları gibi dış faktörler de işsiz kişi saflarına daha fazla insanın katılmasına neden olabilmektedir. Türkiye ekonomisi yıllarca işsizlik problemi ile yüzleşmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde işsizlik oranındaki artış dikkat çekicidir. Şekil 1 incelendiğinde 1988'den 2022'ye kadar Türkiye'de işsizlik oranlarının seyri görülmektedir. 2008 küresel finans krizinde işsizlik oranlarının zirveyi gördüğü, daha sonra ise azalarak tek haneli seviyelere geldiği görülmektedir. 2012 yılından itibaren 2019'a kadar işsizlik oranlarında bir artış trendi görülmektedir. Daha sonraki süreçte ise trend azalan bir seyir halini almaya başlamıştır. Tüm dönem boyunca ortalama işsizlik oranı %9,71 olup, en yüksek işsizlik oranı ise %14,02 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. %6,49 ile en düşük işsizliğin 2000 yılında gerçekleştiği, son beş yılda (2018-2022) ise %12,04 ile tarihsel ortalamasının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Şekil 1'den de görüldüğü üzere Türkiye'de işsizlik oranı oynak bir yapı sergilemekte, buna ek olarak nispeten yüksek seviyelerde dalgalanmaktadır. Dolayısıyla şu çıkarılamayı yapmak mümkündür: Türkiye'deki yüksek işsizlik oranları önemli bir ekonomik problem olarak seyretmekte ve politika yapıcılar açısından önlenmesi gereken bir problem olarak düşünülmektedir. Şekil 1'de ayrıca 1988'den 2022'ye kadar Türkiye'de kamu harcamalarının seyri görülmektedir. 1988 yılından 2001 yılına kadar kamu harcamalarının milli gelire oranı artış trendinde hareket ederken, 2001 yılından sonra ise önce azalan sonra da yatay bir seyir izlemektedir. 35 yıl boyunca ortalama kamu harcamalarının milli gelire oranı %30,15 olup, en yüksek değer 2001 yılında %44,03'tür. Kamu harcamalarının milli gelire oranının en düşük olduğu yıl ise %12,87 ile 1988 yılıdır. Son beş yılda ise (2018-2022) kamu harcamalarının milli gelire oranı ortalama %32,69'dur.

Şekil 1: Türkiye’de İşsizlik Oranlarının ve Kamu Harcamalarının Seyri, 1988-2022

Kaynak: Kamu Harcamaları serisi Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. İşsizlik oranları serisi IMF veri tabanından elde edilmiştir.

Not: Şekil 1’de sol eksen işsizlik oranlarını ve sağ eksen kamu harcamalarının GSYİH’ye oranlarını yüzde olarak ifade etmektedir. Noktalı seri ile işsizlik oranları, kesikli çizgi ile kamu harcamaları gösterilmektedir.

İşsizlikle mücadele kapsamında maliye politikası araçları kullanılmaktadır. Kamu harcamaları bu araçlardan bir tanesini oluşturmaktadır (Tepekule ve Ergen, 2022: 191). Kamu harcamalarının maliye politikalarında tartışılmaya başlanması bir asır öncesine dayanmaktadır. 1929 Büyük Buhranı öncesinde kamu harcamalarının minimum seviyede tutulması gerektiği fikri hakimken Büyük Buhran sonrası dönemde ise artan kamu kesimi büyüklüğü fikri görülmektedir (Yavuz ve Ergen, 2017: 51). 1980’li yıllardaki neoliberal politikaların artması ile birlikte tarihsel süreç içerisinde kamu kesiminin büyüklüğü günümüzde de tartışma alanını korumaktadır. Günümüzde kamunun istihdam politikaları önem kazanmakta ve kamunun oluşturmuş olduğu istihdam politikaları izlenmektedir. Ülke ekonomileri için büyük bir sorun olarak karşımıza çıkan işsizlik olgusu politika yapıcılar açısından dikkatle takip edilmektedir.

Devletin yaptığı harcamalar sonucunda işsizliğin azalmasını bekleyen görüşün yanında tam tersi olarak kamu harcamaların işsizlik oranını arttırdığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Abrams (1999) çalışmasında 20 OECD ülkesinin verisini kullanarak kamu büyüklüğü ile işsizlik oranı arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Bu durum daha sonraları Abrams Eğrisi Hipotezi (AEH) olarak literatürde yer almaktadır (Topal ve Günay, 2018). Kamu harcamalarındaki artışın işsizlik oranındaki artışa yol açacağı fikrini öne süren Abrams (1999) bunu birkaç nedene dayandırmaktadır. Abrams’a göre kamu kesimi büyüklüğü vergi oranlarının artmasına yol açmakla birlikte bu durum, çalışma ve boş zaman arasındaki ödünleşimi harekete geçirerek işsizlik oranlarında bir artışa neden olmaktadır. Ayrıca, kamu kesiminin büyüklüğü yapılan düzenleme sayısının fazla olmasını da beraberinde getirerek bürokrasiyi artırması muhtemeldir. Kamu kesimi büyüdükçe, özel sektör yatırımlarını dışlayıcı bir etkiye de sahip olabilecektir (Altunakar Mercan ve Buyrukoğlu, 2020).

Abrams (1999) kamu sektörü hacmindeki artışların işsizlik oranındaki artışlara yol açabileceğini öne sürmektedir. Abrams (1992) bu pozitif ilişkiyi birkaç nedene bağlamaktadır. Birinci neden olarak kamu hacminin büyüklüğünün yüksek vergi oranlarına neden olacağıdır. Yüksek vergi oranı dolayısıyla, tüketiciler boş zamanı tercih edecekler ve bu durumda işsizlik oranında artışlar gözlemlenecektir. İkinci neden olarak ise, kamu hacminin büyük olması durumunda işsizliği kamu kaynakları ile finanse etmenin yüksek olması, dolayısıyla işsizliğin

toplumsal maliyetinin daha az olacağı şeklindedir. Üçüncü neden olarak, yüksek kamu hacminin olduğu bir durumda işgücü piyasasının düzenini etkileyen düzenlemelerin artması anlamına gelmektedir. Dördüncü ve son neden ise, kamu hacmindeki büyümenin özel sektör yatırımlarını dışlama etkisi yaparak (crowding out) işsizlik oranını artıracacağı şeklindedir (Aksoy vd., 2022).

Özellikle son on yılda Türkiye’de görülen ekonomik ve politik olaylar (örneğin: 2013 gezi parkı olayları, 15 Temmuz darbe girişimi) yanında küresel çapta yaşanan olaylar (örneğin Covid-19) sonucunda istihdamda dalgalanmalar gözlemlenmiştir. Türkiye, uzun yıllar boyunca işsizlik problemi ile yaşayan bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem ulusal hem küresel nitelikteki ekonomik ve politik olayların bu durumda payı olduğunu söylemek mümkündür. Eğitim politikasında yapılan yanlışlar ve reel sektör yatırımlarının istenilen seviyede olmaması dolayısıyla işsizlik oranlarının akran ülkelere kıyasla yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Aslan ve Kula, 2010).

Türkiye’nin çok çeşitli sebeplerle (eğitimin kalitesizliği, kadınların emek piyasasında yer almaması, yetersiz yatırımların bulunması vb.) uzun yıllardır yüksek işsizlik oranı ile mücadele ettiği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla işsizlik oranını etkileyen makro ekonomik ve sosyoekonomik belirleyicilerin incelenmesi önem kazanmaktadır. Bu amaçla bu çalışmada kamu büyüklüğü ile işsizlik oranı arasındaki ilişki AEH çerçevesinde incelenmektedir. 1988-2022 dönemi verileri ele alındığı çalışmada Wavelet yöntemi kullanılarak AEH’nin geçerliliği incelenmiştir. En iyi bilgimize göre, Wavelet yöntemi ile AEH’nin geçerliliğinin test edilmesi bu çalışmanın literatüre katkısı olarak sunulmaktadır. Ampirik bulgulara göre Türkiye’de kamu büyüklüğü işsizlik oranını pozitif etkilemektedir.

Çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde planlanmaktadır. İkinci bölümde ilgili literatüre yer verilmiş olup, üçüncü bölümde veri ve metodolojik çerçeve ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde çalışmanın bulguları paylaşılmış olup, altıncı bölümde sonuç kısmına yer verilmektedir.

2. LİTERATÜR

Makroekonomik değişkenler arasında özellikle işsizlik tüm toplumu ilgilendirdiğinden ve sosyo-ekonomik sonuçlar barındırdığından yakından izlenmektedir. Bu nedenle işsizlik oranlarını etkileyen değişkenler ekonomi literatüründe yoğun ilgi görmektedir. Bunlardan birisi kamu harcamalarıdır. Kamu harcamalarının işsizlik üzerine etkisini inceleyen ve literatürde AEH olarak adlandırılan ilk çalışma Abrams (1999) tarafından yapılmıştır. Çalışmada kamu harcamalarındaki artışın işsizlik oranlarında artışa neden olacağı hipotezi savunulmaktadır. Abrams’ın (1999) ardından konuya ilgi devam etmiş ve farklı dönemlerde farklı ülkeler için AEH çeşitli yöntemlerle analiz edilmiştir. Konuyla ilgili literatürde yapılan çalışmaların özeti Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Abram Eğrisi Hipotezine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Çalışmanın Yazar (lar) / Ülke(ler) / Dönem	Değişkenler	Yöntem	Sonuçlar
Yerli Çalışmalara Ait Literatür			
Aslan ve Kula (2010)	Tüketici fiyat endeksi CPI	Johansen	Eşbütünleşme vardır (+)
/	Kişi başına gelir GDP	Eşbütünleşme	Lnu1 ⇒ lngovsize
Türkiye	Hükümet harcamalarının	VAR	lngovsize ⇒ Lnu1
/	GSMH’ye oranı	Engle ve	lngovsize ⇒ Lnu2
2000:1-2007:3	GOVSIZE	Granger	lngovsize ⇒ Lnu3
	Ortaokul veya dengi U1	(1987)	Lnu4 ⇒ lngovsize
	Lise mezunu U2	nedensellik	
	Lise dengi U3		
	Yüksekokul veya fakülte		
	MEZUNU U4		

Göze Kaya, vd. (2015) / Türkiye / 1990-2013	Türkiye'deki toplam istihdam sayısı (Logist) Türkiye'deki kamu cari harcamaları (Logch) Türkiye'deki kamu yatırım harcamaları (logyh) Türkiye'deki kamu transfer harcamaları (Logtrh) Türkiye'deki özel yatırım harcamaları (Logoy) Türkiye'deki özel tüketim harcamaları (Logot) 1994, 2001 ve 2008 krizlerini içeren dummy değişken (Kukla)	Granger nedensellik	Kamu Harcamaları ndan istihdama doğru bir nedensellik ilişkine rastlanılmamıştır. İstihdamdan cari harcama-lara doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Logist→logch Logch→logyh Logot→logch Logoy→logyh Logot→logyh Logtrh→logot
Kanca ve Bayrak (2015) / Türkiye / 1980-2013	Cari harcamalar (CE) Yatırım harcamaları (İE) Transfer harcamaları (TRE) İşsizlik oranı (UNP)	Johansen ve Granger Nedensellik Testi	Eşbütünleşme yoktur. Transfer harcamaları ile İşsizlik düzeyi arasında çift yönlü bir nedensellik, cari ve yatırım harcamaları ile İşsizlik düzeyi arasında ise ters yönlü bir ilişki olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır.
Durkaya ve Ceylan (2016) / Türkiye / 2002-2014	İşsizlik oranı (İÖ) Kamu büyüklüğü (KB) Reel gayri safi yurt içi hasıla (Y)	ARDL Sınır Testi Toda-Yamamoto nedensellik Testi	Eşbütünleşme vardır (+) Bağımlı değişken İÖ lkb→lio, ly→lio Bağımlı değişken KB lio→lkb, ly→lkb Bağımlı değişken Y lkb→ly, lio→ly Kamu büyüklüğü, reel gayri safi yurt içi hasıla ile İşsizlik arasında uzun dönemli ters yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir
Erdoğan vd. (2018) / Türkiye / 2006:1-2016:2	Kamu Sektörü Büyüklüğü (KBt) İşsizlik Oranı (UNt) Enflasyon Oranı (INft) Milli Gelir Büyüme Oranı (GRWt)	VAR, Engle-Granger	Abrams teorisini destekleyecek nitelikte bir sonuç bulunmuştur. Kamu büyüklüğünden işsizliğe kısa dönemde pozitif yönlü bir etki vardır. İşsizlikten kamu büyüklüğüne doğru tek yönlü bir nedensellik vardır. Büyüme ile İşsizlik arasında negatif yönlü ilişki vardır.
Bölükbaş (2018) / Türkiye / 2005Q1-2018Q1	Kamu harcamalarındaki cari artış oranı İşsizlik oranı Genç İşsizlik oranı	Toda-Yamamoto nedensellik testi	Kamu büyüklüğünden işsizliğe ve genç işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Topal ve Günay (2018) / Türkiye / 1965-2016	İşsizlik oranı (ISO) Kamu sektörü hacmi Milli gelirdeki (GSYH) Enflasyon (ENF) Ticari dışa açıklık (TDA) Beşerî sermaye stokunun (BS) Dış borç stoku (DBORC).	ARDL	Eşbütünleşme vardır (-) Kısa dönemde kamu sektörü hacminde, GSYH'de, ticari dışa açıklık düzeyinde ve dış borçlardaki artışlar İşsizlik oranını azaltmaktadır. Uzun dönemde İşsizlik oranını arttırdığı sonucuna varılmaktadır.

Güney Balkaya (2018) / Türkiye 2006Q1-2017Q3	ve İşsizlik (UNP) Cari harcamaları (CE) Yatırım harcamalarını (IE) Transfer harcamalarını (TE) Ticari açıklık (TOI) Genç İşsizlik (YUNP)	ARDL sınırı testi	Eşbütünleşme vardır (-) Uzun dönemde cari ve transfer harcamaları ile İşsizlik arasında pozitif, ticari açıklık ile İşsizlik arasında ise negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Yatırım ve transfer harcamaları ile genç İşsizlik arasında pozitif, ticari açıklık ile genç İşsizlik arasında negatif bir ilişki
Bölükbaş (2019) / Türkiye 2005Q1-2018Q1	İşsizlik (IS) Devletin nihai tüketim harcamaları (TH)	Granger nedensellik	TH, IS'nin Granger nedenidir.
Altunakar vd. (2020) / Türkiye 1980-2019	İşsizlik Oranı Kamu Hacmi (Kamu Harcamaları / GSYİH) Kişi Başı Milli Gelir (Log) Enflasyon Oranı Ticari Dışa Açıklık ((İthalat+İhracat)/GSYİH) Beşerî Sermaye (15-64 Yaş / Toplam Nüfus) Dış Borç	ARDL	Eşbütünleşme vardır. Türkiye'de Abrams eğrisinin kısa dönemde geçerli uzun dönemde ise geçersizdir. Armeş eğrisi ise geçerlidir. Kamu Harcamaları ndaki artış işsizliği artırmaktadır.
Bektaş (2020) / Türkiye 1990-2017	Kamu Yatırım Harcamaları /GSYH İşsizlik oranları	Engle-Granger	Eşbütünleşme vardır (+) İşsizlik oranları Kamu Yatırım Harcamaları /GSYH'nin nedenidir
Özer (2020) / Türkiye 1980-2018	Kamu büyüklüğü (G) İşsizlik oranı (U)	Fourier Shin Eşbütünleşme Testi (Tsong vd. (2016)) Toda-Yamamoto nedensellik testi	Eşbütünleşme vardır (-) Kamu Harcamaları ndan İşsizlik oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar, Abrams eğrisinin Türkiye için geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.
Sağdıç ve Yıldız (2020) / Türkiye 2004-2018	Kamu Harcamaları (KH) İşsizlik (İS)	Westerlund (2008) Durbin Hausman Eşbütünleşme Testi, Panel ARDL	Eşbütünleşme vardır (-) Kısa dönemde Abrams Eğrisi Hipotezi'nin, uzun dönemde ise Keynesyen Yaklaşım'ın geçerli olduğunu sonucuna varılmaktadır.
Ayas ve Ayas (2021) / Türkiye 1988-2018	Kamu Harcamaları (PE) İşsizlik oranları (UNP) Kamu Harcamaları nın pozitif şokları (PE+) İşsizlik oranının pozitif şokları (UNP+)	VAR Granger Nedensellik Testi	UNP+ → PE+
Dura ve Çevikalp (2021) / Türkiye 1995-2019	Genç İşsizlik oranları (youthunemp) Ticari özgürlükler (TO) Kamu Harcamaları (KH) Yükseköğretim öğrenci sayıları (ÜNV)	Johansen Eşbütünleşme	Eşbütünleşme vardır (-). Genç İşsizlik ile ticari özgürlükler, kamu harcamaları ve yükseköğretim öğrenci sayıları arasında uzun dönem ilişkisi olduğunu yönündedir
Uçal (2021) / 15 Avrupa	İşsizlik oranı Kamu Harcamaları Ekonomik büyüme	Westerlund ve Edgerton (2007)	Eşbütünleşme vardır (+) Kamu Harcamaları nın katsayısının pozitif ve anlamlı çıkması Abrams

Ülkesi / 1995-2012				Eğrisi ile uyumlu şekilde İşsizlikle kamu ekonomik büyüklüğü arasında aynı yönde ilişki olduğunu gösteriyor.
Yürük ve Acaroğlu (2021) / Türkiye / 1985:1-2019:4	Kamu Harcamaları (LKH) İşsizlik Düzeyi LİD	Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi		Abrams eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını göstermektedir. İşsizlik pozitif şoku ile Kamu Harcamaları pozitif şoku arasında asimetrik nedensellik ilişkisine rastlanmaktadır. LKH →LİD, LİD→LKH
Bulut ve Yayla (2021) / 21 Gelişen Ülke / 2001-2018	İstihdam oranları Büyüme Kamu Harcamaları Dolaylı vergiler Dolaysız vergiler Enflasyon Dış ticaret	Panel regresyon analizi		Abrams eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını göstermektedir.
Aksoy, vd., (2022) / Türkiye / 2009Q1-2020Q4	Toplam İşsizlik Oranı (TİO) Erkek İşsizlik Oranı (EİO) Kadın İşsizlik Oranı (KİO) Faiz Dışı Kamu Harcamaları'nın GSYH'ya Oranı (FDKH) Enflasyon Oranı (ENF) Reel GSYH (LRGSYH) Çalışan Kişi Başına Üretim Verimliliği (LVER)	VAR		Abrams Eğrisi'nin genel ve erkek İşsizlik oranları için geçerli olduğu, fakat kadın İşsizlik oranında geçerli olmadığı sonucuna varılmaktadır
Çalış (2022) / Türkiye / 2006:1-2022:1	İşsizlik Oranı Genç İşsizlik Oranı Reel Döviz Kuru Sanayi Üretim Endeksi Tüketici Fiyat Endeksi Kamu Harcamaları Faiz	ARDL, Toda-Yamamoto Nedensellik Testi		Eşbütünleşme vardır (+) İşsizlik oranıyla faiz oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. İşsizlik oranı ile büyüme arasında tek yönlü nedensellik vardır. İşsizlik; döviz kuru, faiz dışı Kamu Harcamaları ve enflasyon arasında bir ilişki bulunamamıştır.
Doğaner (2023) / Türkiye / 1980-2020	Kamu Harcamaları İşsizlik Oranı	Becker-Enders-Lee (2006) Fourier Birim Kök Testi, Tsong, Leei Tsai ve Hu (2016) Fourier Eşbütünleşme Testi		Eşbütünleşme vardır (+) İşsizlik oranının Kamu harcamasını pozitif yönlü etkilemektedir.
Uslu (2023) / Türkiye / 1978-2020	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İşsizlik Oranı	Carrion-i-Silvestre vd. (2009) Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi, Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme		Eşbütünleşme vardır (+) Kamu harcamaları işsizliği ve milli geliri arttırmaktadır.

		Testi Sonuçları	
Yabancı Çalışmalara Ait Literatür			
Abrams (1999) / G7 Ülkeleri / 1984-1993	Kamu Harcamaları (G) İşsizlik oranı (U)	Regresyon analizi	Kamu Harcamaları ile İşsizlik oranı arasında pozitif ilişki vardır.
Christopoulos vd. (2005) / 10 Avrupa Ülkeleri / 1961- 1999	İşsizlik oranı (U) Kamu Harcamaları (G) Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (Y) Enflasyon Oranı (P) Nüfusa dayalı TÜFE (POP)	Panel eş bütünleşme	Abrams eğrisi hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır. Kamu Harcamaları ve İşsizlik arasında pozitif ilişki vardır. G→U
Feldmann (2009) / 58 Gelişen Ülke / 1980-2003	Kamu Harcamaları İşsizlik oranı Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GDP) Esnek işgücü piyasası düzenlemesi Düşük üst marjinal vergi oranı Transfer harcamaları Sübvansiyon	Panel regresyon analizi	Kamu Harcamaları'nın işsizliği artırdığı, vergilerin ise uzun dönemde işsizliği artırıcı bir etkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır.
Wang ve Abrams (2011) / 20 OECD Ülkeleri / 1970-1999	Kamu Harcamaları (G) İşsizlik oranı (U) Enflasyon (INF)	Panel regresyon analizi	Abrams Eğrisi hipotezi geçerlidir. Kamu harcamasının İşsizlik oranı arttırdığı sonucuna varılmaktadır.
Olofsson (2013) / İsveç / 1994-2012	Kamu Harcamaları (G) İşsizlik oranı (U) Vergiler (T) Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GDP) Faiz oranı (R)	VAR modeli Wald-Granger causality	Kamu Harcamalarındaki artışın işsizliği arttıracığı sonucuna ulaşmaktadır.
Abouelfarag ve Qutb (2020) Mısır (1980–2017)	İşsizlik oranı (U) Kamu Harcamaları (EXP) Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GDPP) Enflasyon (INF) Doğrudan yabancı yatırım (FDI)	Vektör hata düzeltilme modelini (VECM)	Sonuçlar incelendiğinde artan Kamu harcamalarının uzun dönemde işsizlik oranında artışa neden olduğunu ortaya koymaktadır.
Obisike vd. (2020) Nijerya (1981-2016)	İşsizlik (UNEMP) Sağlık harcamaları (REXP) Eğitim harcamaları (REXPE) Sağlık ve eğitim için sermaye harcamaları (CEXPEH)	En Küçük Kareler (OLS) regresyon modeli	Çalışmanın sonuçlarına göre Sağlık ve eğitim için sermaye harcamaları Nijerya'da işsizlik üzerinde pozitif anlamli bir etkisi vardır.
Shoorekchali ve Gharavi (2021) İran (1979-2018)	Kamu Büyüklüğü (G) İşsizlik oranı (U) Nüfus artış hızı Tüketici Fiyat Endeksi Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GDP)	Markov- Switching regresyon modeli	Sonuçlara göre reel ekonomik büyümenin işsizlik oranı üzerinde anlamli bir negatif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Enflasyon kısa vadede işsizlik oranını düşürmesine rağmen uzun vadede işsizlik oranını artırmaktadır.

Tablo 1 AEH'ye ait hem yerli hem yabancı çalışmaların özetini göstermektedir. AEH'nin analiz edilmesinde kamu harcamalarını ve işsizlik değişkenlerini kullanan çalışmalara (Abrams, 1999; Göze Kaya vd., 2015; Kanca ve Bayrak, 2015; Durakaya ve Ceylan, 2016; Bölükbaş, 2018; Bölükbaş, 2019; Bektaş, 2020; Sağdıç ve Yıldız, 2020; Yürük ve Acaroğlu, 2021) ek olarak enflasyon oranını kullanan (Christopoulos vd., 2005; Aslan ve Kula, 2010; Erdoğan vd., 2018; Topal ve Günay, 2018; Altunakar vd., 2020) çalışmalar da bulunmaktadır. AEH analiz edilmesinde Topal ve Günay (2018) çalışmasında ticari dışa açıklık, beşerî sermaye stoku ve dış borç stoku gibi değişkenleri de kullanmıştır. Benzer şekilde Çalış (2022) çalışmasında da kamu harcamaları ve işsizlik değişkenlerinin dışında reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi, tüketici fiyat endeksi ve faiz gibi farklı değişkenleri kullanmaktadır. Özetlemek gerekirse, AEH analiz edilmesinde literatürde sıklıkla kamu harcaması ve işsizlik değişkenleri kullanılmaktadır.

AEH analiz edilmesinde Aslan ve Kula (2010), Kanca ve Bayrak (2015) ile Dura ve Çevikalp (2021) Johansen eşbütünleşme testini; Göze Kaya, vd. (2015) ve Bölükbaş (2019) Granger nedensellik testini; Durkaya ve Ceylan (2016), Topal ve Günay (2018), Güney ve Balkaya (2018), Altunakar vd. (2020) ve Çalış (2022) ARDL testini; Bölükbaş (2018) ve Bektaş (2020) sırasıyla Toda-Yamamoto ve Engle-Granger nedensellik testini kullanmaktadır. Kısacası AEH literatüründe farklı eşbütünleşme ve nedensellik testleri ile analiz yapılmaktadır. Bu çalışmada literatürden farklı olarak Wavelet yaklaşımı kullanılarak AEH'nin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Erişilebilen literatürden hareketle diğer çalışmalardan farklı olarak Wavelet yaklaşımı ile AEH'nin geçerliliğinin araştırılması bu çalışmanın literatüre katkısı olarak gösterilebilir.

3. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

AEH analizinde literatürde sıklıkla işsizlik oranları ve kamu harcamaları kullanılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada da Türkiye için AEH geçerliliğinin test edilmesinde 1988-2022 dönemine ait işsizlik oranları ve kamu harcamaları verileri kullanılmaktadır. Abrams'ın (1999) çalışmasına benzer şekilde kamu harcamaları GSYİH'ye oranlanarak kamu büyüklüğü değişkeni çalışmada açıklayıcı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Değişkenler ve açıklamaları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Açıklamalar

Değişken	Kısaltması	Kaynak
İşsizlik	UNE	Dünya Bankası
Kamu Büyüklüğü* (Kamu harcamaları/GSYİH)	GS	IMF

*Not: *Kamu büyüklüğü değişkeni için link: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/FPP>*

Wavelet yaklaşımı analizleri temelde iki soruya odaklanmaktadır. Bunlardan ilki, wavelet dalgacık uyumu katsayıları zaman serisi verilerini sapmasız olarak karakterize edebilir mi sorusu iken, ikincisi ise dalgacık uyumu katsayılarından orijinal zaman serisinin yeniden oluşturulup oluşturulamayacağı sorusudur. Mevcut literatüre göre bu iki sorunun cevabı da olumludur. Ayrıca wavelet yaklaşımı analiz edilen verilerin durağanlık şartı taşımasını gerektirmeden zaman-frekans çıktısını sunabilmesi, literatürde sıkça kullanılan alternatif testlere yeni bir bakış açısı sunmaktadır (Liu, 1994).

Wavelet yaklaşımında öncelikle yumuşatma işlemi uygulanmaktadır. Bu işlem ise hem dalgacık seçimine hem ölçeğe bağlı olmalıdır. $W_n^X(s)$ ve $W_n^Y(s)$ şeklinde dalgacık dönüşümüne sahip iki farklı seri (X ve Y) verildiğinde, n zaman ve s ölçeği ifade edecek biçimde denklem şu şekilde tanımlanmaktadır (Torrence ve Webster, 1999):

$$W_n^{XY}(s) = W_n^X(s)W_n^{Y*}(s), \quad (1)$$

(1) no'lu denklemde (*) karmaşık sayının eşleniğini, $W_n^X(s)$ ve $W_n^Y(s)$ ise sırasıyla X ve Y'nin sürekli wavelet dönüşümlerini ifade etmektedir.

$$R_n^2(s) = \frac{|(s^{-1}W_n^{XY}(s))|^2}{(s^{-1}|W_n^X(s)|^2)(s^{-1}|W_n^Y(s)|^2)}, \quad (2)$$

Denklem (2)'te s , analiz edilen dönem boyunca frekans ile bir yumuşatma sürecini ifade etmektedir. “ $\langle \rangle$ ” ile zaman ve ölçekte yumuşatma gösterilmektedir. Buna göre, $R_n^2(s)$ 0-1 arasında değerler almaktadır. $R_n^2(s)$ değeri arttıkça veri setlerinin korelasyonu artmaktadır.

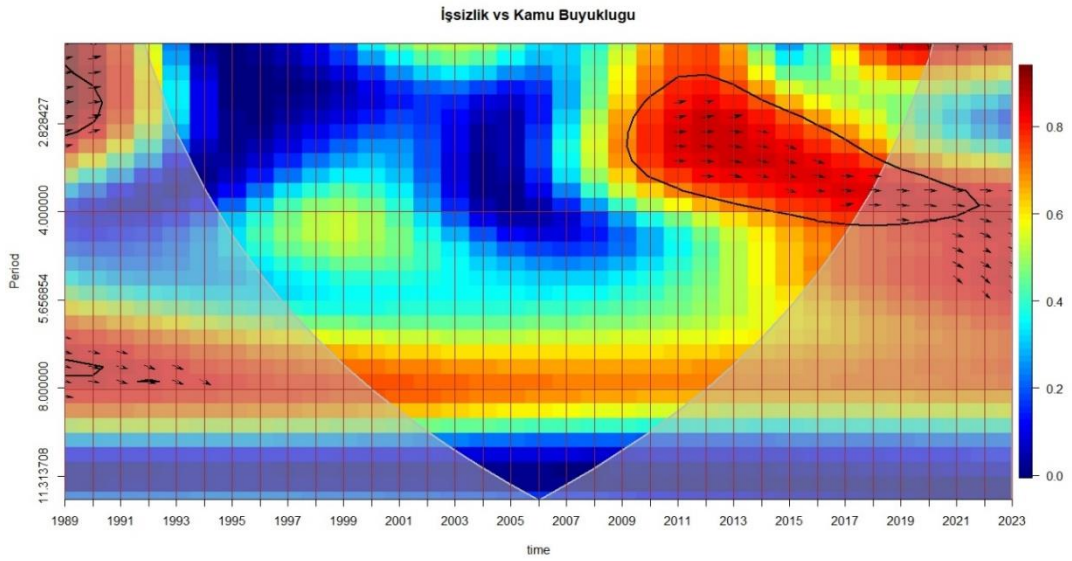
İncelenen zaman serileri arasındaki nedensellik bağımlı ortaya çıkaran evre farklılık analizi ise şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\phi_n(s) = \tan^{-1} \left(\frac{\Im\{s^{-1}W_n^{XY}(s)\}}{\Re\{s^{-1}W_n^{XY}(s)\}} \right), \quad (3)$$

(3) no'lu denklemde \Re ve \Im ile sırasıyla düzgünleştirilmiş sanal ve reel kısımlar ifade edilmektedir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde wavelet yaklaşımı ile elde edilen bulguların açıklanması planlanmaktadır. Analiz, metodoloji bölümünde gösterildiği şekilde Tarık C. Gouhier ve Aslak Grinsted tarafından geliştirilen “*biwavelet*” koduyla R stüdyo programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2: Türkiye’de İşsizlik ve Kamu Büyüklüğü İlişkisi, 1988-2022

Şekil 2’de renkler maviden kırmızıya doğru gittikçe seriler arasındaki ilişkinin güçlendiği anlaşılmaktadır. Şekilde yer alan okların yönü incelenen serilerin sahip olduğu ilişkiler hakkında bilgi vermektedir (Yavuz vd., 2023). Buna göre oklar sağa (sola) 90° açıyla izleniyorsa değişkenler arasında pozitif (negatif) ilişkili bulunmaktadır. Buna ek olarak oklar 90° yukarıyı (aşağıyı) gösterirse işsizlikten kamu büyüklüğüne (kamu büyüklüğünden işsizliğe) doğru nedensellik bulunmaktadır (Pal ve Mitra, 2019).

Şekil 2 incelendiğinde; 1988-1992 ve 2019-2022 dönemleri istatistiki olarak anlamlı sonuçların bulunmadığı dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 2011-2018 döneminde düşük yatırım ufuklarında işsizlik ve kamu büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki görülmektedir. Bir başka deyişle, 2011-2018 yılları boyunca değişkenler arasında kısa dönemli güçlü bir ilişkiye ek olarak kamu büyüklüğünde meydana gelen artışlar işsizlik oranlarını artırmaktadır. Buna göre Türkiye’de 2011-2018 döneminde AEH’nin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Ulaşılan bulgular literatürde yer alan bazı çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Abrams, 1999; Christopoulos vd., 2005; Aslan ve Kula, 2010; Olofson, 2013; Erdoğan vd., 2018; Bölükbaş, 2018; Altunakar vd., 2020; Sağdıç ve Yıldız, 2020). Literatürde bu çalışmanın sonuçlarıyla benzeşen sonuçlar bulunmakla birlikte, bu çalışmada elde edilen bulguların aksine sonuçlar sunan çalışmalar da yer almaktadır (Göze Kaya, 2015; Topal ve Günay, 2018; Obisike vd., 2020; Bulut ve Yayla, 2021; Aksoy vd., 2022). Elde edilen bulgularda ortaya çıkan farklılaşmanın çalışmalarda kullanılan yöntemden kaynaklandığı düşünülmektedir.

5. SONUÇ

Devletin ekonomiye müdahalesinin ne kadar olması gerektiği sorusu eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Büyük Buhran döneminde devletin aktif müdahalesini savunanlar ön plana çıkarken, 1980'li yıllarda ise özelleştirmelerle birlikte devletin müdahalesinin en aza indirilmesi gerektiği görüşü desteklenmiştir. Daha açık bir ifadeyle, dönemler itibariyle devletin ekonomiye olan müdahalesinin ne kadar olması gerektiği farklılaşan düşüncelere sahip olmaktadır.

Devletin ekonomiye müdahalesi, devletin büyüklüğü olarak da adlandırılmaktadır. Devletin büyüklüğünün ölçülmesinin yöntemlerinden birisi de kamu harcamalarının GSYİH'ye oranıdır. Kamu harcamalarının GSYİH'ye oranının değişmesi ise sosyo-ekonomik anlamda farklı unsurları etkileyebilmektedir. Bunlardan birisi işsizlik oranları hakkında ortaya çıkmaktadır. Abrams (1999) kamu büyüklüğünün artmasının işsizlik oranlarını arttıracakını belirtmektedir. Bu çalışmada da AEH olarak adlandırılan bu durumun Türkiye için analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Wavelet yaklaşımı kullanılarak yapılan analiz 1988-2022 dönemine ait yıllık verileri kapsamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre 1992-2007 döneminde kamu harcamaları ve işsizlik arasında bir korelasyon bulunmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1990'lı yıllar Türkiye'nin kayıp ekonomik yılları olarak anılmaktadır. Siyasi istikrarsızlıklar ekonomide de dalgalanmalara yol açmıştır. 2002 yılında yapılan seçimler neticesinde hükümet değişmiş ve bir dizi ekonomik politikalar uygulamaya konulmuştur. Özellikle 2006 yılında Avrupa Birliği ile yaşanan olumlu gelişmelerden sonra ekonomik istikrarın nispeten sağlandığı söylenebilir. Bu dönemden sonra ise 2011-2018 döneminde kısa vadede işsizlik ile kamu harcamaları arasında yüksek korelasyon bulunmaktadır. Bunun nedeni olarak 2011 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen genel seçimler gösterilebilir. Nitekim seçim dönemlerinde politikacılar oy maksimizasyonu düşüncesiyle popülist politikalar uygulayabilmektedir. 2011 ve 2018 yılları boyunca Türkiye 4 defa genel seçim yaşamıştır (YSK, 2022). Bu dönemde kamu harcamalarının artmasının (TCMB, 2024) ekonomi üzerinde farklılaşan etkiler yarattığı düşünülmektedir. Nitekim kamu harcamaları faiz oranlarını etkileyerek özel sektörün yatırım tercihlerini değiştirebilmektedir. Dolayısıyla kamu harcamaları ve işsizlik oranları arasında bir ilişki oluşmaktadır.

Türkiye açısından incelendiğinde sadece seçimler değil aynı zamanda küresel kriz de kamu harcamalarının artmasında etkili olmuştur. 2008 sonrası dönemde kamu büyüklüğünün artırılması fikrinin ekonomiye hâkim olması nedeniyle bu çalışmada incelenen dönemde 2011-2018 döneminde işsizlikle kamu harcamaları arasında kısa vadede yüksek korelasyon olduğu düşünülmektedir. Dahası bu dönemde işsizlik ve kamu harcamaları arasında pozitif ilişki gözlenmektedir. Bir başka deyişle, kamu büyüklüğünün artması Türkiye'de işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Elde edilen bu bulguya göre Türkiye'de AEH'nin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Özetlemek gerekirse, Türkiye'de özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde devletin aktif müdahalesi sonucunda işsizlik ile kamu harcamaları arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Ancak uygulanan maliye politikası işsizlik oranlarını arttırıcı etki yaratmaktadır. Bu durumun nedeni olarak kamu harcamalarının (faiz harcamaları, üretken olmayan yatırım harcamaları vb.) verimsiz alanlara yönelmesi gösterilebilir. Bu nedenle Türkiye'de uygulanacak maliye politikası titizlikle seçilmeli ve özel sektörü dışlamayacak, işsizlik

oranlarını arttırmayacak ve diğer makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etki oluşturmayacak şekilde belirlenmelidir.

KAYNAKÇA

Abouelfarag, H. A., ve Qutb, R. (2021). Does government expenditure reduce unemployment in Egypt?, *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 37(3), 355-374.

Abrams, B. A. (1999). The effect of government size on the unemployment rate. *Public Choice*, 99(3/4), 395-401.

Aksoy, N., İvrendi, M., ve Türken, F. (2022). Abrams Eğrisi Hipotezinde Cinsiyet ve Eğitimin Rolü: Türkiye Örneği. *International Journal of Public Finance*, 7(2), 487-508. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1110638>

Altunakar, Ş., ve Buyrukoğlu, S. (2020). Türkiye’de Abrams ve Armey eğrilerinin geçerliliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 1862-1878. <https://doi.org/10.17755/esosder.730089>

Aslan, A., ve Kula, F. (2010). Kamu sektör büyüklüğü-İşsizlik ilişkisi: Abrams eğrisi’nin Türkiye ekonomisi için testi. *Maliye Dergisi*, 159, 155-166.

Avcı, T., ve Ergen, E. (2022). Kalkınma Planlarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Araştırılması. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 90-106.

Ayas, I., ve Ayas, S. (2021). Kamu Harcamalarının İşsizlik Üzerine Etkisi: Asimetrik Etki Tepki Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1), 1-11. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduiibfd/issue/60154/751982>

Bektaş, A. (2020). Türkiye’de Kamu Yatırım Harcamaları ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 1-29.

Bölükbaş, M. (2018). Kamu Büyüklüğü İşsizliğin ve Genç İşsizliğin Nedeni Midir? Türkiye Örneği. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, Journal of Aydın Faculty of Economics*, 1-17. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aifd/issue/42505/505304>

Bölükbaş, M. (2018, Kasım). Devlet Nihai Tüketim Harcamaları ve İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye İçin Bir Analiz. IV’te. *Uluslararası Uygulamalı Ekonomi ve Finans ve Sosyal Bilimlerle Genişletilmiş Konferans (ICOAEF) (Cilt 28, s. 29-30)*.

Bulut, E., ve Yayla, N. (2021). “Effects Of Fiscal Policy On Employment: An Econometric Analysis For Developed And Developing Countries”, *Current Studies On Employment And Unemployment*, Gazi Kitabevi, s. 154-167, ISBN: 978-975-.

Christopoulos, D. K., Loizides, J., ve Tsionas, E. G., (2005), “The Abrams curve of government size and unemployment: evidence from panel data”, *Applied Economics*, 37:10, 1193-1199, DOI: 10.1080/00036840500109274.

Çalış, G. (2022). Türkiye’de işsizliğin makroekonomik belirleyicileri, Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğaner, A. (2023). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve İşsizlik Arasındaki İlişkilerin Fourier Eşbütünleşme Testi ile Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(40), 1142-1155.

Dura, Y.C. ve Çevikalp, S. (2021). Ticari Özgürlükler ve Kamu Harcamaları Perspektifinden Türkiye’de Genç İşsizlik Üzerine Bir Eş Bütünleşme Analizi: 1995-2019. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 123-136. <https://dergipark.org.tr/en/pub/biibfd/issue/69412/1103156>

Durkaya, M., ve Ceylan, S. (2016). İşsizliğin azaltılmasında kamu kesimi büyüklüğünün rolü. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (615), 23-40.

Erdoğan, A., Erdoğan, S., ve Erdaş, H. (2018). Kamu büyüklüğünün Türkiye ekonomisine yönelik var analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (55), 119-131.

Feldmann, H. (2009). “Government size and unemployment: Evidence from developing countries”. *The Journal of Developing Areas*, 43(1), 315-330.

Göze Kaya, D., Durgun Kaygısız A., ve Altuntepe, N. (2015). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Toplam İstihdama Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 83-96.

Güney, A., ve Balkaya, E. (2018). Kamu Harcamaları ve Ticari Açıklığın İşsizlik ve Genç İşsizliğe Etkisi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 49-74.

Kanca, O., ve Bayrak, M. (2015). Kamu Harcamaları bileşenleri ile İşsizlik arasındaki ilişki (Türkiye örneği). *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 55-74.

Liu, P.C. (1994). Wavelet spectrum analysis and ocean wind waves. In *Wavelet analysis and its applications*. Academic Press 4:151-166. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-052087-2.50012-8>

Obisike, N. E., Okoli, U. V., Onwuka, I. N., ve Mba, S. E. (2020). Impact of government expenditure on unemployment in Nigeria: Evidence from social expenditure. *International Journal of Social Sciences and Management Research*, 6(1), 65–76. Retrieved from <https://iiardpub.org/>

Olofsson, M. (2013). "Government Spending and Unemployment: An Empirical Study on Sweden, 1994-2012", Dalarna University, School of Technology and Business Studies, Economics. Independent thesis Advanced level (degree of Master).

Özer, M.O., (2020) "Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki: Abrams Eğrisinin Türkiye İçin Sınanması". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2020): 307-322 <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbed/issue/59236/752560>

Pal, D., ve Mitra, S.K. (2019). Oil price and automobile stock return co-movement: A wavelet coherence analysis. *Economic Modelling* 76:172-181. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.07.028>

Sağdıç, E. N., ve Yıldız, F. (2020). Bölgesel düzeyde Kamu Harcamalarının İşsizlik düzeyi üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 208-226.

Shoorekchali, J. M., ve Gharavi, M. Z. (2021). "The Effect of Government Size on Unemployment in Iran: New Evidence from the Markov-Switching Model". *Journal of Iranian Economic Issues*, 8(1), 333-359.

TCMB, (2024). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_20, (Erişim Tarihi, 22 Nisan 2024)

Tepekule, U., ve Ergen, E. (2022). Verimlilik Artışı ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Balassa Samuelson Hipotezi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 187-200.

Topal, M. H., ve Günay, H. F. (2018). "Türkiye’de Abrams eğrisi hipotezinin geçerliliği". In 5th International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), Bildiriler Kitabı (Vol. 2, pp. 284-305).

Torrence, C., ve Webster, P.J. (1999). Interdecadal changes in the ENSO–monsoon system. *Journal of Climate* 12(8):2679-2690. [https://doi.org/10.1175/1520-0442\(1999\)012<2679:ICITEM>2.0.CO;2](https://doi.org/10.1175/1520-0442(1999)012<2679:ICITEM>2.0.CO;2)

Uçal, H. (2021). "Abrams Eğrisinin Seçilmiş Avrupa Ülkeleri İçin Analizi", *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 7(52): 2887-2892.

Uslu, H. (2023). Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkileri: Yapısal kırılmalı bir analiz. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(2), 113-133.

Wang, S. ve Abrams, B. A. (2011). The Effect of Government Size on The Steady-State Unemployment Rate: A Structural Error Correction Model, Department of Economics, Alfred Lerner College of Business ve Economics, Working Paper Series No. 2005-2006.

Yavuz, E., Ergen, E., Avci, T., Akcay, F., Kilic, E., (2023). Do the effects of aggregate and disaggregate energy consumption on different environmental quality indicators change in the transition to sustainable development? Evidence from wavelet coherence analysis. *Environ. Sci. Pollut. Res.* 1–21 <https://doi.org/10.1007/s11356-023-30829-6>.

Yavuz, E., ve Ergen, E. (2017). Impact of Public Expenditures and Economic Classification on Growth: Turkey Analysis. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 49-61.

YSK, (2022). Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü Seçim İstatistikleri (2009-2019), <https://www.ysk.gov.tr/tr/secim-i%CC%87statistikleri/78318>, (Erişim Tarihi, 22 Nisan 2024).

Yürük, B., ve Acaroğlu, H. (2021). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve İşsizlik arasındaki ilişkinin asimetrik nedensellik analizi. *Journal of Economy Culture and Society*.

EXTENDED ABSTRACT

One of the objectives of fiscal policy is to reduce unemployment rates. Unemployment is an important macro problem for both developed and developing countries. Rises in unemployment rates prompt governments to take measures and design monetary and fiscal policies accordingly. Unemployment is seen as an important problem for policymakers, households and firms in national economies. In the case of high unemployment rates, governments are expected to experience a decline in their voting rates, households are expected to reduce their consumption and investment decisions as a result of a decrease in purchasing power, and this situation is expected to manifest itself as a contraction in production as a result of a contraction in demand for firms. The possibility that increases in unemployment rates pose economic, political and social threats reveals the importance of policy design to reduce unemployment rates. While the intervention of the public sector in the rise in unemployment rates creates the problem in some schools, it solves the problem in other schools (Durkaya and Ceylan, 2016).

Unemployment is a problem for national economies, and global and local crises also contribute to unemployment. External factors such as turmoil in credit markets and high oil prices can also lead to more people joining the ranks of the unemployed. The Turkish economy has been facing the problem of unemployment for years. The increase in the unemployment rate, especially in times of crisis, is remarkable. Figure 1 shows the course of unemployment rates in Turkey from 1988 to 2022. During the 2008 global financial crisis, unemployment rates peaked and then declined to single-digit levels. From 2012 until 2019, there is an upward trend in unemployment rates. In the following period, the trend started to decline. The average unemployment rate over the entire period was 9.71%, with the highest unemployment rate of 14.02% in 2009. The lowest unemployment rate of 6.49% was recorded in 2000, and in the last five years (2018-2022), it was 12.04%, above its historical average. As can be seen in Figure 1, the unemployment rate in Turkey exhibits a volatile structure and fluctuates at relatively high levels. Therefore, it is possible to draw the following conclusion: High unemployment rates in Turkey are an important economic problem and are considered as a problem that needs to be prevented by policymakers. Figure 2 shows the course of public expenditures in Turkey from 1988 to 2022. From 1988 to 2001, the ratio of public expenditures to national income followed an upward trend, whereas after 2001, it followed a decreasing and then a horizontal course. For 35 years, the average ratio of public expenditures to GDP was 30.15% and the highest value was 44.03% in 2001. The lowest ratio of public expenditures to GDP was 12.87% in 1988. In the last five years (2018-2022), the average ratio of public expenditures to GDP is 32.69%.

Unemployment rates and public expenditures are frequently used in the AEH analysis in the literature. Therefore, in this study, unemployment rates and public expenditures data for the period 1988-2022 are used to test the validity of AEH for Turkey. Similar to Abrams (1999), public expenditures are included in the model as a ratio of public expenditures to GDP and public size variable is included in the model as an explanatory variable.

Wavelet approximation analyses mainly focus on two questions. The first one is whether the wavelet wavelet fit coefficients can characterize time series data without bias, while the second one is whether the original time series can be reconstructed from the wavelet fit coefficients. According to the existing literature, the answer to both of these questions is positive. Moreover, the fact that the wavelet approach can provide time-frequency output without requiring the analyzed data to be stationary offers a new perspective to the alternative tests commonly used in the literature (Liu, 1994).

According to the findings, there is a high correlation between unemployment and public expenditures in the short run in the 2011-2018 period. This may be attributed to the general elections held in Turkey in 2011. Indeed, during election periods, politicians may implement populist policies with the idea of vote maximization. Between 2011 and 2018, Turkey experienced 4 general elections (YSK, 2022). The increase in public expenditures during this

period (CBRT, 2024) is believed to have differentiated effects on the economy. As a matter of fact, public expenditures may change the investment preferences of the private sector by affecting interest rates. Therefore, there is a relationship between public expenditures and unemployment rates.

In Turkey, not only the elections but also the global crisis have been effective in increasing public expenditures. In the post-2008 period, since the idea of increasing the size of the public sector dominated the economy, it is thought that there is a high correlation between unemployment and public expenditures in the short run in the period 2011-2018, the period analyzed in this study. Moreover, there is a positive relationship between unemployment and public expenditures in this period. In other words, an increase in the size of the public sector increases unemployment rates in Turkey. According to this finding, it is understood that AEH is valid in Turkey.

To summarize, in Turkey, there is a relationship between unemployment and public expenditures as a result of the active intervention of the state especially in times of economic recession. However, the fiscal policy implemented has an increasing effect on unemployment rates. The reason for this situation is that public expenditures (interest expenditures, non-productive investment expenditures, etc.) are directed towards unproductive areas. Therefore, the fiscal policy to be implemented in Turkey should be carefully chosen and should be determined in a way that does not exclude the private sector, does not increase unemployment rates and does not have a negative impact on other macroeconomic variables.